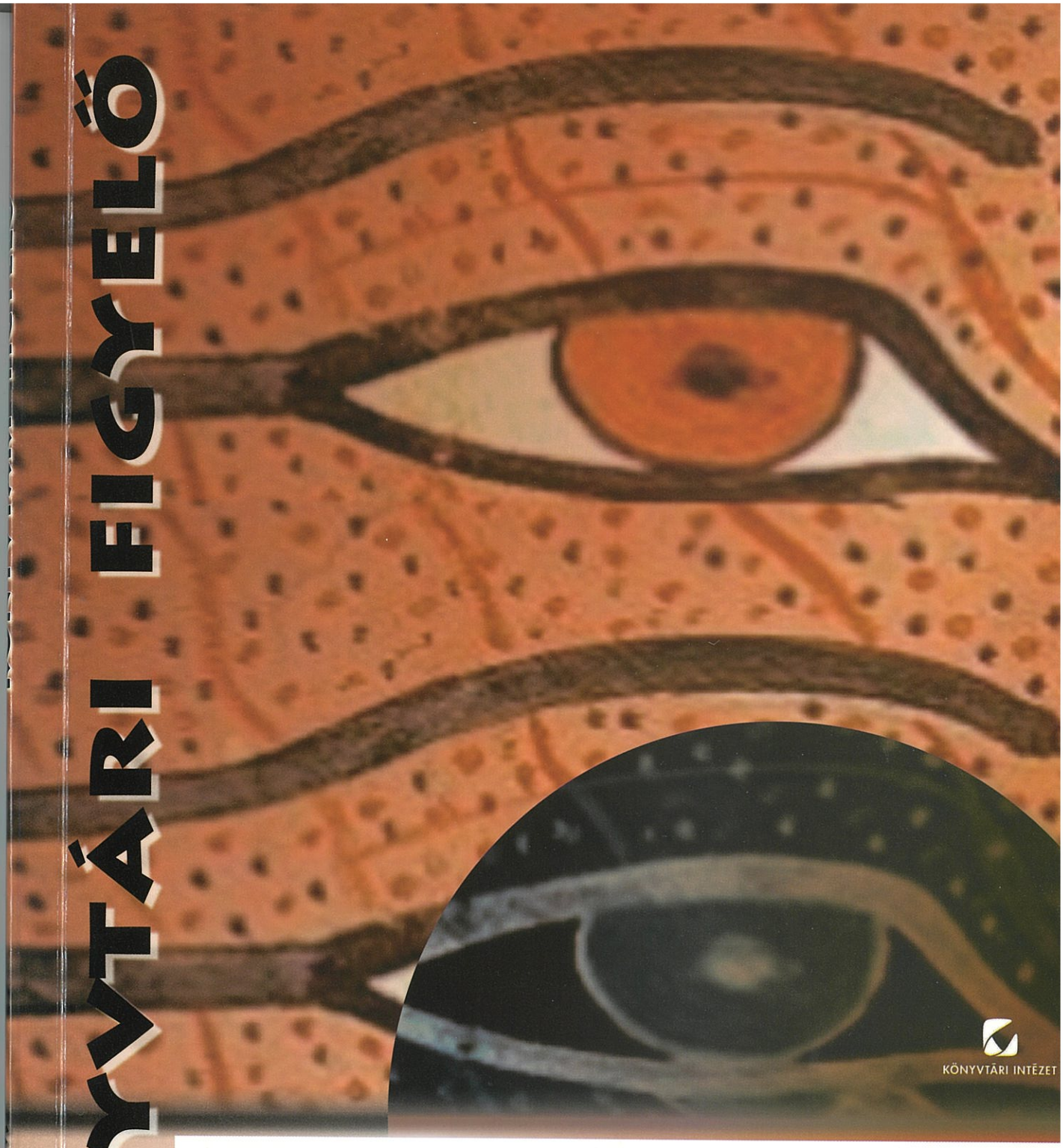
KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

KÖNYVTÁRI INTÉZET

2018/KÜLÖNSZÁM

Cselekvő közösségek

SZÉCHENYI 2020

SKANZEN

MÚZEUMI OKTATÁSI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

NMI Művelődési Intézet

BIBLIOTHECA NATIONALIS HUNGARIAE

MAGYARORSZÁG KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

2018/KÜLÖNSZÁM

28. (64.) ÉVFOLYAM, 2018. KÜLÖNSZÁM
Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt
EFOP-1.3.1-15-2016-00001

A számot szerkesztette: Kovács Katalin
A szerkesztésben közreműködtek az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézet munkatársai, a Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás EFOP-1.3.1-15-2016-00001 azonosító számú projekt szakmai megvalósítói stábjából: Sághi Ilona és Giczi András

⌘ **Szerkesztőbizottság elnöke:** Hegyközi Ilona
⌘ **Szerkesztőbizottság:** dr. Dippold Péter, dr. Hajnal-Ward Judit, dr. Hangodi Ágnes, dr. Koltay Tibor, dr. Murányi Lajos, Orbán Éva, Pogány György, Rácz Ágnes, dr. Sipos Anna Magdolna, dr. Tóth Máté, Villám Judit.
⌘ **Borítóterv:** Gerő Éva ⌘ **Műszaki szerkesztő:** Nagy László ⌘ **Szerkesztőség:** OSZK Könyvtári Intézet, 1014 Budapest, Szent György tér 4–6. (Budavári Palota F. épület) ⌘ **Telefon:** + 36-1-224-3795 ⌘ **A szerkesztőség e-mail címe:** kovacs@oszk.hu, ⌘ **Internet:** http://ki.oszk.hu/kf ⌘ **A projekt honlapja:** http://cselekvokozossegek.hu ⌘ **Felelős kiadó:** Tüske László főigazgató ⌘ **Nyomda:** Nalors Grafika Kft., Vác ⌘ **Felelős vezető:** Szabó Gábor ⌘ **Megjelent:** 600 példányban ⌘ HU ISSN 0023-3773 Index 26408 (Nyomtatott) ⌘ HU ISSN 1586-5193 (Online)

Lapunkat az alábbi referáló lapok és adatbázisok dokumentálják:

HUMANUS (Humántudományi Tanulmányok és Cikkek Adatbázisa),

Library Literature and Information Science Full Text (EBSCO),

LISA (Library and Information Science Abstracts),

LISTA (Library Information Science and Technology Abstracts, EBSCO)

A Könyvtári Figyelő online változata a
http://ki.oszk.hu/kf címen érhető el.

A Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt honlapja:
http://cselekvokozossegek.hu

A folyóiratban olvasható írások a szerzők véleményét tükrözik.

Módszertani és oktatási célokat szolgáló ingyenes kiadvány.

E számunk szerzői, közreműködői:

GICZI András (az OSZK Könyvtári Intézet munkatársa, a Cselekvő közösségek projekt szakmai vezetője, Bp.), CZÉKMÁNY Anna (múzeumpedagógus, a Petőfi Irodalmi Múzeum főosztályvezetője, Bp.), ISTÓK Anna (a Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ igazgatóhelyettese, Gödöllő), JÓNA László (tudományos segédmunkatárs, MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézete Nyugat-magyarországi Tudományos Osztály, Győr), KERTÉSZ Zoltán (a Békés Megyei Könyvtár osztályvezetője, Békéscsaba), KOVÁCSNÉ KORENY Ágnes (a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgató-helyettese, Bp.), NAGY Andor (az OSZK Könyvtári Intézet munkatársa, a Cselekvő közösségek projekt webtartalom fejlesztője, Bp.), SZABÓ Piroska (az OSZK Könyvtári Intézet munkatársa, Bp.), VIRÁGOS Márta (a DEENK ny. főigazgatója, a Debreceni Egyetem Informatikai Karának óraadó tanára, Debrecen).

Köszönjük szerzőink e számhoz adott önzetlen munkáját!

2018/KÜLÖNSZÁM

Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt
EFOP-1.3.1-15-2016-00001

TARTALOM

Tartalmi összefoglalók 5
Contents 8

Giczi András: Bevezető a különszám elé 9

TANULMÁNYOK

JÓNA László: Közterek és közösségek
A hordozható olvasóterem 13

KOVÁCSNÉ KORENY Ágnes: A könyvtár szerepe és lehetőségei a közösségi jól-létben 20

KERTÉSZ Zoltán: Alkotó használók – tudásmegosztás és kreatív „piszkos" terek a könyvtárban 27

ISTÓK Anna: Szeretetmárka építése elkötelezett fogyasztókkal 37

CZÉKMÁNY Anna: A kultúra interaktív fogyasztói. *Hogyan vonjuk be látogatóinkat a szolgáltatás folyamatába?* 51

NAGY Andor: Digitális tartalmak egyenlő esélyű hozzáférésének biztosítása. *A Cselekvő Közösségek Wiki* 57

2018/KÜLÖNSZÁM

TARTALOM

KITEKINTÉS

VIRÁGOS Márta: A jövő könyvtári terei 63

KÖNYVSZEMLE

Olvasótermekből tanulóterek: a könyvtárak mint az informális tanulás színterei
Better library and learning space. Projects, trends and ideas. Ed. by Les Watson, London, Facet, 2013. 278 p.
(*Ism.: SZABÓ Piroska*) 79

A számot szerkesztette: Kovács Katalin, Sághi Ilona

TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓK

Bevezető

GICZI András

Könyvtári Figyelő (Library Review) 28. (64.) évf. 2018. Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás különszám 9 –12. p.

A Könyvtári Figyelő ez évi, a „Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás” EFOP-1.3.1-15-2016-00001 projekt keretében megjelenő különszámban a könyvtáros, múzeumpedagógus, építész szerzők a közösségi terek megújuló funkcióival, a közösségek által rokonszenvvel kísért térszervezéssel, a közgyűjtemények használócentrikus, szolgáltatásközpontú, közösségvezérelt működését bemutató írásaikkal kapcsolódnak a projekt szakmai céljaihoz.

Tárgyszavak: Együttműködés; Építési kérdések; Felsőoktatási könyvtár; Használói elégedettség; Könyvtárhasználat; Közművelődési intézmény; Közművelődési könyvtár; Közösségi tér; Könyvtárpropaganda; Marketing; Nyilvánosság -könyvtáré; Társadalmi követelmények

Tanulmányok

Közterek és közösségek. A hordozható olvasóterem

JÓNA László

Könyvtári Figyelő (Library Review) 28. (64.) évf. 2018. Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás különszám 13 – 19. p.

Számos vizsgálat prognosztizálta, hogy a közeljövőben a városi köztereknek a mostaninál is jelentősebb szerepük lesz. A közterek vonzereje, hogy megkülönböztetés nélkül, mindenki számára lehetőséget adnak találkozásra, kapcsolatépítésre, pihenésre, a szabadidő eltöltésére. Az amerikai Köztér projekt (Project for Public Spaces, PPS) azt vizsgálta, mitől válik egy tér népszerűvé, és hogy milyen preferenciái vannak a teret használó közösségeknek. Hazai példaként a szerző saját online felmérésének megállapításaira utal a közterek és parkok használatával, illetve e közterek kialakításával kapcsolatban jelentkező elvárásokról. Mivel az emberek igénylik a közösségi programokat a köztereken, a szerző erre két jól bevált példát mutat be: a New York-i The UNI Projectet, valamint az osztrák StadtLesen programot. Mindkettő olvasással egybekötött, az olvasást, ismeretszerzést népszerűsítő rendezvényforma, a köztéren elhelyezett könyvszekrényekre támaszkodva.

Tárgyszavak: Közösségi tér; Olvasás; Olvasási program; Szabadidő eltöltése; Városépítészet

A könyvtár szerepe és lehetőségei a közösségi jól-létben

KOVÁCSNÉ KORENY Ágnes

Könyvtári Figyelő (Library Review) 28. (64.) évf. 2018. Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás különszám 20 – 26. p.

A közösség jól-létének (community well-being) lényegi eleme, hogy jó személyes kapcsolatok, élhető közösségi terek és infrastruktúra, valamint a társadalmi igazságosságot, méltányosságot követő közösségek vegyék körül az embereket. A könyvtárak, illetve a könyvtárosok számára ez konkrétan azt jelenti, hogy a közösség szükségleteinek megfelelő, ún. közösségvezérelt szolgáltatások kialakítására kell törekedniük. Ehhez ismerniük kell a szolgált közösség demográfiai, statisztikai jellemzőit, majd a partnerségi kapcsolatokra támaszkodva meg kell ismerniük a közösség által elvárt szolgáltatási igényeket és ötleteket, melyek megvalósítására törekednie kell a könyvtáraknak. A szerző részletesen bemutatja az öt fázisú, eredményalapú tervezési és értékelési modellt (OPBE-modell), melyet minden könyvtár sikerrel alkalmazhat.

Tárgyszavak: Használói elégedettség; Igényfelmérés, Könyvtári közösségfejlesztés; Közösségi tér; Szolgáltatások használata; Társadalmi követelmények

Alkotó használók – tudásmegosztás és kreatív „piszkos” terek a könyvtárban

KERTÉSZ Zoltán

Könyvtári Figyelő (Library Review) 28. (64.) évf. 2018. Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás különszám 27 – 36. p.

A könyvtár feladatai kezdettől fogva a tudás, az ismeretek gyűjtése, tárolása, annak szolgáltatása és

az élményadás köré szerveződtek. Nincs ez máshogyan manapság sem. Míg a múltban a könyv hozzáférhetősége jelentette az élményt, később az informatika és az Internet elterjedése tette népszerűvé az intézményeket. Mára az új technológiák, például a 3D nyomtatás, a robotika, az alkotás öröme kezd beszivárogni a közgyűjteményi szolgáltatások körébe. A Békés Megyei Könyvtár elindult ezen az úton, több uniós forrású pályázat támogatásával, melyek egymást erősítve az életminőség javítását, az élethosszig tartó tanulást, az oktatás támogatását, az esélyegyenlőséget tekintik céljuknak. Írásom ezen fejlesztések és kísérletek kezdeteit mutatja be.

Tárgyszavak: Használói igények; Közösségi tér, Megyei könyvtár; Szabadidő eltöltése, Szolgáltatások használata; Társadalmi elvárások

Szeretetmárka építése elkötelezett fogyasztókkal

ISTÓK Anna

Könyvtári Figyelő (Library Review) 28. (64.) évf. 2018. Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás különszám 37 – 50. p.

A könyvtári marketing olyan szolgáltatásmarketing, melyre alapvetően igazak az üzleti világban alkalmazott marketing irányelvek, mégis számos problémával szembesülnek, akik egy könyvtári „terméket" akarnak eladhatóvá tenni. A Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ (GVKIK) másfél évtized alatt kidolgozott egy szeretetmárkára épülő marketing modellt, melynek négy alapvető lépése a következő: célközönség kialakítása és megismerése, célzott szolgáltatásfejlesztés velük együttműködve, közösségépítés, és a szolgáltatás helyett a szeretetmárka reklámozása. A szeretetmárka felépítésének az eredménye, hogy elkötelezett, hűséges fogyasztókkal, azaz olvasókkal dolgozunk együtt. A publikáció számos példát mutat be arra, hogyan érdemes a folyamaton végigmenni, hogyan lehet tervszerűen, rendszerszinten működtetni a marketinget egy könyvtárban, valamint a második részben egy különösen fontos célcsoporttal való építkezés folyamatát ismerteti: a gödöllői könyvtár kamasz célcsoportra épülő marketing munkáját.

Tárgyszavak: Használói igények; Könyvtárpropaganda; Marketing, Nyilvánosság -könyvtáré, Szolgáltatások használata; Városi könyvtár

A kultúra interaktív fogyasztói. Hogyan vonjuk be a látogatóinkat a szolgáltatás folyamatába

CZÉKMÁNY Anna

Könyvtári Figyelő (Library Review) 28. (64.) évf. 2018. Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás különszám 51 – 56. p.

Milyen lehetőségei vannak napjainkban egy országos közgyűjtemény múzeumpedagógusainak, ha nem csupán teoretikus választ keresnek arra kérdésre, mitől lesz egy múzeum látogató-központú, hanem mindennapi gyakorlatukban is igyekeznek szem előtt tartani ezt a fogalmat, legyen szó múzeumpedagógiai foglalkozásokról, programszervezésről vagy akár célcsoport meghatározásról? Hogyan épüljön fel egy múzeumi foglalkozás, melynek elsődleges célja a csoportmunka előtérbe helyezésével az egyéni kreativitás megélésének, a látottak élményszerű tapasztalásának elősegítése.

Milyen célcsoportokat és hogyan szólíthat meg egy irodalmi múzeum? Hogyan érhető el a középiskolás korosztály, hogyan lehet kapcsolatba lépni a pedagógus kollégákkal? Felhasználhatók kapcsolatépítésre a web nyújtotta lehetőségek? Milyen felelőssége van Magyarország egyik legnagyobb közintézményének abban, hogy mindenki számára hozzáférhetővé váljon?

A kérdések egyikére sem adható egyetlen, egyértelműen helyes válasz, ezért a szerző arra tesz kísérletet, hogy címszavakban ismertesse, hogy a Petőfi Irodalmi Múzeum múzeumpedagógusai milyen válaszokat fogalmaztak meg, s hogy a könyvtáros kollégákkal is elindulhat szakmai, kritikai párbeszéd a közintézmények látogató-központúságának lehetőségeiről, határairól.

Tárgyszavak: Általános iskolás, középiskolás használó, Didaktika, Irodalompropaganda; Kiállítás; Közösségi tér; Petőfi Irodalmi Múzeum; Múzeumpedagógia; Társadalmi elvárások

Digitális tartalmak egyenlő esélyű hozzáférésének biztosítása. A *Cselekvő Közösségek Wiki*

NAGY Andor

Könyvtári Figyelő (Library Review) 28. (64.) évf. 2018. Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás különszám 72 – 77. p.

Akadálymentesítésen nemcsak a fizikai értelemben (épületek, járművek, közterek) vett környezet akadálymentesítését értjük, hanem az elektronikus szolgáltatások, webes felületek akadálymentesítését is. Az Európai Uniós pályázatok keretében meg-

valósuló projekteknél általában minden szempontból megkövetelik az akadálymentességet. Hazánkban több jogszabály tárgyalja a fogyatékkal élők esélyegyenlőségének biztosítását, melybe beleértik az interneten elérhető felületek akadálymentességét is. A webes felületek akadálymentesítésének technikai leírását 2012-ben minősítették szabványnak, amelynek alapja a World Wide Web Consortium (W3C) által kidolgozott útmutató. Az útmutató a webes tartalmak akadálymentességének három szintjét (A, AA és AAA) határozta meg a következő alapelvek szem előtt tartásával: észlelhetőség, működtethetőség, érthetőség és robosztusság. A *Cselekvő Közösségek Wiki* megtervezésekor emelt szintű akadálymentesség valósult meg (AA szint). A szerző, aki a wiki technikai és tartalmi fejlesztésének koordinálásáért felel, részletesen ismerteti a fejlesztés nehézségeit, kiemelt figyelemmel az akadálymentesítésre és annak fenntarthatóságára. A cikk jó gyakorlatként és útmutatóként szolgálhat mindazok számára, akik webes felületeik kialakítása vagy azok átgondolása előtt állnak. A wiki elérhetősége: https://cskwiki.hu

Tárgyszavak: Akadálymentesítés; Esélyegyenlőség; Nyilvánosság – közgyűjteményé; Szolgáltatások használata; Társadalmi igények; Web; WCAG; Web Akadálymentesítési Útmutató

Kitekintés

A jövő könyvtári terei

VIRÁGOS Márta

Könyvtári Figyelő (Library Review) 28. (64.) évf. 2018. Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás különszám 57 – 71. p.

A *Fokozatváltás a felsőoktatásban* című felsőoktatási stratégia szerint a terület megújulása érdekében az intézményeknek a hagyományos oktatásközpontú szemlélettől a hallgatók személyes igényeire figyelni tudó, adaptív, problémamegoldó oktatási modell szerinti működés felé kell haladniuk. A jövő felsőoktatásának kulcsszavai: verseny, minőség, teljesítmény, siker. A könyvtáraknak – mint a tanulás helyszíneinek – újra kell gondolniuk és át kell alakítaniuk nemcsak szolgáltatásaikat, hanem fizikai tereiket és az infrastruktúrájuk működését is. A felsőoktatásba érkező Z generáció számára a hagyományostól eltérő innovatív környezetet kell biztosítani a tájékozódáshoz, tanuláshoz, tudományos munkához és a közösségi élethez egyaránt. A szerző fotókkal illusztrált külföldi példákat idéz a modern tanulóterekre, és ötletet ad a felhasználók tervezésbe való bevonására, ahogy ez a DEENK egyes egységeiben meg is valósult.

Tárgyszavak: Egyetemi hallgató; Enteriőr; Könyvtárépület, felsőoktatási; Közösségi tér, Szolgáltatások használata

Könyvszemle

Olvasótermekből tanulóterek: a könyvtárak mint az informális tanulás színterei

Better library and learning space. Projects, trends and ideas. Ed. by Les Watson, London, Facet, cop. 2013. 278 p. (Ism.: **Szabó Piroska)**

Könyvtári Figyelő (Library Review) 28. (64.) évf. 2018. Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás különszám 79 – 92. p.

A könyvtári szolgáltatások jövőbeli fejlesztése összefügg a terek átalakításával, a használó közösség igényeire figyelő, elvárásaikat követő enteriőrök megalkotásával. A gyűjteményes kötet szerzői az elméleti kérdések (tanulás, tér, tervezés, technológia) tárgyalása mellett példák sokaságán keresztül mutatják be a közkönyvtárakban és felsőoktatási könyvtárakban megteremthető új típusú, korszerű technológiával ellátott tanulótereket, amelyek a csendes, egyéni tanulásra alkalmas zónákat és a kreatív munkának is helyet kínáló könyvtári közösségi tereket egyaránt magukban foglalják. A kötet fotókkal illusztrált esettanulmányai az Egyesült Államok, Európa, Ázsia és Ausztrália könyvtárépítési trendjeiről adnak áttekintést.

Tárgyszavak: Enteriőr; Könyvtárépület -közművelődési; Könyvtárépület -egyetemi, főiskolai; Szolgáltatások használata; Recenzió; Társadalmi követelmények

CONTENTS

2018 SPECIAL ISSUE

ACTING COMMUNITIES –
ACTIVE COMMUNITY INVOLVEMENT

EFOP-1.3.1-15-2016-00001

- GICZI ANDRÁS: INTRODUCTION TO THIS SPECIAL ISSUE

STUDIES

- JÓNA LÁSZLÓ: PUBLIC SPACES AND COMMUNITIES. THE PORTABLE READING ROOM
- KOVÁCS-KORENY ÁGNES: THE ROLE AND OPPORTUNITIES OF LIBRARIES IN THE WELL-BEING OF COMMUNITIES
- KERTÉSZ ZOLTÁN: CREATIVE USERS – KNOWLEDGE SHARING AND CREATIVE SPACES IN LIBRARIES
- ISTÓK ANNA: CREATING A LOVE BRAND WITH DEVOTED CONSUMERS
- CZÉKMÁNY ANNA: INTERACTIVE CONSUMERS OF CULTURE. HOW TO INVOLVE VISITORS IN SERVICES
- NAGY ANDOR: EQUAL CHANCES IN ACCESS TO DIGITAL CONTENT. THE WIKI OF THE ACTIVE COMMUNITIES PROJECT

OUTLOOK

- VIRÁGOS MÁRTA: THE LIBRARY SPACES OF THE FUTURE

BOOK REVIEWS

- FROM READING ROOMS TO LEARNING SPACES. LIBRARIES AS PLACES OF INFORMAL LEARNING

  BETTER LIBRARY AND LEARNING SPACE. PROJECTS, TRENDS AND IDEAS. ED. BY LES WATSON, LONDON, FACET, COP. 2013. 278 P. (REVIEWED BY SZABÓ PIROSKA)

Bevezető a különszám elé

Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt
EFOP-1.3.1-15-2016-00001

Könyvtárak, múzeumok és közművelődési intézmények
az aktív közösségekért, a fenntartható és fejlődő társadalomért

Tisztelt Olvasó!

A Könyvtári Figyelő 2018. évi különszáma a „Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás" EFOP-1.3.1-15-2016-00001 projekt – melynek megvalósítója a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, az NMI Művelődési Intézet Közhasznú Nonprofit Kft. és az Országos Széchényi Könyvtár konzorciuma – keretében megjelenő második folyóiratszám*, mely a projekt szakmai céljaira reflektál. E számban elsősorban a megújuló könyvtári terekkel, azok új funkcióival, illetve a projekt fókuszába helyezett közösségi alapú működtetéssel, az egyre hangsúlyosabbá váló használó- és szolgáltatásközpontú megközelítés módszereivel foglalkozunk. A közölt tanulmányok több ponton is kapcsolódnak és reflektálnak egymásra, több oldalról megerősítve a korszerű könyvtár közösségi/nyitott/korszerű/többfunkciós/szolgáltató tér szerepének fontosságát.

E gondolat központi szerepet kapott a „Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás" projekt II. nemzetközi tudományos konferenciáján is, amelyet 2018. október 15–16-án „*Partnerségben a könyvtárral – In partnership with libraries*" címmel rendeztünk meg Debrecenben. A konferencia nyitó előadásában *Pier Luigi Sacco,* a milánói IULM Egyetem professzora a könyvtárakat társadalmi hatású

* A Könyvtári Figyelő 2017-es, „Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás" projekthez kapcsolódó első különszáma többek között a projekt munkacsoportjainak módszertani munkáját, a Közösségek Hetéhez kapcsolódó programok könyvtári hatását, a társadalmiasítás és a közösségi részvétel kérdéseit, a fiatalok bevonásának lehetőségeit, a gamifikáció szerepét és olvasásnépszerűsítő programokat mutatott be.

színterekként definiálta, hiszen a kultúra nem egyszerűen csak átfogó és fontos ágazata a gazdaságnak, hanem olyan „társadalmi szoftver", amelyre égető szükség van a társadalmi-gazdasági komplexitás sokféle következményének kezeléséhez.

A debreceni rendezvény fókuszában a könyvtárak közösségépítő szerepe állt, ugyanakkor sikerült bemutatni a projekt eddig elért eredményeit, a különféle kutatásokat és fejlesztéseket, a kulturális terület legfontosabb trendjeit, illetve az ezek megvalósítását támogató online és offline módszereket, valamint az átvehető példákat. Az előadók között a könyvtári, múzeumi, közművelődési terület neves hazai, határon túli és külföldi szakértői szerepeltek, többek között Nagy-Britanniából, Olaszországból, Finnországból, Lengyelországból, Horvátországból, Romániából, Ausztriából. A konferencia két napján a 240 résztvevő 31 előadás, bemutató, és kerekasztal-beszélgetés keretében ismerkedhetett meg a hazai és külföldi innovációkkal, jó gyakorlatokkal. A konferencia előadásaiból tanulmányok készülnek, amelyeket kötetbe szerkesztve, digitális formában tervezünk közreadni a projekt honlapján, a jövő év folyamán.

A „Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás" projekt összetett célrendszeréhez, kutatási eredményeihez a hazai szakmai gondolkodás, az új innovációk, ideák, külföldi jó gyakorlatok megismerésének igénye, és a megvalósuló kiváló fejlesztések számos ponton kapcsolódnak, ahogy mindezt a különszám is tükrözi, mely a következő témákból állt össze:

Jóna László, a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet kutatója „*Közterek és közösségek – A hordozható olvasóterem"* címmel írt tanulmányt, amelyben azt mutatja be, hogy a szabadtéri olvasás miért fontos, és hogyan tudja erősíteni a helyi közösségek kapcsolatát. Nemzetközi kutatásokat és sikeresen megvalósított példákat ismertet a köz/össégi terek modern igényeknek megfelelő kialakítása kapcsán csakúgy, mint külföldi közösségi olvasás-projekteket. Ilyen például a UNI projekt New Yorkban, amely egy hordozható olvasóteremben számos innovatív programot kínál valamennyi korosztály számára, vagy hozzánk közelebb, Ausztriában, a városi olvasás túrák megvalósítása.

Kovácsné Koreny Ágnes, a FSZEK főigazgató-helyettese tovább lép az újfajta terek szerepének elemzésén, és „*A könyvtár szerepe és lehetőségei a közösségi jól-létben*" című írásában a térhez kapcsolódó szolgáltatások fontosságát elméleti szempontból is megvilágítja, illetve ehhez kapcsolódóan a közösség által vezérelt intézményi működést mutatja be. Új, kreatív fogalmakat definiál, mint például a méltányos közösségek vagy élhető közösségek, élhető terek, infrastruktúra, valamint a kapcsolatok szerepe. Kötetünk előző tanulmányához is illeszkedik P. Neel amerikai szociológus itt ismertetett tétele, miszerint a közkönyvtárak is közterek. Koreny Ágnes részletesebben bemutatja a placemaking (téralakítás) módszereit és eszközeit, valamint ennek könyvtári alkalmazását, továbbá a közösségvezérelt módon működő könyvtárban jól használható ún. Outcome-based Planning and Evaluation (OBPE) alapú szolgáltatás tervezést.

Virágos Márta ny. egyetemi könyvtárigazgató, a Debreceni Egyetem Informatikai Kara oktatójának „*A jövő könyvtári terei*" című munkája áttekinti a hazai, az európai uniós és nemzetközi jogszabályi és szakpolitikai környezetet, ami ma a felsőoktatást meghatározza, és megvizsgálja, milyen kihívásokkal néz szembe a szektor az újabb hallgatói generációk felsőoktatásba lépése kapcsán. A tanulmány e mellett példákkal illusztrálja, hogy milyen módon birkóztak meg a felmerülő kérdésekkel-problémákkal az egyes felsőoktatási intézmények, illetve azok könyvtárai itthon és külföldön. Bemutatja az innovatív tanuló/könyvtári terek tervezésének, működésének jó példáit, elsősorban a brit fejlesztéseket, hiszen Európában az Egyesült Királyság élen jár ezen a területen. Megállapítja, hogy a közösségi terek kiemelt szerepet kapnak a hallgatók életében is, hiszen a felmérések tanulsága szerint a hallgatók a virtuális információk és elektronikus oktatási anyagok világában is igénylik a könyvtárat mint fizikai teret, csak nem ugyan-

abban a formában, mint korábban – valójában szolgáltató „élettérre" van szükségük. Nagyon fontos megállapítás és tapasztalat, hogy a könyvtári terek tervezésének folyamatába a felhasználók bevonása elengedhetetlen – és ennek jó példája a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár (DEENK) egyik kampuszán működő könyvtár közös áttervezése.
Kertész Zoltán, a Békés Megyei Könyvtár osztályvezetőjének „*Alkotó használók – tudásmegosztás és kreatív „piszkos" terek a könyvtárban"* című dolgozata végigvezeti az informatikai fejlesztések történetét a megyei könyvtárban, bemutatva, hogy egykor az első hálózati kapcsolatot igénylő rendszerek használatába is bevonták az olvasókat, és ma már a programozás köré felépített rendezvényeken fogadják a résztvevőket. 3D, Scratch, robotika, kézműveskedés – mindezt kínálja a könyvtár, de ehhez a használók igényei alapján megtervezett ún. „piszkos tereket" is ki kell alakítaniuk az elmélyült, csendes olvasás övezetei mellett, és e terekben a főszerep a közösségé, az alkotásé, a tudásmegosztásé. A tanulmány második részében további tervek mellett a könyvtár és az Életfa Alapítvány Kollabor projektjének megvalósulását követhetjük nyomon, amelynek keretében a Magyarországon is teret nyerő makerspace (alkotótér) koncepció alapján élménypedagógiai központot alakítottak ki.

Istók Anna, a Gödöllői Városi Könyvtár igazgató-helyettese „*Szeretetmárka építése elkötelezett fogyasztókkal*" című írása egyszerre mutatja be a könyvtárakban hasznosítható marketig stratégiákat és sorol fel mára már évtizedes múltra visszatekintő, megvalósult, sikeres marketing-akciókat a saját intézménye gyakorlatából. De mi az a szeretetmárka? Az objektív szempontú megközelítés helyett a márkákat egyre inkább az érzelmekkel lehet a fogyasztókhoz kötni – mondja *Kevin Roberts*, a Saatchi and Saatchi nemzetközi igazgatója. A piaci siker kulcsa, hogy egy ellenállhatatlan márkát alakítsunk ki, amely nem a termékhez, hanem a fogyasztóhoz tartozik. A könyvtár a szeretetmárka kiépítésének négy szintjét határozta meg, amelynek kulcseleme a közösség építése. Kiemelt figyelmet fordítanak a kamaszokra, ennek keretében került sor a Kamaszhíd – azaz a tinédzserek számára kialakított könyvtári rész létrehozására – amely remek példája a felhasználók, a célcsoport bevonásának, a folyamatos együttműködésnek.

Czékmány Anna, a Petőfi Irodalmi Múzeum Múzeumpedagógiai Főosztályának vezetője „*A kultúra interaktív fogyasztói – hogyan vonjuk be a látogatót a szolgáltatás folyamatába*" címmel publikált összefoglaló írásában a PIM múzeumpedagógiai módszereiről, programjairól ír, és mutatja meg, hogy a látogató-központúság hogyan valósul meg a – jellemzően – fiatalabb generáció számára tartott foglalkozásokon. Egy különleges példát is ismertet, amikor egy Iskolai Közösségi Szolgálatot teljesítő fiatal a saját projektje keretében egyszerre mint résztvevő, rendezvényszervező és mint önálló kiállító jelent meg a múzeumban. A társintézményektől tanulni lehet és kell: a PIM rendkívül nívós múzeumpedagógiai tevékenysége és társadalmi felelősségvállalása, – a szociálisan halmozottan hátrányos helyzetű, középsúlyos értelmi fogyatékossággal, illetve autisztikus spektrumzavarral élő fiatalok elkötelezett támogatása, a számukra kidolgozott programjaik – példaértékű.

A kulturális intézmények felelőssége a hátrányos helyzetű, köztük a fogyatékkal élő társadalmi csoportok iránt vitathatatlan. Az információszerzés, közösségépítés „tere" azonban nem feltétlenül fizikai, de éppúgy a fizikai, mint a virtuális térben biztosítani szükséges az egyenlő esélyű hozzáférést. *Nagy Andor* a „Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás" projekt munkatársa a Cselekvő Közösségek Wiki adatbázisát, különös tekintettel annak esélyegyenlőséget biztosító funkcióira mutatja be. Szerzőnk körüljárja a jogszabályi hátteret, az elméleti, módszertani környezetet, az akadálymentesítés nehézségeit és eredményeit, illetve a projekt célkitűzéseit is ebben a tárgyban.

Különszámunk könyvszemléjében *Szabó Piroska* a Könyvtártudományi Szakkönyvtár új szerzeményeiből választott ki egy fontos művet, amely a megújulást szolgáló, újragondolt könyvtári terekről szól. „*Olvasótermekből tanulóterek: a könyvtárak mint az informális tanulás színterei*" című összeállításában a „Better library and learning space – Projects, trends and ideas" című, Londonban kiadott kötetet

mutatja be. A jövő könyvtári trendjeit elemző körlép angolszász, európai és ázsiai esettanulmányokat, kitekintést tartalmaz, számos fotóval, illetve mindezekről nagyon hasznos áttekintést kap az olvasó az igen alapos, részletes könyvszemlében.

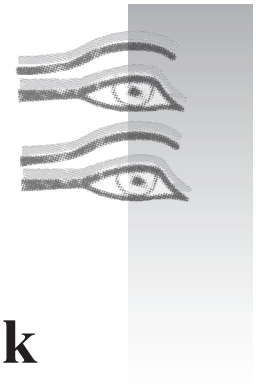
A különszám tanulmányai – csakúgy, mint az említett konferencia előadásai – egyértelműen rámutatnak arra, hogy a technológia és a digitális világ térnyerésével a művelődési, olvasási szokások folyamatosan változnak, emiatt a kulturális intézmények szerepének is át kell alakulnia. A könyvtáraknak és a könyvtárosoknak folyamatosan új helyzetekben, új szerepekben kell helytállniuk. Meg kell találniuk a módot arra, hogyan lehet egy elmagányosodott világban a kultúra lehetőség a közösségfejlesztésre és közösségépítésre, felhasználva a 21. század digitális lehetőségeit is.

Budapest, 2018. november

Giczi András Béla
szakmai vezető
Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt
Országos Széchényi Könyvtár

A projekt egyik új szórólapjának első oldala. A folytatás a 26. oldalon látható.

Közterek és közösségek

TANULMÁNYOK

A hordozható olvasóterem

JÓNA László

Bevezetés

Az elmúlt években számos kutatás bizonyította már, hogy a világon mindenütt egyre többen költöznek be a városokba, és hogy a jövőben ez az arány csak növekedni fog. Az ENSZ *World Urbanization Prospects. The 2018 Revision* című jelentésében az szerepel, hogy 2050-re a föld népességének 68%-a, hazánk népességének pedig 81,8%-a lesz városlakó. Így a jövő városainak komoly szociológiai és demográfiai problémákkal kell majd szembenézniük.

A köztereknek ezért a mostaninál is jelentősebb lesz a szerepük, ugyanis ezek azok a helyek minden városban, ahol valamennyi társadalmi réteg megtalálható nemtől, életkortól, vallástól, végzettségtől stb. függetlenül. De nem szabad megfeledkezni az idősekről, és a fogyatékossággal élőkről sem, akiknek a száma a World Health Organization (WHO) 2011-ben készült *World Report on Disability* jelentés alapján növekvő tendenciát mutat. E tereken van lehetőség arra, hogy a különböző társadalmi rétegek, etnikai csoportok tagjai találkozzanak egymással, párbeszédet folytassanak, aktívan vagy passzívan kikapcsolódjanak, szórakozzanak, jobban megismerjék egymást. (Thompson 2002)

Ennek egyik lehetséges módja a városok közterein és parkjaiban megrendezésre kerülő különböző programok szervezése. Ilyen például a szabad ég alatti közös olvasás, mely Nyugat-Európában és a tengerentúlon is nagy sikernek örvend a lakosság körében. A világ különböző tájain készült kutatások igazolják, hogy egy város akkor lesz vonzó és élő, ha a közterein mindig történik valami, ami odavonzza az embereket. Pl. a Koppenhága belvárosának bevásárlóutcáit vizsgáló tanulmányból az derült ki, hogy az embereket az események, utcai zenészek,

építkezések lényegesen nagyobb számban késztetik megállásra, és nézelődésre, mint a kirakatok. A közterületekre kihelyezett padokkal és székekkel hasonló a helyzet, azokat használják gyakrabban, amelyekről a legjobb kilátás nyílik a városi életre. Az emberek számára láthatóan fontos az, hogy lássák a többi embert, az előttük kibontakozó életet és a környező közösséget. (Gehl 2014)

A jelen tanulmány ezért azt próbálja bemutatni, hogy a köztereken tartott szabadtéri olvasás miért is fontos a városi környezetben, és hogyan tudja erősíteni a helyi közösségek kapcsolatát.

A sikeres közterek

Annak megállapítására, hogy mitől válik egy köztér vagy park a városban vonzóvá és sikeressé a helyi lakosság körében, számos kutatást végeztek már. Ezek közé tartozik a *Köztér projekt* (*Project for Public Spaces*), melynek keretében világszerte több mint ezer közteret vizsgáltak meg. Az eredményekből kiderült, hogy a városok közösségi tereinek sikerességét alapvetően négy tényező határozza meg:

– a közösségi szellem,
– a használat és a tevékenység,
– a megközelítés és a kapcsolatok,
– kényelem és összkép.

A *közösségi szellem* nem jelent mást, mint a bevezetőben említett, a köztereken zajló társadalmi életet. Az emberek számára ugyanis fontos, hogy találkozni és beszélgetni tudjanak másokkal egy parkban vagy egy köztéren, legyen szó akár családtagokról, rokonokról vagy barátokról. De hasonlóan fontos az is, hogy legyen lehetőségük az ismerkedésre. Így ennek köszönhetően sokkal erősebb kötődés alakul ki bennük nemcsak a közterek iránt, de a helyi közösségek, és a város iránt is.

A sikeres köztereknek lehetőséget kell nyújtaniuk különböző *tevékenységek* végzésre, mint például a kerékpározás, szabadtéri játékok, sportolás vagy a játszótér használata. Ezek az elemek vonzzák ugyanis oda, a térre vagy parkba az új látogatókat és csábítják vissza a régieket, valamint ennek köszönhetően válik egy tér egyedivé. Az a közterület, ahol nem lehet valamit csinálni, elhagyatott lesz, és senki sem fogja használni.

A sikeres köztér vagy park mindemellett nemcsak jól *látható,* de könnyen *megközelíthető*, és körbejárható. Az emberek ugyanis sokkal nagyobb biztonságban érzik magukat akkor, ha egy köztérre vezető útvonalat kirakattal rendelkező üzletek határolnak, mintha csupasz falak, vagy üres telkek mellett kellene elhaladniuk. Mindemellett fontos az is, hogy ne csak gyalogosan, hanem kerékpárral, közösségi közlekedéssel, vagy személygépkocsival is meg lehessen a teret közelíteni. Végül egyik köztér sem lehet sikeres, ha nem *kényelmes,* vagyis nem rendelkezik elegendő és megfelelően kialakított pihenésre, szemlélődésre alkalmas utcabútorral. (Madden 2008)

A közterek és parkok használatának online felmérése

Annak megállapítására, hogy mi az, amit az emberek elvárnak egy közösségi tértől a 21. században, egy online felmérés készült 2012 júniusa és szeptembere között. (Jóna 2016)

A felmérés az alacsony részvételi arány miatt (84 fő) ugyan nem reprezentatív, és a megállapításai nem általánosíthatóak, mégis érdekes megvizsgálni, mit tartottak fontosnak a megkérdezettek egy köztér vagy egy park esetében.

A kérdőív kitöltőinek közel kétharmada (64%) nő volt, és több mint egyharmada (36%) férfi. Az iskolai végzettséget tekintve kétharmad (67%) felsőfokú végzettséggel rendelkezett, egyötöde (19%) szakközépiskola/technikummal, míg a gimnáziumi (9%) és a szakmunkás (5%) végzettségűek aránya jóval elmaradt a többitől, szakiskolai bizonyítvánnyal rendelkezők pedig nem kerültek bele a mintába.

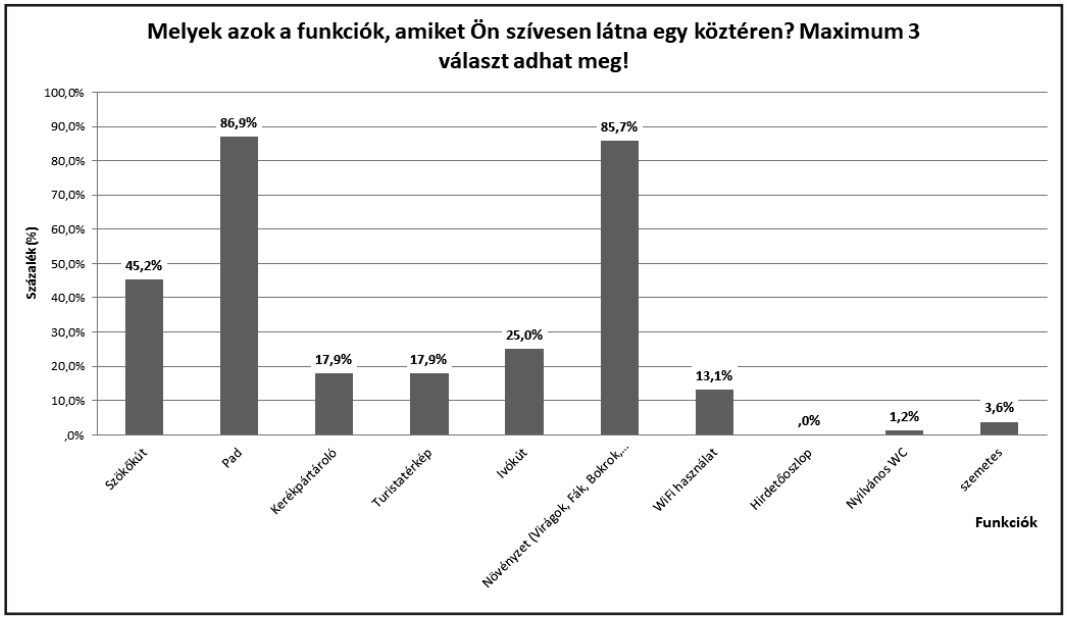
Foglalkozásukat tekintve a megkérdezettek 70%-a alkalmazott volt beosztottként, ezt követték a hallgatók/diákok 15%-kal. Vállalkozónak mindössze 5% vallotta magát, vezető beosztásban lévő alkalmazottnak és nyugdíjasnak 4%, míg végül munkanélkülinek mindössze 2%.

Az életkort tekintve a 21 és 30 év közöttiek töltötték ki a legnagyobb arányban (63%) a kérdőívet, akiket a 31 és 40 év közöttiek követtek (20%-kal). A 41 és 50 (9%), az 51 és 60 (4%), valamint a 61 és 70 év közöttiek (4%) pedig jóval alacsonyabb arányban képviselték magukat. Három korcsoport egyáltalán nem került bele a mintába: a 14 év alattiak, a 14 és 20 év közöttiek, és a 71 év felettiek. A 71 év felettiek esetében ennek oka az lehetett, hogy ez a korosztály ismeri és használja a legkevésbé az internetet, valamint a közösségi oldalakat, ahol elsősorban elérhető volt az online felmérés. A 14 év alattiak figyelmét pedig feltehetően nem keltette fel a kutatás. Az ő esetükben valószínűleg az iskolában való lekérdezés lett volna a legcélravezetőbb módszer, azonban ehhez forrásra, és hosszabb kutatási időre lett volna szükség.

A közterek és parkok kialakítása

A felmérés első kérdésében arra kellett választ adniuk a megkérdezetteknek, hogy melyek azok az utcabútorok, funkciók, szolgáltatások, melyeket szívesen látnának egy köztéren. A felsorolt válaszlehetőségek közül mindenkinek legfeljebb három kiválasztására volt lehetősége. Legtöbben egyértelműen a padokat jelölték meg (87%) mint a legismertebb és legnépszerűbb utcabútort, amit közel azonos arányban a növényzet iránti igény követett (85,7%) (*1. ábra*). A harmadik helyen a szökőkút szerepelt, melyet a válaszadók nem egészen a fele (45,2%) megjelölt. Érdekes módon azonban ivókutakat lényegesen kevesebben szerettek volna a köztereken (25%), mint szökőkutakat. Ebből az következik, hogy a víznek elsősorban mint a mikroklímát és a városképet javító esztétikai élményként kell megjelennie, és csak másodsorban folyadékforrásként.

A további lehetőségek közül a kerékpártárolót (18%), a turistatérképet (18%), a WIFI használatot (13,1%), választották, míg a nyilvános WC kialakítását (1,2%) a megkérdezettek egyötödénél is kevesebben támogatták. Érdemes külön kiemelni, az a kerékpártároló és a WIFI használat. Ugyanis a kerékpárt, mint a legnépszerűbb, és legolcsóbb közlekedési eszközt az elmúlt években egyre többen kezdték el használni nemcsak iskolába, hanem munkába járásra is. A WIFI, vagyis a vezeték nélküli internethasználat ma már szinte minden közintézményben, vendéglátó- és szórakozóhelyen, sőt egyes közterületeken is elérhető díjmentesen. Mégis, ahogyan az látható, mindössze 13,1% jelölte be azt, hogy a köztereknek rendelkezniük kellene WIFI elérhetőséggel.

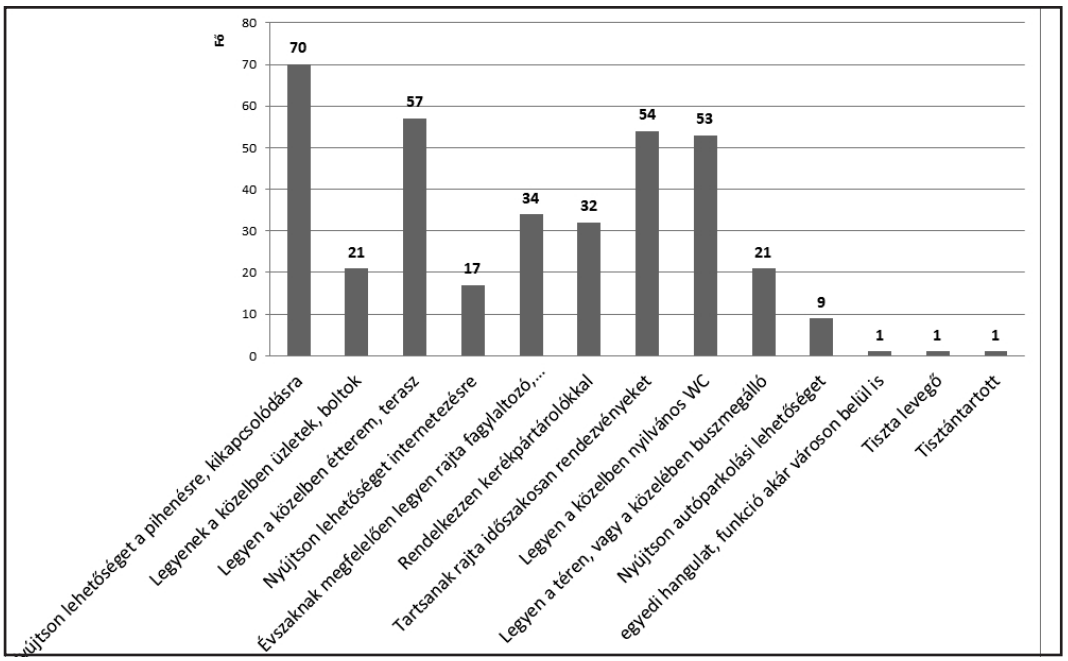

1. ábra
A közterek használati és funkcionális igényei
(Forrás: saját szerkesztés, J. L.)

A következő kérdésnél arra kellett válaszolniuk a megkérdezetteknek, hogy melyek azok a szempontok, amelyeknek érvényesülniük kellene egy köztéren. A felsorolt lehetőségek közül legfeljebb ötöt jelölhettek meg a válaszadók. Ezek között olyanokat, mint például hogy milyen célt szolgáljon egy köztér, legyen-e rajta étterem vagy terasz, tartsanak-e ott időszakos rendezvényeket, legyen-e buszmegálló, vagy rendelkezzen-e kerékpárolóval.

Az eredményekből kiderült (*2. ábra*), hogy a legtöbben azt szeretnék, ha a közterek elsősorban pihenésre és kikapcsolódásra nyújtanának lehetőséget (83,3%), amit második helyen az éttermek és teraszok kialakítása követett (67,9%). A harmadik helyre került, hogy tartsanak rajtuk időszakosan rendezvényeket (64,3%), amitől nem sokkal maradt el, hogy legyen a közelükben nyilvános illemhely. A további szempontok közül a válaszadók kevesebb, mint fele (40,5%) szerette volna, ha az évszaknak megfelelően fagylaltozó, vagy télen teázó lenne rajta, és még ennél is

kevesebben, hogy rendelkezzen kerékpártárolóval (38,1%). Az üzletek, boltok kialakítását ugyanakkora arányban jelölték be, mint a buszmegállót (25%) és ennél a kérdésnél is mindössze 20% szerette volna, hogy egy köztér rendelkezzen internet-hozzáféréssel. Amit a kérdőív kitöltői a legkisebb arányban támogattak, az a parkolók kialakítása (10,7%) volt, az egyéb kategóriában pedig mindössze három fő adott meg további szempontokat, például a terek tisztántartásának fontosságát, a tiszta levegőt és az egyedi hangulatot, mint „funkciót a városon belül".

2. ábra
A közterek használati és funkcionális igényei
(Forrás: saját szerkesztés, J. L.)

A kapott válaszokból egyértelműen kiderült, hogy az emberek számára nemcsak az a fontos, hogy egy köztéren pihenni tudjanak és betérni egy étterembe, hanem hogy bizonyos időközönként tartsanak rendezvényeket is ott. Napjainkban, különösen a nagyvárosokban, az év mindegyik évszakában szerveznek különböző fesztiválokat, rendezvényeket, programokat stb. Ezek közül különösen fontosak azok a programok, melyek közösségépítő funkcióval rendelkeznek, ilyen például a közösségi olvasás lehetősége is. A következőkben ezért két külföldi jó példa kerül bemutatásra a közösségi olvasásról.

Külföldi jó példák a közösségi olvasásra

The Uni Project

A *The UNI Project* **(**https://www.theuniproject.org**)** 2011. szeptember 11-én jött létre közösségi finanszírozású kampány segítségével New Yorkban. A projekt célja kezdetben az volt, hogy egy hordozható olvasóteremet hozzanak létre a város közterein, parkjaiban, bevásárlóközpontjaiban és minden olyan közterületen, ahol erre lehetőség van (*3. ábra*). Az ideiglenes olvasótermek barátságosabbá teszik a városi környezetet, erősítik szomszédsági kapcsolatokat, és az ismeretszerzést a városi élet látható és élvezetes részévé teszik. Mára azonban a projekt már számos innovatív oktatási programot is kínál valamennyi korosztály számára, ugyanis kiegészült felfedező, rajzoló, megoldó és építő tevékenységekkel, melyeket a hivatásos szakemberek mellett önkéntesek is felügyelnek és koordinálnak. A felfedező program segítségével nemcsak a könyvekből lehet megismerkedni a természettudományokkal, hanem mikroszkópok, nagyítók és különböző minták is rendelkezésre állnak az érdeklődők számára. A rajzolóstúdió lehetőséget biztosít a képzőművészeti anyagok használatára, a matematikai és a térbeli gondolkodást kívánó feladatok pedig a megoldó programon keresztül érhetők el.

Azok, akiket a mérnöki és a tervező tevékenységek kötnek le, szintén megtalálják számításukat. Akik pedig „csak" az olvasás kedvéért keresik fel a projekt egyedi tervezésű könyvesszekrényeit, továbbra is helyet találnak maguknak. Természetesen a projekt valamennyi eszköze, könyve és programja ingyenesen elérhető bárki számára.

A projektnek köszönhetően nőtt a könyveket és az oktatási eszközöket igénybe vevők száma. Az emberek jól érzik magukat a UNI projekt közösségében, melynek számos pozitív hatása volt olyan városi problémákra, mint a tanulmányi hiányosságok, a társadalmi elszigeteltség, és a közösségi fragmentácó. A projekt hatására nőtt az emberek közbiztonság érzete, ami különösen igaz volt a gyerekekre, a nőkre, és a családokra.

Az UNI projekt közösségi finanszírozással valósult meg, az alapítói *Leslie* és *Sam Davol* voltak, akik a mai napig vezetik a szervezetet teljes és részidős alkalmazottakkal, és több mint negyven önkéntessel. A forrásaik ma már több irányból is biztosítottak, ugyanis magánszemélyek, alapítványok, vállalatok, és a helyi kormányzat – benne New York kulturális ügyekért felelős osztályával – is támogatják a működésüket. Mindemellett további bevételeik származnak a programdíjakból és a könyvszekrények eladásából. Ugyanis az egyedi tervezésű mobil könyvszekrényeiket a világon bárki megvásárolhatja, hogy a saját városában is létrehozhasson hasonló projektet.

3. ábra
A UNI Projekt New York közterületein
(Forrás: www.theuniproject.org/photos)

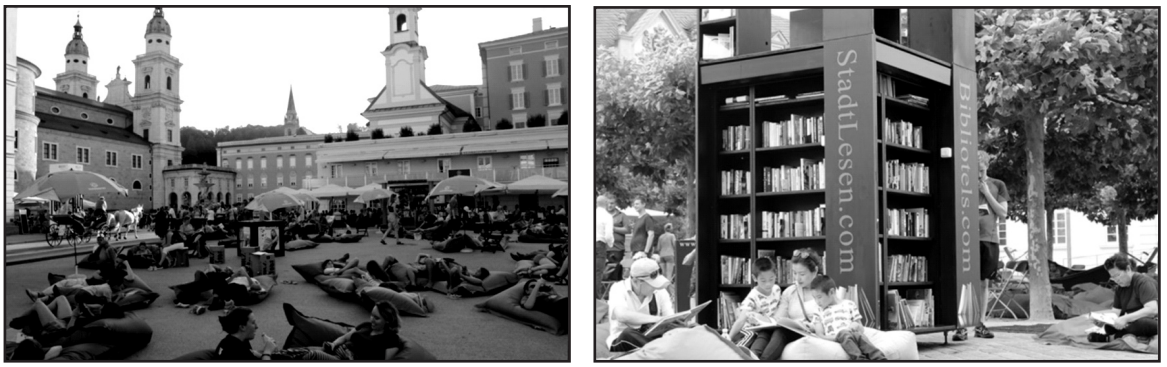
A The UNI Project jövőbeli céljai között szerepel, hogy New York társadalmi szövetét tovább erősítse. Ugyanis a világ minden nagyvárosához hasonlóan New Yorkba is egyre többen fognak beköltözni, ami félő, hogy tovább fogja növelni a már most is létező társadalmi és szociális problémákat. A szegényebb városrészekben élőknek is szükségük van a jobb és a biztonságosabb közterekre, valamint a fiataloknak és a családosoknak arra, hogy több ingyenes programot csinálhassanak együtt. A The UNI Project pedig egy olyan újfajta szolgáltatás, mely valamennyi városrészben élő ember ilyen irányú igényét képes kiszolgálni, így javítva az életminőséget. A helyi közösségek ennek köszönhetően jobban megbecsülve érzik magukat és ez által erősebben kötődnek a városhoz is. (https://www.theuniproject.org/about/)

StadtLesen

A *StadtLesen* egy innovációs műhelyprojektből indult útjára 2008-ban, így idén ünnepelte 10. születésnapját. A Biblotels projektet, melyből a StadLesen kivált, 2007-ben *Sebastian Mettler* alapította azzal a céllal, hogy a különböző hotelekkel, szálláshelyekkel együttműködve olvasási lehetőséget biztosítson a turisták számára. Ezt követően kezdődtek el az első városi olvasás túrák is Ausztriában.

A StadtLesen lényege, hogy meghatározott időre (általában 4 napig) a város valamelyik közterét vagy parkját egyfajta olvasószobává alakítják át, ahol az úgynevezett könyvtornyokból, melyek több mint 3000 kötet tartalmaznak, bárki ingyenesen kivehet könyveket. (*4. ábra*). A StadtLesen célja, az olvasás népszerűsítése mellett, hogy felébressze az emberek gyakran elfeledettnek hitt képzelőerejét.

A projekt, mely az UNESCO osztrák bizottságának védnöksége alatt áll, ma már 26 európai, úgynevezett „olvasóvárosban” megtalálható Németország, Ausztria, Svájc, Olaszország területén. (https://www.stadtlesen.com/)

4. ábra
StadtLesen Salzburgban a Mozart platzon és az olvasótorony
(Forrás: https://www.stadtlesen.com)

Közösségi könyvszekrény

Közösségi könyvszekrények szinte már az egész világon megtalálhatók, többek között hazánkban is. Az olvasást hivatottak népszerűsíteni, és tartalmuk ingyenesen elvihető. „Csere” alapon működnek, vagyis bárki elvihet és betehet könyveket ezekbe a szekrényekbe.
Ezek a könyvszekrények bár nem kifejezetten közösségépítő céllal kerülnek kihelyezésre az egyes közterekre, mégis lehetőséget biztosítanak a közösségi olvasásra. Így akár egy parkban, vagy téren, ahol található ilyen könyvszekrény, családok, baráti társaságok is szervezhetnek olvasással egybekötött közösségi programokat.

Összegzés

A városban élő emberek számára egy köztér vagy egy park akkor válik vonzóvá, ha ott nemcsak pihenni lehet, hanem találkozni, ismerkedni, vagy akár szórakozni. A közterek esetében pedig különösen fontos az, hogy nyújtsanak lehetőséget különböző tevékenységek végzésére, és hogy időszakosan legyen rajtuk valamilyen rendezvény. Ugyanis a közösségi rendezvények tudnak a legjobban hozzájárulni ahhoz, hogy a különböző társadalmi és etnikai csoportok jobban megismerhessék egymást. Ezáltal nemcsak a helyi közösségek tudnak erősödni, hanem a lakosságnak a várossal való kapcsolata is szorosabbá válik. Ezért is különösen fontosak azok a rendezvények, melyek során az emberek nemcsak közösen élhetnek meg valamit, hanem párbeszéd is kialakulhat közöttük. Ezeknek a rendezvényeknek a sorát erősítik a közterekeken történő közösségi olvasások, melyekre külföldön már nagyon sok jó példát lehet találni.
A The UNI Project ma már az olvasáson kívül számos más tevékenység végzésére is lehetőséget nyújt, úgymint rajzolás, a természettudományokkal való ismerkedés, vagy matematikai és logikai feladatok megoldása. A projekt nagy népszerűségnek örvend a lakosság körében, ugyanis a játékos és szórakoztató ismeretszerzés lehetőségét juttatják el az egyes városrészekbe, teljesen ingyenesen. A 2011-es indulás óta számos pozitív változást értek el, ugyanis nőtt a gyerekek, nők és a családosok közbiztonság érzete. Az ingyenes könyveknek köszönhetően a szegényebb negyedekben élők tanulmányi hiányosságai valamint társadalmi elszigeteltségük csökkent. Nem véletlen, hogy a szervezet jövőbeni tervei között is szerepel, hogy minél több kerületbe juttassák el New Yorkban a UNI Projektet.
Európában StadtLesen néven olyan projekt valósult meg, ami ma már 26 nagyvárosban működik. Célja a szabad ég alatti olvasás népszerűsítése mellett az emberek képzelőerejének felébresztése. Ennek eléréséhez általában egy közteret alakítanak át „olvasószobává”, ahol bárki ingyenesen válogathat a több mint 3000 kötetet tartalmazó olvasótornyok kínálatából. A StadtLesen óriási népszerűségnek örvend az emberek körében, amit jól bizonyít, hogy idén ünnepelte tízéves jubileumát, mindemellett pedig az osztrák UNESCO bizottság védnöksége alatt áll.

A The UNI Project és a StadtLesen is bizonyította azt, hogy a városi emberek számára a köztereken és parkokban végezhető közösségi tevékenységek pozitívan tudnak hatni egy egész városra. Ezért ezek az olvasással egybekötött kezdeményezések jó példaként szolgálhatnak valamennyi hazai város számára is. Érdemes lenne elgondolkodni azon, hogyan lehetne hasonló projekteket létrehozni Magyarországon, mindezek ugyanis hozzájárulhatnak ahhoz, hogy itthon is élhetőek maradjanak a városaink, ahol jó érzés közösségben, akár egy köztéren, vagy egy parkban az időt eltölteni.

Irodalom

GEHL, Jan: Élhető városok. TERC Kereskedelmi és Szolgáltató Kft., Budapest, 2014. 260 p.

https://hu.vrachurolog.com/elheto-varosok-pdf-epub-kindle-olvassa-online/ [2018. ok.t 31.]

JÓNA László: Időben és rendeltetésben korlátozott városi terek problémáinak vizsgálata. Doktori értekezés. Széchenyi István Egyetem Multidiszciplináris Műszaki Doktori Iskola, Győr, 2016. (https:www.rkk.hu/rkk/publications/phd/jona_ertekezes.pdf)

MADDEN, Kathy: Hogyan varázsoljunk újjá egy közteret? Kézikönyv jól működő közösségi terek létrehozásához. Ökotárs Alapítvány, Budapest, 2008. 70 p.

THOMPSON, Catharine Ward: Urban open space in the 21st century. = Landscape and Urban Planning, 60. vol. 2002. 2. no. 59–72. p. http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.463.2355&rep=rep1&type=pdf [2018. okt. 31.]

StadtLesen projekt https://www.stadtlesen.com [2018. okt 3.]

The UNI Project - www.theuniproject.org [2018.okt. 3.]

5. ábra
Nyár délutáni könyvolvasás Győr belvárosában
(Forrás: a szerző felvétele)

A könyvtár szerepe és lehetőségei a közösségi jól-létben*

KOVÁCSNÉ KORENY Ágnes

A szerző a tanulmány bevezetőjében ismerteti a címben is használt kifejezés, a „közösségi jóllét" (community well-being) fogalmát, és bemutatja annak legfontosabb összetevőit. A cikkben később előkerül még egy szakszó, a „közösségvezérelt" intézmény-működtetés is. A Cselekvő közösségek projekt ideáit, terminológiáját ismerő olvasó joggal érezheti úgy, hogy hasonlóság fedezhető fel a cikk mondanivalója és a projekt célkitűzései között – mégis más a használt szakkifejezések tára. Azért is döntöttünk e tanulmány különszámunkban történő megjelentetése mellett, mert úgy gondoljuk, jól reprezentálja azt a tényt, hogy a szakma már foglalkozik a projektünkben részletesen kidolgozott „közösségi alapú működés" elméletével és gyakorlatával, és még ha más irányból is közelíti meg azt, sok esetben hasonló eredményre jutunk ennek fontossága és módszertana kapcsán.

(Giczi András szakmai vezető, OSZK)

Bevezetés

A közösségi jól-lét az egyének és közösségeik által azonosított olyan társadalmi, gazdasági, környezeti, kulturális és politikai feltételeknek a kombinációja, amelyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy mind az egyének, mind pedig a közösségek virágozzanak és teljesítsék a bennük rejlő potenciált. Amikor a közösség egészére tekintünk, három olyan tulajdonságot látunk, amelyek nagy szerepet játszanak annak jól-létében: a kapcsolatok rendszerét, az élhetőséget és a méltányosságot.

- A *kapcsolatok* mindazok a közösségi, társadalmi hálózatok, amelyek támogatást nyújtanak az egyénnek. Megteremtik a bizalom és a harmonikus együttélés lehetőségét, s biztosítják a civil részvételt, illetve az egyén részvételét a közösség életében és a demokráciában.

* Az írás a szerző 2018. július 5-én, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 50. Vándorgyűlésén, Keszthelyen elhangzott előadása alapján készült.

- *Élhető közösségek, terek, infrastruktúra.* Az életképes és élhető közösség megteremtéséhez az infrastruktúra, a lakhatási körülmények, a közlekedés rendszere, az oktatás, a közterek és parkok, a kikapcsolódási lehetőségek, a humán szolgáltatások, a közbiztonság, valamint a kultúrához és a művészetekhez való hozzáférés – ennek részeként a könyvtárak – összessége járul hozzá.
- *Méltányos közösségek*. A méltányos közösséget a sokféleség, a társadalmi igazságosság és az egyéni felhatalmazás értékei támogatják, vagyis a sokszínűség, az egyenlőség, az igazságosság, az alapvető igények teljesülése (például az egészségügyi szolgáltatásokhoz való megfelelő hozzáférés, a lakhatás, a személyes biztonság), illetve az egyenlő esély az oktatáshoz és az egyéni lehetőségek kielégítéséhez.

A közösségi jól-lét lényeges aspektusa, amely az egyéni jólétet is érinti, az infrastruktúra, azaz: a közösség (és benne az egyén) szükségleteinek megfelelő fizikai terek és szolgáltatások elérhetősége. A megfelelő infrastruktúra és szolgáltatások segíthetik a társadalmi hálózatok kiépítését: a közösségek, közösségi hálózatok fejlesztését; a közösségi részvételt és a közösségi (civil) szerepvállalást; a jól kialakított közösségi terek pedig hozzájárulhatnak ahhoz, hogy egy közösség tagjai kölcsönhatásba lépjenek egymással.

A közösség szükségleteinek megfelelő fizikai terek kialakítása

A 21. századi közkönyvtárak esetében a siker kulcsa a *közösségi* kifejezésben keresendő. Napjaink multifunkcionális közkönyvtárai a szolgált helyi közösség szükségleteire, igényeire és elvárásaira reagáló, működésüket, szolgáltatásaikat és tereiket is a közösséggel együtt, annak bevonásával, illetve igényei és szükségletei mentén alakító intézmények.

A könyvtárak ma olyan semleges helyek, ahol az emberek intellektuális interakciót, az információcsere lehetőségét, illetve közösségi élményt és társadalmi kapcsolatokat keresnek, s a könyvtárat egyfajta menedékhelynek tekintik.

A közkönyvtárak
– az alkotás helyeként az emberek kreativitását és az innovációt ösztönzik speciális eszközökkel, programokkal, foglalkozásokkal;
– az inspiráció helyeként az eszközök, a programok, a dizájn és tájékoztató elemek, illetve ezek lehető legszélesebb körű és kombinációjú kínálatával továbbgondolásra, alkotásra ösztönöznek;
– a tanulás helyeként dedikált helyszínei a nem formális és informális tanulásnak, az e-learningnek, a projekttevékenységeknek, a csapatmunkának;
– a találkozások helyeként pedig a különböző társadalmi csoportok potenciális találkozóhelyeként funkcionálnak, ahol a kulcsszó a részvétel, a cél pedig a kapcsolatok építése és erősítése, a közösségépítés és közösségformálás, valamint a társadalmi kohézió erősítése.

Zachary P. Neel szociológus (Michigan Egyetem) szerint a közkönyvtárak is közterek, azaz olyan helyek, amelyek nyitottak és elérhetőek a társadalom minden tagja számára. Köztérként a közkönyvtárak alapvető egyéni és közösségi igényeket elégítenek ki, s lehetővé teszik az egyén részvételét a közéletben, a közösség életében. A közkönyvtár – jó köztérként – *érzékeny*, mert használói igényeire válaszol, *demokratikus*, mert minden ember számára elérhető és jel*entéssel teli*, mert az emberek, a használók kapcsolatot tudnak vele kialakítani.

De hogyan lehet a könyvtárakat igazi köztérré, a közösség számára hasznos hellyé alakítani? Ennek lehet egyik eszköze a placemaking, amelyet magyarra közös téralkotásnak, térhasznosításnak, közösségi tér alakításnak fordíthatunk.

A placemaking kialakulása *William Whyte* amerikai urbanista munkássága nyomán indult el. Whyte az 1970-es években azt vizsgálta New Yorkban, hogy mitől jó egy köztér, s hogyan lehet jól működő, az emberek által szívesen használt köztereket létrehozni. Whyte azt találta, hogy az embereket elsősorban a többiek jelenléte vonzza egy köztérre, illetve az olyan tényezők, mint az ülőhelyek száma, a napfény és az árnyék, a megérinthető víz, az étel és a jó megközelíthetőség. A sikeres közterek jellemzői szerinte
– a 2–3 fős csoportok magas aránya;
– a jelenlévő nők magas száma (biztonság, kényelem, tisztaság);
– a sokféle korcsoport jelenléte a nap különböző időszakaszaiban vagy éppen azonos időben;
– a sokféle tevékenység végzésének lehetősége; valamint
– a szeretet-megnyilvánulások nagy száma (ölelések, puszik, csókok).

A Whyte kutatásai nyomán létrejött placemaking mozgalom arra ösztönzi az embereket, hogy együtt, kollektíven újragondolják és újjáalakítsák a közösségi tereket. A placemaking fő eszközei a *megfigyelés*, a *meghallgatás* és a *megkérdezés*. A

placemaking folyamata során ezeket az eszközöket arra használjuk, hogy megértsük az egyén és a közösség elvárásait a térrel, illetve használatával kapcsolatban, majd együttműködésben a közösség tagjaival kialakítsuk új, közös víziónkat az adott térrel kapcsolatban, amit aztán partnerségben meg is tudunk valósítani.

A placemakinggel foglalkozó Project for Public Spaces (PPS) szerint a jó köztér

– könnyen elérhető, hozzáférhető, megközelíthető, látható (access and linkages);
– biztonságos, tiszta, kényelmes, tetszetős az összképe (comfort and image);
– ahol sokféle tevékenységet végezhetnek az emberek, ahol programok várják őket (uses and activities);
– s ahol találkozhatnak egymással, barátaikkal, de akár idegenekkel is szóba elegyedhetnek (sociability).

Hogyan alkalmazható mindez könyvtári környezetben?

– Legyen a könyvtár könnyen elérhető, jól megközelíthető, töltse meg élettel a környezetét.
– Szolgálja a könyvtár külső és belső kialakítása a funkciót, a feladatokat.
– A terek az év vagy a nap különböző szakaszaiban a különböző emberek által a legkülönbözőbb módokon legyenek használhatók, s különböző korosztályi csoportok számára kínáljanak vonzó környezetet.
– A terek legyenek az egyes könyvtári funkcióhoz szabhatók, konkrét tevékenységhez köthetők, vagy szabadon, rugalmasan alakíthatók, s tegyék lehetővé és ösztönözzék 2–3 fős csoportok spontán kialakulását, közös tevékenységét a könyvtárban.
– Fontos, hogy kapcsolatot teremtsünk a közösségi szükségletek, a könyvtári funkciók, a kínált szolgáltatások és az ezeket kiszolgáló terek között.
– Kínáljon a könyvtár sokféle közösségi szolgáltatást, a gyermekmegőrzőtől kezdve az adók befizetéséhez nyújtott segítségen át a különböző képzésekig; a helyi információk megosztásától, a kávézón vagy a dokumentumok házhoz szállításán át a különböző tanfolyamokig – találjuk meg, hogy a mi közösségünknek mire van szüksége.
– Álljon sokféle eszköz a közösség rendelkezésére a könyvtárban, mégpedig az eszközök lehető legszélesebb köre, az ingyenes WiFi szolgáltatástól a kényelmes ülőhelyeken át a művészeti alkotásokig, vagy akár a helyi megvilágítást adó kisebb lámpákig, amelyek az otthonosság érzését keltik a betérőkben.
– Támogasson a könyvtár mindent, ami helyi. Gyűjteményei kinyitásával, kreatív újrahasznosításával, a közösség tagjainak bevonásával a helytörténeti gyűjteményrészek feltárásába vállaljon aktív szerepet a településhez vagy településrészhez kötődő társadalmi kohézió erősítésében. Legyen a helyi, a közösséget érintő vagy érdeklő témákkal kapcsolatos társadalmi párbeszéd színtere, közösségi programok, szórakoztató, sokak érdeklődésére számot tartó események helyszíne.
– Információközvetítő funkciója és partnerkapcsolatai kihasználásával játsszon szerepet a helyi üzleti élet fellendítésében, teremtsen kapcsolatot a munkáltatók és a munkakeresők között, szervezzen partnereivel olyan képzéseket, tanfolyamokat, amelyekkel megkönnyíthetik az egyének munkaerőpiaci reintegrációját. Biztosítson megjelenési lehetőséget a helyi vállalkozásoknak; programjaival pedig járuljon hozzá a tudatos fogyasztói magatartás elsajátításához.
– Segítse a közösségi kommunikációt. Legyenek a könyvtárban elérhetők a közösséggel kapcsolatos helyi információk, s kínáljon helyszínt a közösségi párbeszéd, kommunikáció sokféle módjának, a fórumoknak, a találkozóknak, a tájékoztatóknak, vagy legyen állandó helyszíne helyi csoportok fellépésének.
– Legyen a könyvtár a helyi közösség találkozóhelye, hiszen külső és belső terei egyaránt ideális helyszínei lehetnek a közösségi programoknak, rendezvényeknek, fesztiváloknak.

Mindez azonban csak akkor valósul meg, ha a könyvtár ún. közösségvezérelt elven működik, vagyis nem pusztán a közösség számára, a közösség érdekében, hanem a közösséggel együtt gondolkozik, dolgozik – térről, szolgáltatásról, programról egyaránt.

A közösség szükségleteinek megfelelő szolgáltatások kialakítása

A közösségvezérelt könyvtárban a könyvtárosok aktívan figyelnek az embereknek a könyvtárral kapcsolatosan megfogalmazott véleményére, igényeire, szükségleteire, s a könyvtár és a közösség közötti információ- és tudáscsere (elő)segítői, támogatói, facilitátorai lesznek.

– A közösségvezérelt könyvtári működés során a helyiek hatással vannak az intézményi prioritásokra és a források felhasználására, a könyvtár bevonja a közösséget a tervezésbe, sőt, akár a döntésho-

zatalba és a végrehajtásba is, de a helyi lakosok kezdeményezőleg is felléphetnek a könyvtári szolgáltatásokkal kapcsolatban.
– A könyvtár nem csak tájékoztatja tevékenységeiről a közösséget, hanem meg is kérdezi a közösséget, mit szeretne, mit talál fontosnak, bevonja a közösséget a tevékenységeibe, s együttműködik a közösséggel a szolgáltatások tervezésében is.
– A könyvtári szolgáltatások és programok következésképpen relevánsak lesznek és maradnak a közösség számára.

A közösségvezérelt szolgáltatástervezés alapja a szolgált közösség hagyományos vizsgálata a demográfiai adatok, a könyvtárhasználati statisztikák, az olvasói beírások, visszajelzések, a használói felmérések eredményeinek elemzésével, de ezen túl a könyvtárosok időt fordítanak arra is, hogy kapcsolatokat építsenek a közösséggel, beszélgessenek a közösség tagjaival. A szolgáltatási ötletek a közösségtől származnak, aminek következtében az egyének elkötelezetté válnak a szolgáltatástervezés mellett. Könyvtár és közösség partnerségén alapul a könyvtár működése, a szolgáltatások biztosítása is, s a folyamat végén közös az értékelés is: közösen tárják fel, mi volt jó, mi nem, mit kellett, lehetett volna másképp csinálni.

A közösségvezérelt működés és szolgáltatási rendszer megteremtésének első lépése az ún. közösségi mapping, a közösség előzetes vizsgálata, amely mindazoknak az eszközöknek és módszereknek a kiválasztását jelenti elsőként, amelyekkel a közösség, egyes csoportjai és egyénei elérhetők és megkérdezhetők. A közösségvezérelt modell alapját jelentő kanadai projektben világossá vált, hogy ahhoz, hogy a szociálisan kirekesztett, hátrányos helyzetű lakosokat, vagy más okból nem könyvtárhasználó lakosokat a könyvtári szolgáltatásba bevonják, új módszereket, új eszközöket kell kifejleszteni. A miértek megértéshez és a megoldások megtalálásához fontos a személyes, közvetlen konzultáció az emberekkel, mégpedig olyan helyen, ahol ők jól, kényelmesen, komfortosan érzik magukat. A hagyományos, leggyakrabban alkalmazott módszerrel, a tájékoztatással éppen azokat nem tudjuk elérni, akik ma nem könyvtártagok, a kérdőíves felméréseknek pedig az a gyakori hibája, hogy kevesen válaszolnak, s az sem biztos, hogy mindig jól tudjuk feltenni a kérdéseinket. A közösséggel való konzultáció és a beszélgetések révén azonban már közvetlen információt szerezhetünk arról, mit gondolnak az emberek a könyvtárról, ismerik-e egyáltalán, de megismerhetjük a könyvtárral szemben támasztott igényeket, szükségleteket is. A legtöbb eredményt, a legnagyobb sikert és bizalmat pedig a bevonással és a partnerséggel, tanácsadó testületek, szakértői bizottságok, közösségi panelek létrehozásával és működtetésével érhetjük el.

A közösségvezérelt szolgáltatásban a szolgáltatási ötletek tehát a közösségtől származnak, a közösség tagjai partnerként közreműködnek a szolgáltatások működtetésében, s a könyvtár és közössége közösen értékelik a folyamatokat, a célok elérését is, azt, hogy mit kellett vagy lehetett volna másképp csinálni.

A közösségvezérelt elven működő könyvtárban nagyon jól használható módszer az ún. *Eredmény-alapú Tervezés és Értékelés* (Outcome-based Planning and Evaluation, OBPE) módszere is. Ennek segítségével úgy tervezhetjük a könyvtár szolgáltatásait és programjait, hogy azok meghatározott módokon és céllal, előre eltervezett hatással, eredménnyel, az általunk elvárt következményekkel legyenek a könyvtárhasználókra.

Az OBPE egy szisztematikus módszer a felhasználóközpontú programok tervezésére és annak mérésére, hogy a programok elérték-e céljukat. A módszerrel nem csak azt dokumentálhatjuk, mit tettünk, hanem azt is mérhetjük vele, milyen változást hozott a könyvtári tevékenység a közösség életében, hogyan változott a közösség, s benne az egyén.

Az OBPE alapú szolgáltatás- vagy programtervezésben a cél tehát az, hogy a tervezés, a fejlesztés és az értékelés is a kívánt hatással, következménnyel (outcome) járjon. Mi lehet ilyen outcome? Minden, ami a felhasználó hasznára van. Valamilyen *változás* a könyvtárhasználó
– a *képességeiben*: a könyvtári programot, képzést követően meg tud csinálni valamit, amit korábban nem, vagy jobb lesz valamiben (olvasása, problémamegoldása, információkeresési jártassága, kritikai gondolkodása stb. javul);
– a *tudásában*: ismereteket, tudást szerez egy új területen vagy kiszélesíti a tudását egy témában (pl. tematikus könyvtári programok révén vagy egy közös, másokkal együtt a könyvtárban végzett tevékenység révén);
– az *attitűdjében*: megváltozik a hozzáállása, a gondolkodásmódja, az érzései valamivel kapcsolatban (pl. rájön, hogy olvasni jó, szórakoztató);
– a *viselkedésében*: amit tesz, és ahogy teszi (a könyvtári program hatására többet olvas, vagy jobban odafigyel arra, hogy védje magát és személyes adatait az online térben stb.);
– a *státuszában*, közösségben elfoglalt *helyzetében*: könyvtári környezetben, a könyvtáros segítségével

megtanulja például kezelni a számítógépet, használni az Internetet, ami új szakmához vagy munkalehetőséghez juttatja.

Az OBPE módszer is lépések sorozata: egy öt fázisból álló ciklikus folyamat, amelyben az egyes fázisok egymásra épülnek, az adatokból célok lesznek, a célokból szolgáltatások vagy programok, amelyek értékelése során újabb adatokhoz jutunk és így tovább. A folyamat első eleme – a közösségvezérelt szolgáltatástervezéshez hasonlóan – az *információgyűjtés:* egyik oldalról a könyvtár a stratégiájának, missziójának, politikáinak, értékeinek, vagyis mindazoknak az alapelemeknek a felidézése, tudatosítása, amelyek révén a könyvtár megmutatja, mik a céljai, s azokat hogyan kívánja elérni. Ugyanilyen fontos azonban megismerni a könyvtár által szolgált és a tervezett szolgáltatással, vagy programmal megcélzott közösséget is, akikről általában már sok-sok információ a rendelkezésünkre áll, érdemes tehát először ezeket használni, s csak azután gyűjteni további, még hiányzó információkat. A következő lépés az új szolgáltatással kapcsolatos *elvárt, kívánt eredmények, hatások, következmények meghatározása*. Az első fázisban gyűjtött adatokból, információkból minták olvashatók ki, pl. megismerhetjük, mi a fontos a célcsoportnak, mit várnak a könyvtártól stb., s ezek segítenek az elvárt eredmények, a célindikátorok meghatározásában. A harmadik lépés maga a *szolgáltatás- vagy programfejlesztés*. Ebben a szakaszban fel kell mérnünk mindazokat az erőforrásainkat, amelyek támogathatják, segíthetik az új szolgáltatás vagy program megvalósítását és fenntartását. Már ebben a fázisban fontos azt is meghatároznunk, milyen módszerekkel mérjük majd az eredményességet. Az *értékelés* szakaszában aztán azt vizsgáljuk, elértük-e a kívánt célt. Amennyiben nem, a közösséggel együtt elvégzett értékelés segít annak felismerésében, hogy miként módosítsunk, javítsunk a szolgáltatáson vagy programon. Az eredmény alapú programokat folyamatosan, a napi munka részeként kell értékelni annak érdekében, hogy lássuk, még mindig relevánsak-e a közösség és az elérni kíván eredmények szempontjából. Az értékelés hozzájárul a siker dokumentálásához, a végrehajtás fejlesztéséhez, a jövő tervezéséhez is. Az utolsó fázis pedig a könyvtár szerepének hangsúlyozása, kiemelése, a *siker disszeminációja*. Fontos, hogy eredményeinket dokumentáljuk és kommunikáljuk, s a sikert megosszuk munkatársainkkal, a fenntartóval és a közösséggel is.

Lássunk egy konkrét példát egy OBPE-alapú szolgáltatástervezésre!

A könyvtár egy pályázatra kíván jelentkezni, amelynek révén módja nyílik új szolgáltatást fejleszteni a település időskorú lakosai számára. A pályázatban be kell mutatni, hogy nem csupán szükség van az új szolgáltatásra, de a könyvtár is elkötelezett ez irányban. A tervezés OBPE alapú szakaszai a következők:

1. *szakasz: információgyűjtés:*

   Ennek során megvizsgáljuk, hogy találkozik-e a gondolat a könyvtár küldetésével, prioritásaival. Van-e már hasonló szolgáltatásunk, s azok hogyan, milyen eredményességgel működnek? Van-e versenytársunk a piacon, azaz kínál-e más is e célcsoportnak szolgáltatást a településen? Ki és mit kínál? Mit tudunk a célcsoportról? Milyen a gazdasági helyzetük, a családi helyzetük (pl. többségükben egyedül élnek?), mi jellemző az iskolázottságukra stb.? Mit tudunk az információs igényeikről és szükségleteikről? Könyvtárhasználók-e? Ha nem, vajon miért nem?

2. *szakasz: az elvárt eredmények meghatározása*

   Tegyük fel, hogy az adatokból és a település időseinek megkérdezéséből kiderül, érdekli őket a genealógia, a családfakutatás. Tudjuk, hogy a könyvtár küldetésének része, hogy támogassa a közösség tanulási és rekreációs célú információs szükségleteit. Az új könyvtári szolgáltatás elvárt következménye lehet tehát az, hogy az időseknek nagyobb ismerete legyen a családfakutatás forrásaival kapcsolatban (változás a tudásban) és jártasabbak legyenek a források használatában (változás a képességben). A célunk tehát az lesz, hogy fejlesszük az idősek képességét a családtörténet kutatása területén. A konkrét indikátor pedig, hogy a célcsoport 50%-a legyen képes egy családfát összeállítani.

3. *szakasz: szolgáltatásfejlesztés*

   Az új szolgáltatásunk ezek alapján egy oktatási, képzési program lesz, amelynek keretében különböző információs forrásokkal (pl. nagy genealógiai gyűjtemények), azok használatával, illetve ezek kapcsán a számítógépek és az Internet használatával kívánjuk idős használóinkat megismertetni, miközben hatékony keresési technikákat is bemutatunk nekik.

4. *szakasz: értékelés*

   Az értékeléshez többféle módszert alkalmazhatunk: megfigyelhetjük például, hogyan használják a képzésben részt vett szépkorúak egyedül az eszközöket és az információs forrásokat, tesztekkel ellenőrizhetjük, mérhetjük tudásukat, de akár egyszerűen meg is kérdezhetjük őket, mit tanultak, mi tetszett a legjobban a tanfolyamon.

5. *szakasz: a könyvtár szerepének kiemelése*

   A beszélgetések során gyűjtsünk sztorikat! Lehet, hogy lesz olyan résztvevőnk, aki elveszettnek hitt rokonát találta meg a megismert adatbázisokban, más új információkat ismert meg a felmenőiről, de akár arról is beszámolhatnak az idősek, hogy új ismeretségeket, barátságokat köttettek a képzés, a könyvtári program során. Ezeket az egyéni történeteket rendkívül hatékonyan tudjuk később felhasználni a siker kommunikációja során: mutassuk meg, demonstráljuk a kollégáknak, a közösségnek, a fenntartónak, a potenciális támogatóknak, hogy könyvtárunk aktív szerepet játszik a közösség életében, jól-létében. S vonjuk le a tanulságokat, illetve lássuk meg az új program vagy szolgáltatás kapcsán felmerült új lehetőségeket, ötleteket is!

Milyen előnyökkel jár tehát, ha egy könyvtár az OBPE modellt választja közösségalapú szolgáltatás-fejlesztéséhez?

– Azzal, hogy megkérdezi a könyvtárhasználókat és a könyvtárat nem használókat is arról, mire lenne szükségük a könyvtár részéről annak érdekében, hogy mindennapjaik minősége jobb legyen, nem csak azt demonstrálja, hogy a könyvtár válaszolni akar a közösségi igényekre, hanem olyan fontos információkhoz is juthat, amelyek segítik az azonosított igények és szükségletek kielégítését. Ez pedig természetes módon vezet a régi szolgáltatások és programok újragondolásához.
– Azáltal, hogy a hangsúlyt a *tervezésre* helyezi, az OBPE hozzájárul ahhoz, hogy a lehető legjobb vezetői döntések szülessenek, amelyek a legkisebb forrásfelhasználás mellett eredményezhetik a leghatékonyabb szolgáltatást. Az OBPE hosszú távú használatával a könyvtárosok minden korábbinál körültekintőbbé, megfontoltabbá, hatékonyabbá és tudatosabbá válnak.
– A könyvtárak eredményeivel, hasznosságával, társadalmi megtérülésével kapcsolatban mind több és több adatra van szüksége a fenntartóknak. Az adatok szisztematikus gyűjtése és felhasználása a tervezéshez, a fejlesztésekhez és az értékeléshez biztosítja, hogy az elért eredményeket alátámasztó bizonyítékok folyamatosan rendelkezésre állnak, akár belső használatra, akár egy újabb támogatás elnyerése érdekében. Az adatok, információk segítségével könnyen meg tudja mutatni egy könyvtár, milyen szerepet tölt be a szolgált közösség életében, s ez segíti a fenntartóval való pozitív kapcsolat fenntartását.

Végül, de nem utolsósorban

S végül, de nem utolsósorban, az OBPE segítségével megválaszolhatjuk azt az oly gyakran feltett kérdést, hogy *na és akkor mi van?* Nekünk, könyvtárosoknak a könyvtár haszna, hasznossága, fontossága nyilvánvaló, de elengedhetetlen, hogy ezt másoknak is meg tudjuk mutatni, nap, mint nap. Ehhez az OBPE konkrét, kézzelfogható, bizonyíték-alapú adatokat és információkat biztosít a könyvtári szolgáltatások közösségre vagy egyénekre gyakorolt hatásáról.
A közösségvezérelt könyvtári működés és szolgáltatás a közösség tagjaival való kapcsolatot, konzultációt és folyamatos együttműködést jelent annak érdekében, hogy a könyvtár megismerje és megértse a közösség szükségleteit, s azokat a könyvtári tevékenységek alapjául tudja tenni. Ehhez nyújt hasznos segítséget a közösségvezérelt működési és szolgáltatási modell, a placemaking, illetve az Eredményalapú Tervezés és Értékelés módszere.

Irodalom

Community well-being – https://www.takingcharge.csh.umn.edu/community-wellbeing (Letöltve: 2018. július 1.)

Eleven principles for creating great community places. Project for Public Spaces – https://www.pps.org/article/11steps (Letöltve: 2018. július 1.)

GROSS, Melissa – MEDIAVILLA, Cindy – WALTER, Virginia A.: Five Steps of Outcome-Based Planning and Evaluation for Public Libraries. Chicago : ALA Editions. 2016.

Hogyan varázsoljunk újjá egy közteret? Kézikönyv jól működő közösségi terek létrehozásához. Ökotárs Alapítvány, 2008. – https://okotars.hu/sites/default/files/okotars_hogyan_varazsoljunk_ujja_egy_kozteret_letoltheto.pdf (Letöltve: 2018. július 1.)

KOVÁCSNÉ KORENY Ágnes: Könyvtár és közösség, avagy a közösségvezérelt könyvtár elmélete és gyakorlati megvalósításának lehetőségei = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 65. évf. 2018. 1. sz. 15–26. p.

KOVÁCSNÉ KORENY Ágnes: A közkönyvtárak belső tereinek alakítása a használói szokások vizsgálata alapján. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 65. évf. 2018. 6. sz. 332-349. p.

KOVÁCSNÉ KORENY, Ágnes: Placemaking – a közkönyvtári belső terek kialakításának elvi és gyakorlati kérdései. = Könyvtári Figyelő, 2018. 2. sz. 175-187. p.

Közösségi tervezés – Autonómia Alapítvány – http://autonomia.hu/hu/story/kozossegi-tervezes/ (Letöltve: 2018. július 1.)

MACIVER, Megan: „The People's Place": How placemaking can build today's best libraries. Project for public spaces – https://www.pps.org/article/the-peoples-place-how-placemaking-can-build-todays-best-libraries (Letöltve: 2018. július 1.)

Shaping outcomes : Making a difference in libraries and museums – http://www.shapingoutcomes.org/course/overview/a1.htm (Letöltve: 2018. július 1.)

Cselekvő közösségek az aktív társadalomért

A Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás EFOP-1.3.1-15-2016-00001 számú kiemelt európai uniós projekt 2016 szeptemberében indult el a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, az NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. és az Országos Széchényi Könyvtár konzorciumi együttműködésében.

Szakmai vezetők:
Giczi András Béla, Dr. Arapovics Mária, Dóri Éva

A muzeális, a közművelődési és a könyvtári terület országos szakmai központjainak összefogásával megvalósuló projekt átfogó célja, hogy a közösségfejlesztés eszközeivel növelje a társadalmi aktivitást, a közösségi szerepvállalást, elősegítse a kulturális intézmények nyitottabbá válását, valamint hozzájáruljon az esélyegyenlőség növeléséhez.

Az Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Programból hárommilliárd forinttal támogatott kiemelt projekt megvalósítási időszaka 2019. szeptember 15-ig tart.

Módszertani fejlesztések, közösségfejlesztő modellek

Elismert szakértők és mintegy 60 szakmai szervezet és intézmény bevonásával kulturális, közösségfejlesztő modelleket dolgoztunk ki a közösségekkel foglalkozó szakemberek számára. A szakmai munka eredményeképpen hat különböző hiánypótló módszertani útmutató született, amelyek a kulturális közösségfejlesztési folyamatok tervezésének, megvalósításának valamint mérésének, értékelésének alapját adják. Az útmutatók segítséget nyújtanak az intézményi önkéntesség továbbfejlesztéséhez, az esélyegyenlőség növeléséhez, valamint ahhoz, hogy a kulturális intézmények nyitottabban, a helyi civil szervezetek és közösségek részvételével, társadalmiasítottan működjenek.

Kulturális közösségfejlesztő mentorhálózat

A Cselekvő közösségek mentorhálózata 2017 tavaszán kezdte meg működését. A kulturális közösségfejlesztő mentor kapocs a közösségek, az intézmények és a települések között. A mentorok segítik a lakosság és a kulturális intézmények szorosabb és hatékonyabb együttműködését, a közösségek aktívabbá válását, ezáltal hatékonyan támogatják a helyi közösségfejlesztő folyamatokat. Munkatársaink 18 megyei irodában várják az érdeklődőket.

Cselekvő közösségek és a TOP pályázatok

A Cselekvő közösségek projekt szervesen kapcsolódik a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program keretében meghirdetett „A helyi identitás és kohézió erősítése" (TOP-5.3.1-16 és TOP-6.9.2-16) felhíváshoz. A TOP-pályázatok célja a települések, településrészek, térségek közösségi kezdeményező- és cselekvőképességének fejlesztése. Ehhez ad módszertani támogatást a projekt az országos kulturális közösségfejlesztő mentorhálózattal együttműködve. A mentorok a TOP-nyertes településeknek, közösségeknek nyújtanak szakmai segítséget a közösségfejlesztő folyamatok elindításában és megvalósításában.

Érzékenyítő szakmai műhelynapon számoltak be a projekt szakmai vezetői a Cselekvő közösségek projekt és a TOP pályázatok kapcsolatáról • *Fotó: OSZK*

Felnőttképzés

A projekt innovatív szakmai-módszertani eredményeire alapozva akkreditált, térítésmentes képzéseket indítottunk kulturális szakemberek, valamint önkormányzati dolgozók, köztisztviselők számára.

A kulturális közösségfejlesztés gyakorlata című 60 órás képzés elvégzése során a szakemberek képessé válnak a közösségfejlesztői, valamint a kulturális intézményeket célzó fejlesztési folyamatok generálására. A közösségfejlesztés és a helyi közigazgatás kapcsolata, egymásra gyakorolt hatása címmel a közigazgatási szakemberek számára kínálunk gyakorlatorientált, a közösségfejlesztés alapértékeit, módszereit bemutató 6 órás továbbképzést.

Mintaprojektek

A Cselekvő közösségek projekt keretében 17 megyében 25 mintaprojekt indult el. A mintaprojektek célja, hogy a kulturális intézmények együttműködésével olyan közösségfejlesztési modelleket valósítsanak meg, amelyek erősítik a helyi társadalmi részvételt, a lokális identitástudatot, segítik feltárni és megőrizni a helyi hagyományokat, a kulturális örökséget. A más közösségek, intézmények számára is adaptálható, mintaértékű közösségfejlesztési jó gyakorlatokról kiadványok és kisfilmek is készülnek.

„Kerülj képbe – Utcai művészet a kultúráért" helyi összefogás eredményeként megújult Salgótarján egyik utcai aluljárója • *Fotó: SZNM*

A projekt egyik új szórólapjának hátsó oldala.
(A nyitóoldalt ld. a 12. oldalon.)

Alkotó használók – tudásmegosztás és kreatív „piszkos" terek a könyvtárban

KERTÉSZ Zoltán

Bevezetés

A közkönyvtárak alapfeladatai az idők során nem sokat változtak: a könyvtárak ismeretet, tudást, információt gyűjtenek, tárolnak, szolgáltatnak és élményt adnak a használóknak. Ha csak az elmúlt hetven évre tekintünk vissza, akkor is megállapítható, hogy a tudásmegosztás módszerei és formái a technika fejlődésével együtt változtak ugyan, ám a könyvtárhasználók reakciói – a régi fotókon is láthatóan és napjainkban is – többnyire ugyanazok, mosoly és elégedettség látszik az arcokon, hiszen a könyvtár a használók elégedettségét szeretné biztosítani.

A művelődési autótól a könyvtári „piszkos" terekig

Valamikor nagy élményt jelentett, ha a kistelepüléseken vagy a városok külső kerületeiben időről időre megjelent egy művelődési autó (*1. kép*), mely köré odagyűltek az emberek, hogy olvasnivalókról, filmekről, kulturális rendezvényekről, hírekről tájékozódjanak. Manapság a könyvtárbuszok töltenek be hasonló népszerű szerepet.

A számítógépek könyvtári megjelenése azért volt fordulópont, mert a felhasználók nagy részéhez a könyvtárban kialakított szolgáltatási pontokon keresztül, a könyvtárosok közvetítésével jutott el ez az új élmény. Például munkahelyemen, a békéscsabai megyei könyvtárban 1992-ben egy X.25-ös terminálon keresztül tudtuk a levelezést és a fájltranszfert biztosítani a használóinknak. 1996-ban már olyan klubot működtettünk, ahol a tagok saját e-mail címmel és tárhellyel használhatták a bérelt vonalas szolgáltatást (ekkoriban otthoni használatra többnyire a tárcsázós telefonos kapcsolat volt elérhető). Az informatika iránt érdeklődők számára ez a szolgáltatás adta meg a „hűha" élményt.

A Nemzeti Kulturális Alap támogatásának köszönhetően könyvtárunkban gyorsan elindult a számítógépes használóképzés is, ahol a számítástechnika alapjaival, a számítógép működésével és használatával kapcsolatos ismereteket kezdtük oktatni, majd az IT-technika fejlődésével és az internethasználat elterjedésével az információkeresés technikáit (*2. kép*). Az 1996-ban életre hívott Internet klubunk napjainkban is működik, tagjai havi rendszerességgel látogatják a könyvtárat, a foglalkozásokon általában a tagok aktuális információ-technikai problémáira keresik a megoldásokat.

1. kép
Művelődési autó a hatvanas években
(Forrás: a Békés Megyei Könyvtár tulajdona)

2. kép
Internet tanfolyam a Békés Megyei Könyvtárban a kilencvenes években
(Forrás: a Békés Megyei Könyvtár tulajdona)

A létszám változó, formailag kötetlen, nincs tagdíja sem. Főként nyugdíjasok látogatják (*3. kép*), akik valamilyen informatikai kérdéssel jönnek, vagy azokra az újdonságokra kíváncsiak, melyeket a könyvtár biztosít a számukra. A foglalkozásokat a megyei könyvtár egyik informatikusa moderálja, koordinálja. A találkozóknak előre kidolgozott tematikája van, mely sorvezetőként szolgál a tagoknak is. Egyetlen hátránya a klubnak, hogy az idősebb korosztályt szólította meg.

A fiataloknak, különösen az Y, Z és az alfa generáció tagjainak egészen mások az információs igényei, mint a korábbi generációknak. Jól megfigyelhető ez a különbség abban is – maradva az elektronikus szolgáltatásoknál –, hogy mennyit változtak a számítógépes játékok vagy a mozifilmek. A mai játékok bonyolultabbak, összetettebbek, mint a harminc évvel ezelőttiek, a filmek hosszabbak és sokkal több látványos részlet, technikai trükk található bennük. Ezzel nehéz versenyre kelni. A fiatal generációk eszközhasználati szokásaira irányuló kutatásokból tudható, hogy ma már kisgyermekkorban is magas a mobil eszközök használata:[1] már óvodás korban kiemelkedően sokan ismerik az új technikai eszközöket.

3. kép
Internet klub az idősebb korosztálynak a Békés Megyei Könyvtárban
(Forrás: a Békés Megyei Könyvtár tulajdona)

Az elmúlt évezred végére az internet hétköznapivá vált, és a mobil eszközök különféle típusai egyszerre vannak jelen a háztartások többségében. A *Chris Anderson* által 2004-ben megfogalmazott long tail (hosszú farok) termékciklus-elmélet[2] – mely szerint a tartalomfogyasztási szokások a személyre szabott, illetve rétegigények felé tolódnak el – jellemző napjainkra is.

A különféle befolyásoló körülmények mellett ezek a tényezők arra sarkallhatják a könyvtárakat, hogy változtassanak szolgáltatási kínálatukon. *Koreny Ágnes* blogján[3] olvasható egy bejegyzés arról, hogy a Demco Interiors közlése alapján bemutatott 21. századi könyvtári terekben a csendes olvasásra, elmélyült munkára alkalmas helyeken kívül igény mutatkozik az ún. „piszkos" terekre, ahol a közösségé, a tudásmegosztásé és az alkotásé a főszerep.

3D, Scratch, robotika, kézműveskedés

A Békés Megyei Könyvtár – figyelembe véve a tendenciákat és a megváltozott igényeket – folyamatosan kereste (és keresi ma is) a megoldást arra, miképpen, milyen formában lehetne megszólítani a fiatal generáció kreatív tagjait. 2015-ben – a megújulás egy lehetséges útjaként – egy TIOP pályázatnak köszönhetően, megvásároltuk az ország első közkönyvtárban működő 3D-s nyomtatóját. A nyomtató beszerzésével az elsődleges célunk az esélyegyenlőség biztosítása volt. Mivel a 3D technológia megyénk oktatási intézményeit eddig (2018) elkerülte, ezért könyvtárunk került abba a szerepbe, hogy a többieknek bemutatókat tartson, hogy megismertesse a technológia újszerűségét és a használat módozatait. A nyomtató nem csupán demonstrációs célra használható. Az Arany János emlékév például jó alkalmat szolgáltatott arra, hogy más jellegű szerepben is kipróbáljuk. A könyvtár munkatársai kiválasztottak néhány szereplőt a Toldiból (*4. kép*) és elkészítették őket 3D-ben, majd kifestették az alakokat és egy tanulmányi verseny keretében odaadták a gyerekeknek, hogy a figurák és tárgyak segítségével alkossanak jeleneteket a műből. A könyvtárosok számára összetett feladat volt a megvalósítás: ismerniük kellett a 3D-s tervezést és

nyomtatást és még ki is kellett festeni az előállított maketteket. Ezek a tevékenységek addig nem voltak részei a könyvtárosok repertoárjának, ugyanakkor jól példázzák, hogy kompetenciáink bővítése ma már elengedhetetlenül napi munkánk része lett.

4. kép
Kreatív kiegészítők 3 D-ben a Toldi bemutatásához
(Forrás: a Békés Megyei Könyvtár tulajdona)

A legnagyobb kihívást a tervezés jelentette, aztán az ingyenes szoftverekkel kellett úgy elkészíteni a figurákat, hogy nyomtathatók, színezhetők legyenek. A megvalósítás a Makehuman és Blender szoftverek segítségével történt, melyek elsajátításában jártasságot szereztek a kollégák a feladatmegoldás alatt. A verseny résztvevői pedig az így elkészített elemeket kapták kézhez egy új típusú, élmény alapú feladatmegoldáshoz.

Ez csupán egyetlen példa a 3D technológia kínálta lehetőségekre. A visszajelzések tükrében az mondható el, hogy nagyon érdekli fiatal olvasóinkat ez a technika, és szívesen vennének részt hasonló eszközöket felvonultató programokban.

Egy másik lehetőség az alkotó tevékenységre – mely új színt hozhat a könyvtári világba – a kódolás. Békéscsaba az elsők között csatlakozott a Technológiai Oktatásért Alapítvány *Skool* projektjébe, ahol a Békés Megyei Könyvtár próbahelyszínként szerepelt. Eddig három foglalkozás-sorozatban tanulhattak 10–14 éves lányok *Scratch programozási* nyelven (*5. kép*). A tíz alkalomból álló tanfolyamokat heti rendszerességgel, kilencven perces, iskola utáni foglakozásként szerveztük meg. A képzést a Békés Megyei Könyvtár informatikusa és informatikus könyvtáros munkatársa koordinálta. A munkatársak vagy oktatóként és/vagy segítőként irányították a gyerekek munkáját. A foglalkozások során különféle csapatépítő játékokat játszottak, melyek valamilyen algoritmushoz vagy logikai feladathoz kapcsolódtak. A képzés az MIT által fejlesztett, kifejezetten gyerekek számára írt Scratch programozási környezetben zajlott. A Skool gondoskodott az óravázlatról, és iránymutatást adott a megfelelő minőségű oktatáshoz. A tanfolyam során fontos volt a közösségépítés, az IT technológiákhoz fűződő gondolkodás segítése és az esetleges sztereotípiák lerombolása. Az alapítvány által adott módszertanhoz a könyvtár is igyekezett sajátosságaiból adódó pluszokat hozzáadni. Ilyen volt például az ingyenes beiratkozási lehetőség felajánlása azoknak, aki még nem rendelkeztek könyvtári tagsággal, vagy a témához kapcsolódó könyvajánlók az órákon, továbbá az egyéb rendezvények hirdetése, bemutatása. A megyei könyvtár megvásárolta a frissen kiadott Scratch-csel foglalkozó könyveket, melyeket a résztvevők ki is kölcsönözhettek.

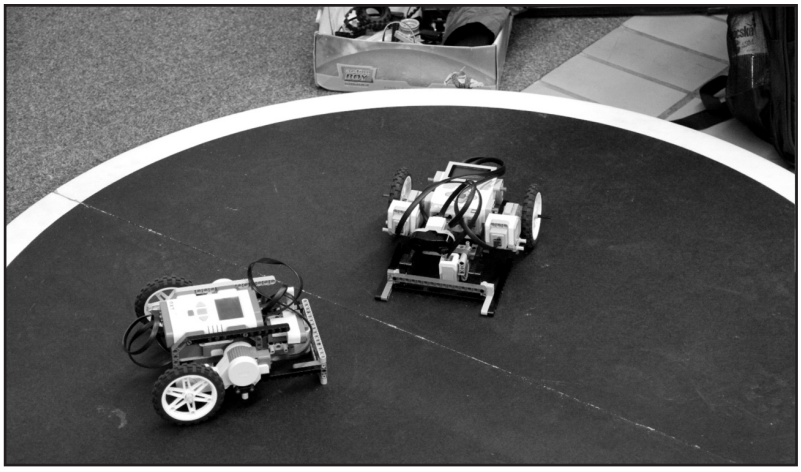
Az, hogy a Békés Megyei Könyvtárban felvetődhetett vagy meghonosodhatott egy ilyen típusú rendezvény, a könyvtáros világ ezirányú érdeklődésének tendenciájába illeszthető, hiszen a könyvtárak országos tavaszi rendezvénysorozata, az *Internet Fiesta*, szintén az eszközhasználatra, a „kütyüzésre” kínál megfelelő

5. kép
Programozás tanulása könyvtárban
(Forrás: a Békés Megyei Könyvtár tulajdona)

alkalmat. Ha az őszi időszakban keresnénk nagyobb megmozdulást, akkor jó lehetőséget találhatunk az európai *CodeWeek* (*Kódolás hete*) mozgalomban, mely már 2013 óta szerveződik és 2017-ben hazánkban külön könyvtári díj is kiosztásra került[4], melyet az IVSZ (Informatikai Vállalkozások Szövetsége) a digitális gazdaságért koordinált, és amelyet a Google is támogatott.

A könyvtári IT rendezvényeket vizsgálva, egyre több esetben tűnnek fel robotikával foglalkozó bemutatók. Ezeken a prezentációkon ki is próbálható az adott eszköz. Népszerűek a *LegoMindstorm* készleteire épülő foglalkozások (*6. kép*). Békéscsabán többször volt lehetőség ilyenekkel megismerkedni: 2018 tavaszán például a *BeeBot* nevű, az óvodás korosztályt érintő robot „vendégeskedett" nálunk. A pécsi megyei könyvtárban már 2016 őszétől szerveznek robotika szakkört.[5] A foglalkozásokat olyan szakember vezeti, aki nemzetközi versenyek tapasztalatával is rendelkezik a témában. Budapesten a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár is rendezett már ilyen típusú programot a kispesti fiókkönyvtárában.[6] Szerencsére folytatható a sor, hiszen ugyancsak jól működő gyakorlatra találunk példákat a kultúrházakban[7] és iskolákban[8] is.

6. kép
Lego - robotika foglalkozás
(Forrás: a Békés Megyei Könyvtár tulajdona)

A megváltozott használói szokások alapján megállapítható, hogy sokan az ilyen típusú programoktól függően járnak a könyvtárakba, ezért fontos a színes kínálat. *Tóth Máté*, a Könyvtári Intézet munkatársa *Könyvtár és közösség* című tanulmányában a fiatalok által ideálisnak vélt könyvtár képére kérdezett rá. A kívánságlista alapján összeállított képben szerepelt egy csendes hely az elmélyült munkára, de szükség van színes foglalkozásoknak helyet adó terekre is, ahol pl. robotikával, programozással stb. lehet ismerkedni, kedvesek a könyvtárosok, és a tanuláshoz releváns információk szerezhetők. A fiatalok véleménye másoknak is tippeket adhat a korosztály megnyerésére, könyvtárba csalogatására.

A magyar kormánynak fontos a könyvtárak oktatástámogató tevékenysége, ami megjelenik a törvényalkotásban is: az utóbbi időben több, Európai Unió által is támogatott pályázatot írtak ki.[9] Az ezekből megvalósuló projektek széles skálán mozognak, számos célcsoportot érintve, a kisebbektől a felnőttekig, a hátrányos helyzetűektől a munkába visszaállókig. Az Emberi Erőforrások Minisztériumának kultúráért felelős államtitkára az MKE 2018-as keszthelyi vándorgyűlésén arról beszélt, hogy a 21. században új szerepben tűnhetnek fel a könyvtárak, és olyan közösségformáló hellyé válhatnak, ahol jól érzik magukat az emberek, és ahova nem csak kölcsönözni járnak.

A Békés Megyei Könyvtár egy korábbi projektjében sikeresen szerzett be korszerű IT eszközöket, például a már bemutatott 3D nyomtatót, akciókamerát, plottert, tableteket, szabad wifi használatot. Ezek segíthetik a munkát, ám nemcsak a technológia megismeréséért, használatáért fontosak ezek a tárgyak, hanem azért is, mert segítségükkel az olvasók alkotó használói is lesznek a könyvtárnak. Erre sok jó példát találni más helyszíneken is, hadd emeljem ki a szarvasi csillagászati foglalkozásokat[10] és a székelyudvarhelyi fizika-kísérleteket.[11] Utóbbi településen a nagy népszerűségnek örvendő születésnapi zsúrokon a programot a természettudomány egyik ágának szórakoztató megismerése jelenti.

A könyvtárhasználók hagyományos, de annál kedveltebb elfoglaltsága a kézműves műhelyeken való részvétel. Kutatásaim során, dokumentálásuk elmaradása okán, sajnos, nem találtam információt arról, hogy mióta vannak ilyen irányú tevékenységek a könyvtárakban. Az bizonyos, hogy a békéscsabai megyei könyvtárban sok ilyen foglalkozást tartunk, elsősorban gyerekeknek, de megjelentek felnőtteknek szóló kézműves programok is, például papírfonás (*7. kép*), ill. újrahasznosított anyagból készülő tárgyak (táskák, különféle kreatív díszek, tárolók) előállítása. Csatlakozni lehet a szolnoki Verseghy Ferenc Könyvtár szélcsengő építési projektjéhez is.[12] Székesfehérváron a dekupázs technikát tanították[13] a felnőtteknek, a Balaton partján, Balatonbogláron is többféle, a felnőttek számára induló programon vehetnek részt az érdeklődők.[14]

7. kép
Papírfonás tanulása a könyvtárban
(Forrás: a Békés Megyei Könyvtár tulajdona)

Az eddigieket továbbfűzve, és kiegészítve a jövő nemzedékekre vonatkozó kutatásokkal, úgy látom, érdekes kihívások várnak a könyvtárakra is. A mai óvodások többsége, ha felnő, olyan szakmákban fog dolgozni, melyek még ma meg sem születtek[15]. Az Accenture cég egyik tanulmánya[16] azt állapítja meg, hogy a digitális képességeket igénylő munkahelyek száma 2024-re 12%-kal fog nőni. Megállapításuk szerint a jövő munkahelyeit négy tényező fogja jellemezni: az emberek és gépek kapcsolata, a kooperáció, a feladat- és projektalapú munka és a rugalmasság. Mindegyik terület egyéni dinamikával rendelkezik, de átfedésben is vannak és összefonódnak egymással. A jövő generáció tagjai azzal számolnak, hogy életük során majd többször fognak munkakört váltani, és a munkák között számos olyan lesz, amit még fel sem találtak, ezért a kutatók szerint a „növekedési szemlélet" az alapja minden más képességnek. A készség kulcselemeit az ellenállóképesség, az alkalmazkodóképesség és a tanulás szeretete jelentik. Nekünk, könyvtárosoknak is lehet szerepünk abban, hogy segítsünk az információkeresőknek megtalálni a megfelelő munkát. A közeljövőben elkészülő *Makerspace* fejlesztés a felmerülő kihívásokra adhat egy lehetséges választ.

Makerspace – Kollabor

Békéscsabán egy konzorciumi keretben kialakított sikeres EFOP pályázatnak köszönhetően, hamarosan megnyitja kapuit egy ún. makerspace típusú élménypedagógiai központ, a *Kollabor*. A Makerspace (alkotótér, foglalkoztató tér) fogalma sokaknak ismeretlen lehet, és nehéz megtalálni a megfelelő fordítását. Az Oxford Dictionary definíciója szerint: *olyan hely, ahol közös érdeklődésű emberek (főként informatikai vagy technológiai) összejönnek és közösen dolgoznak egy projekten, ahol megosztják egymással az ötleteiket, a felszerelést és a tudást.*

John J. Bruke azt írja 2014-es, a témában alapműnek számító a könyvében, hogy a makerspace fogalma alatt felhasználók közösségének, eszközök gyűjteményének, alkotói vágynak, tudásmegosztásnak és a kész mű megosztásának az összessége értendő.[17] Helyileg vonatkozhat a tudás és az eszközök megosztásának helyére és a közös munka terepére. *Theresa Willingham* és *Jeroen De Boer* szerint a makerspace interaktív, multifunkcionális tér a kreativitás felfedezéséhez, illetve a tervezéshez és a fejlesztéshez.[18] Bárhogyan is nevezzük, illetve definiáljuk az ilyen típusú könyvtári teret, ha nagyon leegyszerűsítve vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy minden magyarországi könyvtár rendelkezik ennek a térnek egyfajta egyszerűsített változatával. Bár a tér funkciói változhatnak, vagy nincs meg benne az összes felszerelés, ezek azok a helyszínek, ahol papír, agyag vagy éppen az elektronika kerül a kreativitás középpontjába.

A maker kultúra az 1990-es évek közepén, Németországból indult. Az első hackerspace, a C-Base Berlinben nyílt meg, és elsősorban számítógépes rendszerek, hálózatok, szoftver és hardver szakterületeként.[19] A makerspace kifejezést először a 2005-ben indult *Make*[20] című amerikai magazin használta. A Make magazin megszületése után hamarosan megrendezték az első olyan rendezvényt is, (MakerFaire), ahol a barkácsolók bemutathatták alkotásaikat. 2011-ben jegyezték be a makerspace.com webcímet, ennek következtében kezdett a fogalom egyre népszerűbbé válni. A maker mozgalomhoz a magazinokon, könyveken kívül különféle rendezvények is társulnak.

Békéscsabán a megyei könyvtár aktív közreműködésével több sikeres pályázaton dolgozunk, ezek egyike az EFOP-3.3.6-17-2017-00021 számú projekt. Ennek keretében a könyvtár az Életfa Alapítvánnyal közösen természettudományos élményközpontot épített, mely a *Kollabor* (*8. kép*) nevet kapta. Az itt dolgozók szerint olyan korban élünk, amikor nagyszerű innovatív lehetőségek állnak az emberek előtt, és a saját készségeit ismerve, bárki képes lehet megtalálni a helyét a jelenlegi, gyorsan változó környezetben. A konzorciumi formában létrehozott élményközpont ehhez ad szakmai segítséget és eszközöket, élménypedagógiai alapokra épülő szakkörök, műhelyek, munkacsoportok keretében. Ez a hely minél több fiatal és érdeklődő felnőtt számára szeretne lehetőséget biztosítani a kibontakozásra, és a világ felfedezésére. A létrehozók szándéka, hogy olyan támogató közeg alakuljon ki, melyben mindenki megismerheti a jövő kihívásait és lehetőségeit. Többféle szakkör szól az általános iskola felső tagozatos diákjainak és a középiskolásoknak. Néhány példa a teljesség igénye nélkül: „Barátkozz az agyaddal!", „Hétköznapi hősök a konyhában", „DIY – Termékfejlesztés – 3D nyomtatás", „Ipar 4.0 forradalma", „A jövő talaja".

További terveink között szerepel családi napok bevezetése és fizetős szakkörök indítása. A felszerelések között megtalálható a 3D nyomtató, lézervágó/gravírozó, CNC famaró, CNC hímzőgép, varrógép, Micro:bit és Arduino mikroelektronikai fejlesztő csomagok, viselhető elektronikai modulok, Mediball, bio-feedback szenzorok stb.[21]

8. kép
Kollabor
(Forrás: a Békés Megyei Könyvtár tulajdona)

A második fejlesztési szakaszban az EFOP 4.1.8 projekt keretében a Kollabor közvetlen szomszédságában hozzuk létre a *Digilabort* (*9. kép*). A Digilaborral az a célunk, hogy a könyvtári rendszer keretén belül az életen át tartó tanulás támogatása érdekében az infrastruktúra biztosításával segítsük a tanulást és a kompetenciafejlesztést. A tervezett digitális labor egyéni és kiscsoportos tevékenységekre alkalmas kreatív tanulótér, mely a könyvtárunk központi épületének földszinti részében kerül kialakításra. A foglalkoztatótér a szabad kísérletezésnek teret adva teszi lehetővé a tanulást, miközben a tevékenységekhez szükséges hagyományos könyvtári dokumentumok (könyvek, időszaki kiadványok) és adatbázisok is könnyen elérhetők, használhatók lesznek. A Kollabor tevékenységével ellentétben a hangsúly itt az egyéni fejlesztésen van, célcsoportjába elsősorban nem a diákok tartoznak, hanem hátrányos helyzetűek, állást keresők, kismamák, pedagógusok és a kíváncsi felnőttek. A labor mellett egy használaton kívüli lépcsőházból csendes tevékenységet biztosító tér épül, mely különböző elektronikus elérési lehetőségekkel kapcsolódik a laborhoz. A fiatalos kialakítású, lépcsős tér olyan módon ad lehetőséget a távoli elérés, a távmunka, távtanulás szimulációjára és a kollaboratív munkára, hogy szükség esetén könnyen elérhető a labor is, és megteremthető a személyes konzultáció. A téralakítás és a bútorzat lehetőséget ad a tizenéves korosztály részéről előzetesen jelzett igény, a „kuckó-feeling” megteremtésére, a térbeli részleges szeparációra, az elkülönült vagy kiscsoportos munkára, időtöltésre is.

A projekt harmadik sarokpillére egy olyan mobil pavilon felállítása, melyet szabadtéri oktatási és mobilkönyvtári célra tervezünk használni. Ez az eszköz lehetőséget ad arra, hogy a laborban zajló tevékenységek olyan helyszíneken is láthatóvá váljanak (kivigyük), ahol a lakosságnak az a része érhető el, akik érdeklődését fel lehet kelteni a kreatív térben folyó tevékenységek iránt, és akik potenciális használóink lehetnek. A mobil pavilon segítségével olyan helyszíneken is megjelenhet a könyvtár, ahol sok ember fordul meg, vagy, amelyek nehezen megközelíthető terepen vannak (pl. a városi szabadtéri fesztiválok, strandok, szabadtéri kampányok, utcai előadások stb.), valamint bevonható a kistelepülési ellátásba is. Utóbbi esetben a technológia olyan helyre is kiszállítható, ahol nincs sem pénzügyi, sem területi lehetőség hasonlóra, de ezzel lehetőséget adunk az informatikai esélyegyenlőségre.

A harmadik pályázatunk az EFOP 3.7.3-as kiírásra készült. Ebben a könyvtári rendszer keretén belül az egész életen át tartó tanulás támogatása érdekében a kompetenciafejlesztést jelöltük meg fő célként. A projekt változatos tartalmú tanulási programokat kínál, figyelembe véve a lakosság igényeit. Arra törekedtek a könyvtár munkatársai a tervezés során, hogy olyan, a formális oktatás keretein túlmutató, magas színvonalú képzéseket indítsunk, amelyek hiánypótlók a térségben. Minden egyes foglalkozás

9. kép
Digilabor
(Forrás: a Békés Megyei Könyvtár tulajdona)

célja, hogy a résztvevők olyan ismeretekhez jussanak, amelyek tudás alapú társadalmunkban jobb lehetőségeket biztosítanak az élet minden területén. A tervezett események, foglalkozás-sorozatok típusai: helyismereti szakkör, fotós szakkör, kézműves foglalkozás, mozgáshoz, sporthoz kapcsolódó foglalkozások, továbbá a Microsoft Office termékek használatának tanítása.

A felsorolt projektelemek jelentős beruházási összeget képviselnek. Ezek egyszeri összegek, melyek az elindulást segítik, a fenntarthatóságon a könyvtárnak és a vele konzorciumban dolgozó Életfa Alapítványnak kell munkálkodnia. A két szervezet munkatársai igyekeznek olyan modellt létrehozni, mely a későbbi eszközfejlesztéseket és anyagigényeket finanszírozni képes. A laborok egymásra épülő funkciókkal találkozó helyek, inspiráló helyek, tanulásra alkalmas helyek, értékteremtő helyek, és értékesítő helyek.

Az alkotótér bekerülése a könyvtári szolgáltatások közé nagyon egyszerűen magyarázható azzal, hogy a könyvtár egyébként is olyan közösségi tér, ahol szabadon hozzáférhetnek az emberek a könyvekben és adatbázisokban lévő tudáshoz. Ezekhez a funkciókhoz könnyen kapcsolható egy olyan állandó helyiség, ahol nemcsak az elméletnek jut szerep, hanem azokat a dolgokat, melyeket az interneten vagy a helyben található szakirodalomban olvasnak, meg is tudják valósítani. Ez a komplex ismeretszerzési mód elősegíti a magyar nyelv és irodalom, történelem, fizika, informatika, földrajz, biológia, kémia, matematika, vizuális kultúra tanulását.

Természetesen az sem elhanyagolható szempont, hogy egy új szolgáltatás plusz bevételi forrást és új beiratkozott használókat jelenthet a könyvtárak számára. Aki kreatív labor kialakításán gondolkodik, annak rengeteg jó példa áll rendelkezésére, de a kezdéshez egyszerű dolgok is megteszik, nem feltétlenül kell hozzá külön, szeparált helyiség megléte, vagy drága eszközök beállítása sem.[22] A használókra épített világban a könyvtárosnak is megvan a maga szerepe, – valószínűleg új módokon, technikákkal, új, korszerű kompetenciák birtokában, – de továbbra is információt, tudást gyűjt, rendszerez, tárol és megoszt, ahogyan eddig.

Irodalom és jegyzetek

1. Már a hároméves gyerekek is napi szinten használnak okostelefont és tabletet [elektronikus dokumentum]: Digital Hungary. http://www.digitalhungary.hu/kozossegi-media/Mar-a-harom-eves-gyerekek-is-napi-szinten-hasznalnak-okostelefont-es-tabletet/6371/ [2018. július 3.]

2. ANDERSON, Chris : The long tail. Hosszú farok. A végtelen választék átírja az üzlet szabályait. Budapest, HVG Kv., cop. 2007. – Chris Anderson a TED elnöke és vezető kurátora, e tevékenységét megelőzően több mint száz sikeres magazint és weboldalt indított el.

3. KORENY Ágnes: A 10 legfontosabb tér egy sikeres XXI. századi közkönyvtárban [elektronikus dokumentum]:Librarian Day By Day blog. http://librariandbd.blogspot.com/2018/05/a-10-legfontosabb-ter-egy-sikeres-xxi.html (2018. május 11.)
4. EU CODE WEEK 2017 pályázat nyertesei http://ivsz.hu/codeweek/eu-code-week-2017-palyazat-nyertesei/
5. ROBOTIKA szakkör [elektronikus dokumentum]. Csorba Győző Könyvtár, Pécs, 2016. http://www.csgyk.hu/?s=robotika&submit.x=0&submit.y=0 f2018. április 3.]
6. T.E.S.L.A. projekt - Robotika- és programozásbemutató [elektronikus dokumentum]. FSZEK Üllői úti könyvtár, Budapest, 2017. http://www.fszek.hu/gyerekeknek/gyerekkonyvtarak__reszlegek/ulloi_uti_konyvar/vetelkedoink/?article_hid=34934 [2018. április 3.]
7. OLVASÓSAROK. Új foglalkozások 2016-ban (archiválva 2016.10.30.) [elektronikus dokumentum]. Wekerlei Kultúrház és Könyvtár, Budapest, 2016. http://wkk.kispest.hu/cikk/334/uj-foglalkozasok-2016-ban [2018. március 3.]
8. I. ROBOT programozói és tervezői és Robot Szumó verseny [elektronikus dokumentum]. Békéscsabai SZC Gépészeti és Számítástechnikai Szakgimnázium és Kollégium, Békéscsaba, 2017. http://www.gszi.sulinet.hu/gszirobotverseny/ [2018. április 7.]
9. EFOP-4.1.8-16 A könyvtári intézményrendszer tanulást segítő infrastrukturális fejlesztései [elektronikus dokumentum]. A hozzáférés módja: https://www.palyazat.gov.hu/efop-418-16-a-knyvtri-intzmnyrendszer-tanulst-segt-infrastrukturlis-fejlesztsei (letöltve: 2018. 10.20.) és EFOP-3.7.3-16 Az egész életen át tartó tanuláshoz hozzáférés biztosítása [elektronikus dokumentum]. A hozzáférés módja: https://www.palyazat.gov.hu/efop-373-16-az-egsz-leten-t-tart-tanulshoz-hozzfrs-biztostsa--1 [2018. október 20.]
10. CSILLAGÁSZ Klub [elektronikus dokumentum]. Városi Könyvtár, Szarvas. http://www.konyvtar-szarvas.hu/web/guest/csillagasz-klub [2018. október 20.]
11. A Székelyudvarhelyen 2018 nyarán tartott „A jövő könyvtára - magyar könyvtárosok nemzetközi együttműködése" című konferencián bemutatott kísérletek és ott hallott történetek alapján. https://www.facebook.com/Biblioudv/photos/a.645536712150575/1482445688459669/?type=3&theater [2018. november 7.]
12. SZÉLCSENGŐ készítése felnőtteknek [elektronikus dokumentum]. Verseghy Ferenc Könyvtár és Közművelődési Intézmény, Szolnok. A hozzáférés módja: http://webprodukt.hu/konyvtar/2018/07/21/szelcsengo-keszitese-kreativ-foglalkozas-felnotteknek [2018. augusztus 7.)
13. GÁBOR Gina, Szabó Zoltán: Szalvéta, nem csak a tányér mellé : Dekupázs technika tanulható a könyvtárban[elektronikus dokumentum]. Vörösmarty Mihály Könyvtár, Székesfehérvár. A hozzáférés módja: https://www.vmk.hu/kezmuves-foglalkozas-tolnai-20180711 [2018. augusztus 14.]
14. Kézműves foglalkozás [elektronikus dokumentum]. Balatonboglári Lukács Károly Városi Könyvtár, Balatonboglár. http://www.bbkvtar.hu/?page_id=2969&lang=hu [2018. április 7.]
15. BERECZKI Enikő: Készülj fel egy olyan világra, amiről még el sem tudod képzelni, hogy milyen lesz![elektronikus dokumentum]. Pán Péter Stop blog. https://panpeterstop.blog.hu/2017/05/05/hogyan_keszuljunk_fel_egy_olyan_vilagra_amirol_meg_el_sem_tudjuk_kepzelni_hogy_milyen_lesz [2018. április 7.]
16. NEW skills now. Inclusion in the digital economy [elektronikus dokumentum]. Accenture, 2018. https://www.accenture.com/t20171011T185302Z__w__/us-en/_acnmedia/PDF-63/Accenture-New-Skills-Now-Inclusion-in-the-digital.pdf [2018. április 7.]
17. BURKE, John J.: Makerspaces. A practical guide for librarians. Rowman & Littlefield, 2014. 3. p.
18. WILLINGHAM, Theresa – DE BOER, Jeroen: Makerspaces in libraries. Rowman & Littlefield, 2015. 3. p.
19. uo. 2. p.
20. https://en.wikipedia.org/wiki/Make_(magazine)
21. https://kollabor.hu/
22. RENDINA, Diana: Makerspaces for all. Bringing the maker movement into your library. In: Library Sparks, Demco Inc., 2016.2. 10. p.

Szeretetmárka építése elkötelezett fogyasztókkal

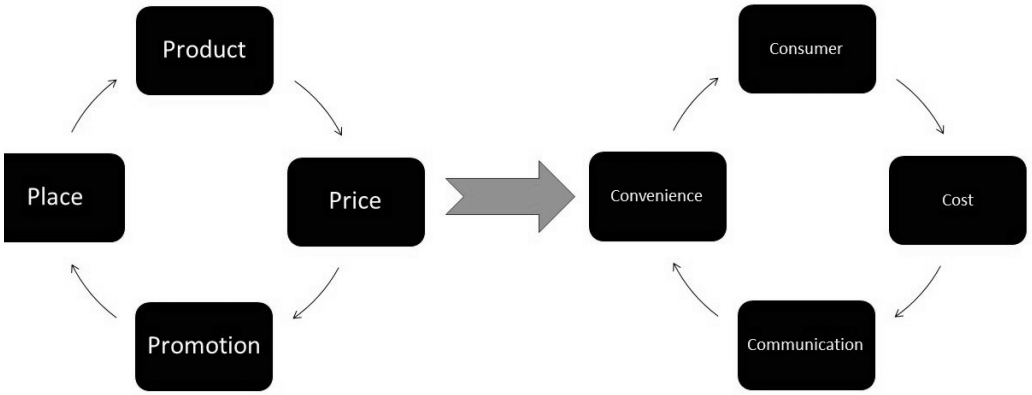
ISTÓK Anna

Bevezetés

A marketingtudomány egyik alapvető megállapítása az az egyszerű, evidensnek tűnő tétel, hogy a fogyasztó van a fókuszban. Minden további tétel, eszköz, módszer ezt a tézist veszi alapul és erre építi számos üzleti vállalkozás a marketingtevékenységét. Attól, hogy a termék nem kézzelfogható, az elv még ugyanúgy igaz: minden olyan intézmény, mely szolgáltatásokat kínál, éppúgy rá van szorulva a fogyasztóira, mint Nutella a palacsintára. A marketingelméletek fejlődése is azt mutatja, hogy a korábbi termékorientált szemlélet egyre inkább változik, és a hangsúlyt a fogyasztóra helyezi át. A 60-as évek klasszikus 4 P modellje még a termékre koncentrált: a hagyományos marketing-mix elemeiben konkrétan meg is jelent: Termék, Ár, Értékesítési csatornák, Reklám (Product, Price, Place, Promotion) – ezekre a területekre kell egy cégnek figyelnie értékesítési politikájában. Később rájöttek az elemzők, hogy kevés ez a négy tényező, és további kiegészítések láttak napvilágot, megjelentek a további P-k: a Csomagolás (Packing), a Process (Folyamat), a Physical Evidence (Fizikai környezet) és a People (Emberi tényező). Hiszen egy vásárlásnál nemcsak maga a termék tulajdonsága döntő, hanem az is, milyen a bolt hangulata, az eladószemélyzet motiváltsága, mennyire vonzó a termék csomagolása, stb.

Aztán érkezett *Robert Lauterborn*, amerikai média és kommunikáció szakértő, akinek a nevéhez köthető a 4P lecserélése 4C-re 1990-ben, és ezzel kezdetét vette egy teljesen újfajta szemlélet: a termék helyett a fogyasztó előtérbe kerülése. A marketing-mix új elemei így a következők lettek: Fogyasztó (Consumer), Költség (Cost), Kényelem (Convenience) és Kommunikáció (Communication) (Kotler, 2004). A modern szemlélet szerint tehát a fogyasztó a fontos, akinek igényei vannak és költségei, melyek nem azonosak a termék árával, hiszen ehhez plusz költség adódik, pl. az utazás kapcsán, amíg eljut a termékig. Az értékesítésnél ezért igenis figyelni kell a vevő kényelmére, és az egyoldalú reklámozás helyett át kell térni az olyan típusú kommunikációra, ahol a fogyasztó elmondhatja véleményét, és ebből tud a cég terméket fejleszteni. Ismerős ez valahonnan?

A hazai könyvtárszakmában is jelentős szemléletváltás történt az elmúlt évtizedben. A minőségirányítási elvek beépülése a mindennapi munkába, bár látszó-

1. ábra
A 4P és 4C modell
(Forrás: Istók Anna tulajdona)

lag távol áll a marketing tudományától, valójában ugyanazt a szemléletet közvetíti: a minőségirányítás és a napi szakmai munka: a gyűjteményszervezés, tájékoztatás, megőrzés stb. középpontjában az Olvasó, azaz a Fogyasztó áll. Vagyis hasonló feladatokat kell megvalósítania egy könyvtárban a marketingért felelős munkatársnak, mint a minőségirányítással foglalkozó szakembernek. Ugyanakkor van néhány probléma, mely megnehezíti a könyvtár marketing tevékenységét, köszönhetően éppen a termék jellegének, és amely miatt nem tudjuk változtatás nélkül alkalmazni a piaci területen működő cégek marketing eszközeit.

A szolgáltatásmarketing nehézségei

A könyvtárak nem termékeket árulnak, hanem szolgáltatásokat, és itt mindjárt meg is jelenik az első probléma, hogy olyan tevékenységeket próbálunk „eladni" az emberek számára, melyekre nem (mindig) hajlandóak maguktól: könyvolvasást számítógépezés helyett, könyvtárba járást mozizás helyett stb. Egyáltalán, hogyan hitessük el az emberekkel, hogy manapság trendi könyvtárba járni?
A második probléma, ami a szolgáltatásmarketingben megjelenik, hogy a szolgáltatást emberek végzik, márpedig minden olyan termék, melynek minősége egy folyton változó ember tudásán, szakértelmén, motivációján, mindennapi hangulatán múlik, sosem lehet kiegyenlített, minden nap, minden percében azonos. Szerencsére a piaci marketingelméletek már sokat foglalkoznak a People, vagyis az emberi tényező problematikájával, mely nemcsak a fogyasztó, de az előállító, szolgáltató oldaláról is közelíti a kérdést.
A harmadik probléma, ami egy könyvtár marketingjének sikerességét befolyásolja, hogy az intézmény teljesítménye nagyon sokszor máshol jelenik meg eredményként. A könyvtáraknak nincs kapacitásuk arra, hogy felmérjék, egy adott könyvtári óra mennyiben befolyásolta a gyerekek szövegértései képességét, vagy hogy mennyiben javul egy tanuló osztályzata, ha rendszeresen jár könyvtárba stb. stb.
Végül pedig nehézséget okoz a könyvtári szolgáltatások marketingjénél az is, hogy nagyon kevés adat, információ áll rendelkezésre a fogyasztókról (nem a személyes, védett adatokra gondolok). A könyvtárosok persze igyekeznek a célközönségüket jobban megismerni, de kevés eszköz áll rendelkezésükre, hogy megismerjék szabadidő-eltöltési, olvasási szokásaikat, ízlésüket, véleményüket. A könyvtárosok számára az Olvasók egy nagy, alaktalan homályos amőba, mely folyton változtatja az alakját, méretét, és szinte semmit sem tudunk róla, sokszor még a nevét sem.

Megoldás: a szeretetmárka

Munkahelyemen, a Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központban (GVKIK) 2002 óta dolgozik marketinggel foglalkozó munkatárs. Az eltelt másfél évtizedben sok sikeres marketing akciót szerveztünk, igyekeztünk megismerkedni ezzel a nélkülözhetetlen tudományággal, és megpróbáltunk kialakítani egy olyan marketing modellt, mely jól működik könyvtári környezetben. Az elmúlt évek alatt világosan kirajzolódott, hogy a tervszerűen, rendszerben végzett marketinggel sokkal komolyabb eredményeket tudunk elérni, mint az ad hoc fellépő ötletekkel, bár

néha ezek is kiugró sikereket tudnak produkálni. Mára a minőségirányítási munka szerves része lett a marketing is, 2014 óra külön munkacsoport tervezi meg az éves feladatokat. Jelen publikációban azt a marketing modellt mutatom be, mely figyelembe veszi a sajátságos könyvtári környezetet, a szolgáltatásmarketing jellegéből adódó tulajdonságokat. A gödöllői könyvtárban működő modell alapvetően a szeretetmárka kialakítására épült fel, és alapvető célként fogalmaztuk meg, hogy szolgáltatásainkat célzottan alakítsuk ki, az olvasók igényeinek megfelelően, hiszen csak így tudjuk hatékonyan használni a marketing eszközöket: a termékfejlesztést, az árképzést, a reklámtevékenységet és a fizikai elérhetőséget. A szeretetmárka kiépítésének négy szintjét fogalmaztuk meg, melyek a következők:

1. A célközönség megismerése;
2. Célzott szolgáltatásfejlesztés számukra;
3. Közösség építése;
4. A szolgáltatás helyett a szeretetmárka reklámozása.

A szeretetmárka építéséhez nem elég jónak lenni. A szeretetmárkához az kell, hogy az olvasó azt érezze: ez kell nekem! Erre van szükségem! A szeretetmárka egy nagyon egyszerű, ám annál hasznosabb marketing fogalom, melynek lényege, hogy a fogyasztók elkötelezetten, hűségesen ragaszkodnak valamihez, ami számukra az önkifejezés egy módja is egyben. Nem egyenlő azzal, hogy szeretnek minket, hanem tesznek is értünk, mi bevonjuk őket a tervezésbe, fejlesztésbe, cserébe ők hűségesen elvégzik helyettünk a munka egy részét. Szeretni és szeretve lenni – ez a kulcsmondat: és mind a két fél csak profitál belőle.

A célközönség

A gödöllői könyvtárban a szeretetmárka építéséhez az út a célközönség, azaz az „amőbánk" megismerésén keresztül vezetett. Elsőként, figyelembe véve a település, valamint az olvasóközönség demográfiai összetételét, olyan célcsoportokat alakítottunk ki, melyekre bátran lehet építeni a szolgáltatások fejlesztésénél. Így lehet létrehozni célcsoportot a kisgyerekes családoknak, a tiniknek, fiatal felnőtteknek, pedagógusoknak, nyugdíjasoknak, munkanélkülieknek, fenntartónak stb., az adott könyvtár és település jellegének megfelelően.

Ha felállítottuk a célcsoportjainkat, mindegyikhez felelőst kell kineveznünk. Erre érdemes olyan munkatársat kiválasztanunk, aki amúgy is közelebbi kapcsolatot ápol a célcsoport tagjaival, akár mert foglalkozást szervez számukra, klubot vezet, vagy esetleg maga is hasonló korú, érdeklődésű. Jelenleg a gödöllői könyvtárban több célcsoporttal folyik a munka: 2018-ban kifejezetten a kamaszokra koncentrálunk, melynek folyamatát írásom végén részletesen is bemutatom.

Ha megvannak a célcsoportok és felelőseik, akkor meg kell próbálni begyűjteni róluk annyi információt, amennyit csak lehet. Elsőként a saját olvasókat kell megszondázni, lehet kérdőívet kitöltetni velük, irányított interjút, fórumbeszélgetést szervezni, valamint az adott korosztályról beszerezni a kutatásokat, tanulmányokat, statisztikai adatokat, felméréseket. Mivel ez óriási munkát igényel a könyvtártól, érdemes egy évre csak egy célcsoport vizsgálatát betervezni. Természetesen, arra mindig figyeljünk, hogyha a saját olvasóinktól kérünk adatot, információt, akkor az eredményt osszuk meg velük is, sőt folyamatosan tájékoztassuk az őket érintő változásokról, fejlesztésekről. (Az adatok begyűjtésekor minden esetben figyeljünk az érvényben lévő szabályozásra, törvényi előírásra, illetve az anonimitásra).

Így tett a gödöllői könyvtár is, mikor egy átfogó, használói igényfelmérésből kiderült számunkra, hogy olvasóink hiányolják az idegen nyelvű könyveket. Természetesen létezett ilyen állomány nálunk, csak nem kiemelt helyen. A 2016-os felmérést követően megindult a tervszerű gyarapítás, az állományrész kiemelt helyre költöztetése, új design kialakítása, és a katalógusban külön lelőhely bevezetése ezen kötetek számára, hogy nyomon követhessük a forgalmi statisztikát. Az eredmény egy szinte új részleg lett, melynek fogadtatása és kihasználtsága nagyon kedvező volt.

Szolgáltatásfejlesztés

Ha nagyjából képet kaptunk arról, hogy milyenek a célcsoportjaink, és mit is szeretnének, mire vágynak, akkor el lehet kezdeni számukra a szolgáltatások tervezését, illetve fejlesztését. Fontos, hogy merjünk kilépni a könyvtári világból. Nézzünk szét a nagyvilágban, a versenytársak között, sőt vehetünk át ötleteket piaci alapon működő szervezetektől is!

„Szoríts ki a könyvtárból! Fújj egy lufit!" – volt az akció neve, melyet 2014 szeptemberében indítottunk a könyvtárunkban, és melynek ötletét egy autókereskedelmi cég marketing gyakorlatából fejlesztettük tovább. A statisztikai adatok folyamatos elemzése alapján marketing munkacsoportunk kiemelt területként kezelte 2014–2015-ben a beiratkozási kedv növelé-

sét, az új beiratkozók megszólítását (célcsoport), és ennek leglátványosabb eleme a lufis projekt volt.
Az egész akció a közösségi oldalakra épült: négy hónapon keresztül minden egyes újonnan beérkezett olvasó után felfújtunk egy lufit a könyvtár egyik irodájában, és az egyre szaporodó lufikról hétről-hétre feltöltöttünk egy fotót a Facebookra. A nyilvánosság így nyomon követhette a beiratkozók számának alakulását, a fotók viccesen ábrázolták azt, ahogy a könyvtárosokat lassan ellepik a lufik. A cél nem kifejezetten az volt, hogy az interneten keresztül csábítsuk beiratkozásra a tömegeket, hanem egyfajta figyelemfelkeltő akció, hogy a könyvtár egy szuper hely, ahol mindig történik valami érdekes. Az akciónak egyébként meglett az eredménye, a reklámkampánynak köszönhetően 2015-ben az elmúlt évek legmagasabb olvasói létszámát sikerült elérnünk, és nőtt az újonnan beiratkozottak száma is.

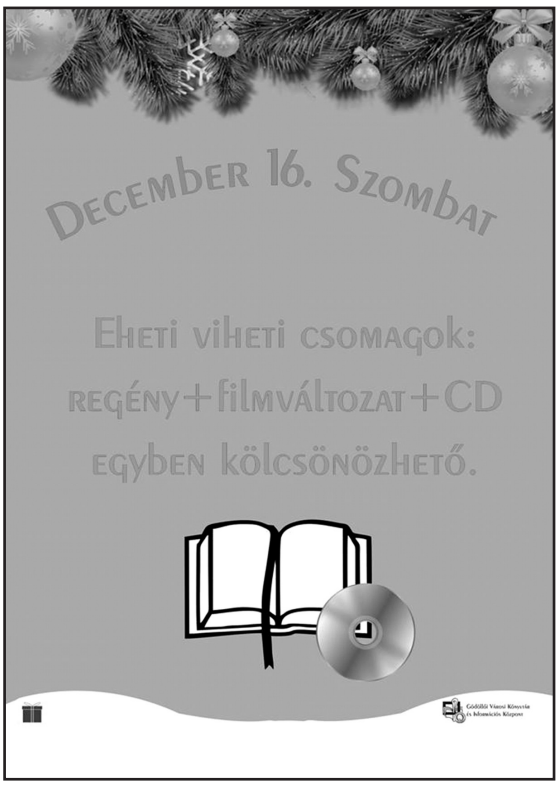

2. ábra
Szoríts ki a könyvtárból! Fújj egy lufit! – marketing akció a gödöllői városi könyvtárban a beiratkozási kedv növelése érdekében (2014)
(Forrás: A GVKIK tulajdona)

A lényeg, hogy tanuljunk másoktól. A könyvtárosok számára kifejezetten jó ötleteket lehet nyerni turisztikai és múzeumi gyakorlatokból, valamint ajánlott szétnézni a külföldi könyvtárak jó megoldásai között is. Ha van rá lehetőségünk, akkor pedig vonjuk be a használókat is a tervezésbe. Minél intenzívebben vesz részt az olvasó a termék kialakításában, annál inkább magáénak fogja érezni az intézményt, és közben erősödik elköteleződése, hűsége.

A fentieken túl érdemes kipróbálni a termékkapcsolás lehetőségét. Szinte majdnem biztos, hogy minden könyvtár él is ezzel a módszerrel, még ha nem is tudatosan, de a következő pár példában nyilvánvalóvá válik, hogy ha célzottan építünk erre, komoly sikereket fogunk elérni. A termékkapcsolás két változatát használjuk a gödöllői könyvtárban:

– up selling: felülértékesítés – amikor arról győzzük meg a fogyasztót, hogy egy drágább terméket válasszon.
– cross selling: keresztértékesítés – amikor az adott terméket egy másik termékkel kombinálva kínáljuk fel számára.

3. ábra
A gödöllői könyvtár adventi naptárának egyik cross selling akciója
(Forrás: A GVKIK tulajdona)

Ha egy könyvtár többféle beiratkozási díjjal rendelkezik, az up selling módszerére egy jó példa, ha az olvasó számára felajánljuk a napi/havijegy helyett az éves tagságot, mely nyilvánvalóan drágább, ámde fajlagosan egyrészt olcsóbb, másrészt adhatunk más kedvezményt is mellé. A cross sellingre tipikus példa, mikor egy-egy évforduló, program alkalmából csomagokat készítünk az olvasók számára: például egy adott könyvet a belőle készült film DVD változatával, és a filmzenét tartalmazó CD-vel együtt lehet csak kölcsönözni.

A keresztértékesítés módszerére a gödöllői könyvtárban leginkább bevált az irodalom és gasztronómia összekapcsolása, melyre számos példa született az elmúlt években, és bebizonyították azt, hogy egy jó étellel még az irodalmat is el lehet adni.

Évek óta visszatérő akciónk, mely bármely kávézóval/büfével rendelkező könyvtár számára egyszerűen adaptálható, a költészet napi „*Fizess verssel*!" kupon, mely szintén egy piaci cég gyakorlataként jelent meg először, és mi sikerrel vettük át. Április 11-én minden évben kiköltözünk Gödöllő Fő terére egy faházikóba, ahol látványos, színes, izgalmas, és természetesen a költészettel kapcsolatos feladatokkal várjuk egész nap a járókelőket. A Verses Ház egyik látványossága a Versszínpad, ahová bárki felállhat, és elszavalhatja kedvenc versét egy mikrofonba. A produkcióért cserébe kap tőlünk egy kávéjegyet, melyet beválthat aznap a könyvtár kávézójában. A cél kettős: nemcsak az irodalmat népszerűsítjük, de egyben olyan emberek is bejönnek a könyvtárba, akik addig még elkerültek minket.

Népszerű az irodalmi gasztrosorozatunk is, melyet 2017 őszén indítottunk el, együttműködésben a kávézónkat üzemeltető vállalkozóval. Olyan irodalmi esteket szervezünk, melyeken a kulturális programot a könyvtár szervezi, a vendéglátást pedig a kávézó intézi. Ezek belépőjegyes estek, volt már vendégünk *Cserna-Szabó András, Pelsőczy László,* de a könyvtár irodalmi köre is színvonalas és tartalmas programot tud kínálni a harapnivaló mellé.

A gasztronómiát sikerrel alkalmazzuk a könyvtár könyves vetélkedőiben, sőt kiállításainál is. Mindig élvezik a játékosok és a könyvtárosok is, ha valami megszokottól eltérőt lehet csinálni. Így volt ez a könyvtár *„Ne félj babám, nem megyek világra"* című, nagyszabású kiállításán, melyet az 1. világháború kitörésének 100. évfordulója alkalmából rendeztünk a gödöllőiek aktív részvételével. A kiállítás egy része azt mutatta be, hogyan főztek a háziasszonyok a maradékból, milyen receptek születtek ebben az időben.

4. ábra
Néhány plakát a gödöllői városi könyvtár gasztro programjairól
(Forrás: A GVKIK tulajdona)

A könyvtárosok által videóra vett korabeli kisfilm a grenadírmars és egyéb világháborús étkek készítéséről megtalálható a youtube-on:
https://www.youtube.com/watch?v=sS7bdbdcgHE
https://www.youtube.com/watch?v=sSXgf54ef5E&list=UUkcoQJHfPPs6oGr3el0IrUg&index=16
https://www.youtube.com/watch?v=hMdnXt_NHb4&index=15&list=UUkcoQJHfPPs6oGr3el0IrUg

A „*10 kicsi pelikán*" (https://www.gvkik.hu/10kicsi pelikan/) digitális, városismereti vetélkedőben nem a könyvtárosok főztek, itt a tíz fordulóból álló vetélkedő egyik feladata volt olyan receptek megálmodása, melyekben helyi alapanyagokat, ízeket, motívumokat használnak fel. A csapatok rengeteg ízletes gödöllői receptet találtak ki, majd meg is főzték, lefotózták és feltöltötték a játék honlapjára. Sőt, a vetélkedő eredményhirdetésére kóstolót is hoztak belőle.

Természetesen nem csak a gasztronómiával lehet próbálkozni, a gödöllői könyvtárosok merészsége nem ismer határokat. Így kerülhetett sor arra, hogy 2015-ben az *Olvasók Diadala* nagyszabású vetélkedő záró eseményére egy limuzint rendeltünk. Az összes résztvevő csapat közös nyereménye volt egy győzelmi körút, mellyel egyébként a játék alapjául szolgáló könyv, *Az éhezők viadala* motívumára építettünk. A gyerekek is élvezték, de talán mindennél

5. ábra
Gödöllői Ibolya-kehely, a Ballagók csapat receptje a „10 kicsi pelikán" vetélkedőn
(Forrás: A GVKIK tulajdona)

6. ábra
Győzelmi körút az Olvasók Diadala vetélkedő résztvevőivel, Gödöllő (2015)
(Forrás: A GVKIK tulajdona)

többet elmond az a szlogen, mely egy szülő szájából hangzott el az eredményhirdetésen: *„Aki sokat olvas, limuzinnal hordják.”*

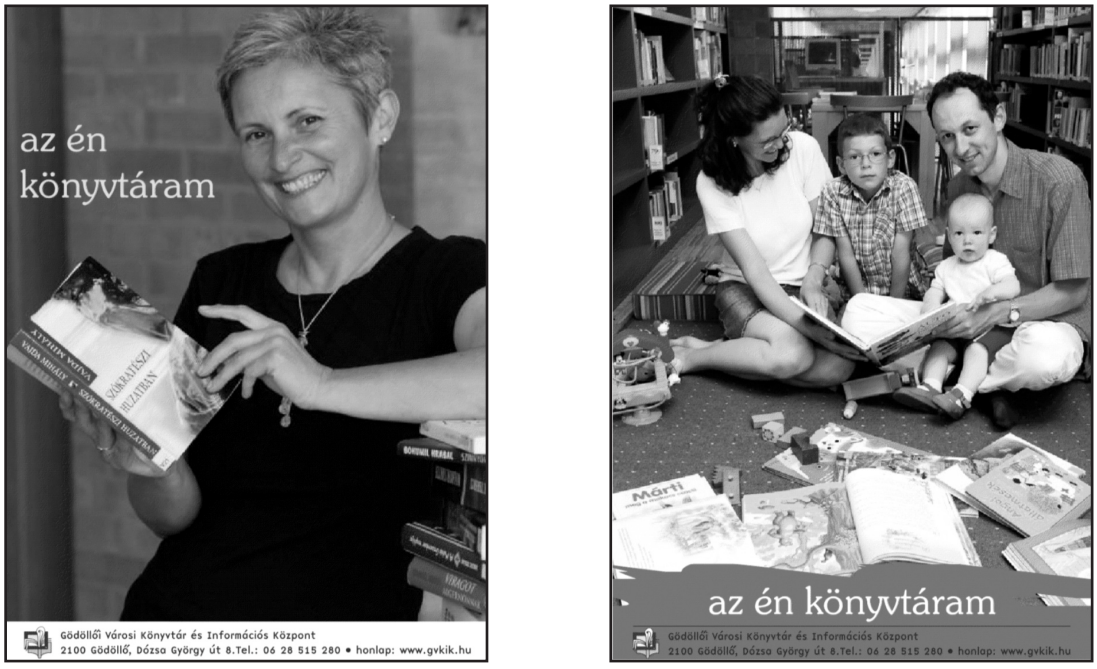
Közösségépítés

Bár harmadik lépésként fogalmaztam meg publikációmban, valójában a közösségépítés az első két ponttal szimultán zajlik. Ahogy kialakul a célközönség, felvesszük velük a közelebbi kapcsolatot, megismerjük őket, elkezdjük velük együtt a szolgáltatások fejlesztését, közben nagyon fontos, hogy építsünk közösséget is velük. Ideális, ha már létező kisközösséggel kezdjük el a munkát, de mint ahogy cikkem későbbi részében látni fogjuk, a nulláról való építkezés is lehet sikeres.

Az viszont feltétlenül szükséges, hogyha kiválasztunk egy célcsoportot, melyre adott évben fókuszálni szeretnénk, akkor ne csak programokat, szolgáltatásokat kínáljunk nekik, hanem igyekezzünk klubot, szakkört indítani számukra, rendszeres összejöveteleket, ahol egymást is megismerik, és minket is. A gödöllői könyvtárban minden korosztályt lefednek szakköreink, klubjaink:

– Őszikék – a legrégebbi csoportunk 1984 óta működik a nyugdíjas korosztály számára;
– Értelmiségi Találkozó – 2002 óta a gondolkodók, művészek, tudósok, nevelők havi rendszerességű csoportja;
– Rejtvényfejtők klubja – több éve működik, rendszeres tagsággal;
– Olvasókör – tíz éve működik, mindenre elszánt olvasók részvételével;
– Irka – szintén tíz éve működik az irodalmat kedvelő és művelő tagokkal;
– Papírolvasók – az olvasókör tini kiadása;
– Íróka – az írókör tini kiadása, több csoporttal működik;
– Sakk szakkör – a nyugdíjastól a kisgyerekekig minden korosztály képviselteti magát benne;
– Wargame – stratégiai terepasztal játék csoport, elsősorban a kamasz fiúknak;
– Anime klub – 2017-ben indult, főleg fiatal felnőttekből álló csoport;
– Angol társalgási klub – kamaszoknak;
– Baba-mama Kuckó – a kisgyerekes anyukáknak és babáiknak.

A közösségi klubokban kialakuló olvasóréteg kulcsfontosságú minden intézmény számára. Tőlük egyszerűen, gyorsan kaphatunk visszajelzést, véleményt minden tevékenységünkről. Ezen kívül olyan humán erőforrás bázist jelentenek a könyvtár számára, me-

7.ábra
Olvasóink reklámoznak minket
(Forrás: A GVKIK tulajdona)

ÁLHÍRLAP A SZÁZADELŐRŐL

Gödöllői HarsÚna

I. ÉVFOLYAM. 1. SZÁM — SZERKESZTŐ: ISTÓK ANNA — GÖDÖLLŐ, JÚLIUS 25.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Gödöllő Kölcsönhea, Vácz utca 8. Hova a lap szellemi részét illető minden közlemény, díjak, hirdetések küldendők.

A címekben gödöllői családok háborús naplóinak, leveleinek, fotóinak és egyéb korabeli bűnös dokumentumainak dolgoznak fel.

Nyomnunk használnak a kiállító cseh nyelvűek és szeretnénk ezzel a részüket szóra lehet. Kérnék sem kiadnivan venni! Magyarok az 1. világháború 100. évfordulójának tiszteletére, 24 oldalonként.

Éljen a háború!

Szívünk minden melegével üdvözöljük fiainkat, akik az őszi harcképesség feltámadását csáhul kitörve a magyar nemzet becsületéért, gyalázatának lemosásáért ifjú szívük teljes lelkesedésével állnak ki az ellenség megfékezésére, bízva a győzelem verőfényes napjának eljövetelében.

Mindnyájan tudjuk, hogy mire lehullanak a falevelek, önfeláldozó fiaink győzedelmesen térnek vissza szép hazánk megbecsült földjére, s még száz esztendő múltán is dicőbítik nevüket Gödöllő városában. Ne félj babám, nem megyek világra! – énekli hős katonáink Arany ihlette toborzó versét hadba vonulván és mi reménykedünk, hogy hazafiságunk emlékei a mostani vérviharzoro időkből nem tűnnek el nyomtalanul. Reménykedünk benne, hogy akad majd még száz esztendő múltán is dolgozó, szorgos kéz, mely összegyűjti leveleinket, naplóinkat, fotográfiáinkat és utódaink is látni fogják önfeláldozóanunkat a hazáért, hogyan ölötőük fel lelkesen magunkra a mundért, mily emberstpróbáló tetteket követtek el fiaink a harctéren, s aszonyaink, lányaink otthon hogyan őrizték meg a kedves családi tűzhely szeretettel teljes melegségét.

Ürhőlgyek és ürnők! Buzdítatok hős fiainkat a harctérre, a kik kéznek vérüket áldozni szeretett királyunkért, hisz tudják, nemzeti becsületünk forog kockán, az utóbbor által elnevezett Nagy Háborúban. Bizzunk Istenben, a nemzetben és a hadseregben.

ÉLJEN A HÁBORÚ!

-Galló Kovácsné

Lapkiadó és felelős szerkesztő: Fülöp Attiláné
Főszerkesztő: Istók Anna
Nyomdai előkészítés: Gergely Istvánné

Hírdetések fogadása: Kuti Gyöngyi Linda
Tárcza: Deseőy Lura, Fekete Gizella
Kiadóhivatal: Gödöllő Városi Könyvtár és Információs Központ
Gödöllő, Dózsa György út 8.

ÁLHÍRLAP A SZÁZADELŐRŐL

Gödöllői HarsÚna

I. ÉVFOLYAM. 8. SZÁM — SZERKESZTŐ: ISTÓK ANNA — GÖDÖLLŐ, AUGUSZTUS 8.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Gödöllő Kölcsönhea, Vácz utca 8. Hova a lap szellemi részét illető minden közlemény, díjak, hirdetések küldendők.

A címekben gödöllői családok háborús naplóit, leveleit, fotóit és egyéb korabeli bűnös dokumentumait dolgoztuk fel.

Nyomnunk használnak a kiállító cseh nyelvűek és szeretnénk ezzel a részüket szóra lehet. Kérnék sem kiadnivan venni! Magyarok az 1. világháború 100. évfordulójának tiszteletére, 24 oldalonként.

Csak a maradékot!

Tudósaink kiszámolták, hogy 1914-ben a Monarchia lakossága évente 8 kilogramm cukrot fogyasztanak. A cukor a század elején még a gazdagság jelképe minálunk: lakodalmi tortákon, kávé mellé kínálják. A parasztember is jószerivel csak ünnepnapon fogyasztja, a farsangi fánkot még cukrozva, a cukroz tejbekása, az ünnepi édes tészta formájában. Jövőkutatóinak kellene lenni ahhoz, hogy sejtsétek legyen arról, milyen végzetes csapást mér a cukorfogyasztás növekedése társadalmunk egészségi állapotára néhány évtized múltán. Míg a háborúban cserneszkőkként is bevethető a cukor: egyes ellátlanabb településeken akár 10 kiló búzát is lehet kapni egy kiló cukorért, fogalmunk sincs arról, hogy ez az édes fehér por, mint alattomos mérgű lassan károsítja szíveinket és erseinket, szuvasítja fogainkat, előmöti beleinket, májunk és vesénk működését megzavarja.

Mink csak szenvedünk a háború okozta egyre növekvő meggyzoritatóktól, beczolgáltunk a hazának fiainkat, férjeinket, főmédenyeinket és jegyre kapjuk a kenyeret, kávét, cukrot. Háború idején a lakosság élelmezése a cél, a lakosság csak azt eheti, ami megmarad. Ezért a mai lapszámunkban felsoroljuk, a háziasszonyok számára mely ételféleség mivel helyettesíthető, pótolható, hogy a kevés hozzávaló ellenére mégis tiez, házias ételekkel lássák el a családot. Szükségünk van ecsérre a tanácsokra, hiszen fölharci cukorjegyünkért manapság mindössze 60 dkg cukrot vehetünk: krisály, süveg, pille, lizzt és kockacukrot, melyhez háziasszonyi trükkök sokasága szükségeltetik, hogy az egész család számára beosztanzók. Mit bánjuk mi, hogy 100 év múlva oly édes lecz az élet hazánkban, hogy naponta megcznünk vagy 10 deknyit ebből a drága édes porből és egyenecen cukorfüggők leszünk!

- Istók -

Lapkiadó és felelős szerkesztő: Fülöp Attiláné
Főszerkesztő: Istók Anna
Nyomdai előkészítés: Gergely Istvánné

Hírdetések fogadása: Kuti Gyöngyi Linda
Tárcza: Fekete Gizella, Verbényi Zoltán
Belföld: Gönczi Krisztina
Madridudóító: Istók Anna

Gödöllő Városi Könyvtár és Információs Központ
Gödöllő, Dózsa György út 8.

8. ábra

Az Irka által írt két álhírlap a századelő korából (2014)
(Forrás: A GVKIK tulajdona)

lyet bátran ki lehet aknázni. Az önkéntesség megmutatkozhat akár egy program szervezése, akár maga a klub működtetése kapcsán is, de a gödöllői könyvtárban a kisközösségek tevékenyen részt vesznek a szakmai munkában is. Erre számtalan példa volt nálunk, pl. sokszor vezetett író-olvasó találkozón beszélgetést egy olvasónk, 2011-ben pedig reklámarcnak kértük fel az olvasókör tagjait, akik plakáton népszerűsítették könyvtárunkat.

2014-ben a már említett világháborús kiállításra az Irka tagjai segítettek feldolgozni a könyvtárba beérkező helytörténeti anyagokat, dokumentumokat, és ezekből álhírlapot írtak, melyek aztán elkerültek a gödöllőiek postaládájába.

A közösségépítés a közös munkán túl abban is megmutatkozik, hogy nekünk, könyvtárosoknak ki kell nyilvánítanunk a megbecsülésünket ezen olvasók felé. Díjazzuk a hűségüket, biztosítsunk számukra kedvezményeket, akár ingyenes/kedvezményes belépőjegyekkel egy-egy fizetős programra, vagy egyszerűen csak tartsuk őket külön címlistán, és névre szólóan küldjünk számukra meghívót egy-egy fontosabb eseményről, sőt hívjunk meg olyan írót, szervezzünk olyan könyvtári programot, melyet ők javasolnak! Az elkötelezett, hűséges olvasók örömmel fognak segíteni nekünk a szakmai munkában, és nagyon fontos, hogy az ő visszajelzéseik alapján valóban olyan szolgáltatásokat, programokat kínáljunk, melyeket a magukénak éreznek. Ne csak kétirányú kommunikációra törekedjünk velük, hanem valódi interaktivitásra is.

A szeretetmárka eladása

Ha már van jól működő kisközösségünk az adott célcsoportban, ha már fejlesztettünk számukra szolgáltatást, együtt dolgozunk velük, bevontuk őket a tervezésbe, közös munkába, akkor nincs más hátra, mint eladni, reklámozni a termékeinket. A gödöllői könyvtár reklámtevékenységének alapvető irányelvei a következők:

– Soha nem az adott szolgáltatás reklámozása a legfontosabb cél, hanem az olvasás, a könyvek, az irodalom szeretetének reklámozása.
– Mindig az olvasó van a központban, ez mutatkozzon meg a reklámok nyelvhasználatában is. Hagyjuk az olyan könyvtári szlenget, mint állomány, gyarapítás, portál, őrjegy, integrált rendszer, stb. Beszéljünk hozzájuk értelmesen, minden korcsoporthoz a maga nyelvi szintjén, még akkor is, ha ez nekünk nehézséget okoz.
– Kulisszatitkok megosztása: mutassuk meg az embereknek, mi mindennel foglalkozik egy könyvtá-

9. ábra
Bödőcs Tibor irodalmi estjének beharangozója a gödöllői könyvtár Facebook oldalán (Forrás: A GVKIK tulajdona)

ros, osszunk meg érdekességeket a munkánkról.
– M&M&M - Mindig Mindenben Minőség – törekedjünk szóróanyagaink igényes kivitelezésére, egységes megjelenésére.
– Grafika – a képek üzenete főként a fiatalabb korosztályban hatékonyabb, mint ha sok szöveggel terheljük meg a reklámkiadványainkat. Próbáljunk inkább a játékosságra, sőt, a humorra építeni.
– Innováció – keressünk újszerű megoldásokat, sok könyvtár él pl. a kabalafigurában rejlő lehetőségekkel.
– Helyhez kötöttség megszüntetése: a könyvtár nyitott, átjárható, és jelen van mindenhol, használjunk ki minden városi fesztivált arra, hogy megmutassuk magunkat az utcán is (könyvtár kommandó).
– Online kommunikáció: a közösségi oldalainkon is érvényesítsük ezen szempontokat: ne csak reklámozzunk egy-egy szolgáltatást, programot, hanem kérjünk interaktivitást, vigyünk játékot bele, legyenek rendszeres posztjaink. Egyáltalán, törekedjünk a rendszerességre, legyenek akár rovataink is, melyek nem a könyvtár programjairól, szolgáltatásairól szólnak, hanem az olvasás szeretetéről.

Az egyik legsikeresebb szeretetmárka posztunk a közösségi oldalunkon az következő egyszerű kérdés volt:

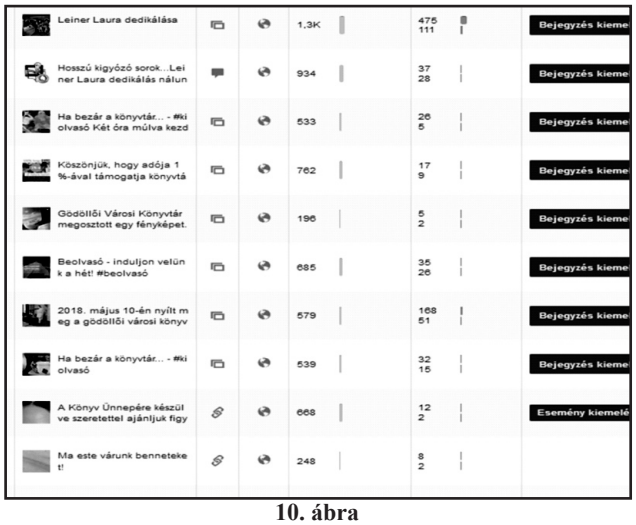

(Forrás: A GVKIK tulajdona)

A statisztikából jól látható, hogy ezzel az egyszerű poszttal tízszer annyi elérést produkáltunk, mint az egyik legnépszerűbb programunkkal, *Leiner Laura* dedikálásával. A legalsó sorban látható adatok szerint több mint 14 ezer elérést, 4300 bejegyzésre kattintást, és 589 interakciót (reagálás, hozzászólás, megosztás) váltott ki, még egy héttel a bejegyzés időpontja után is jöttek a hozzászólások, az emberek élvezték, és lelkesen próbálták egymás feladványait megoldani.

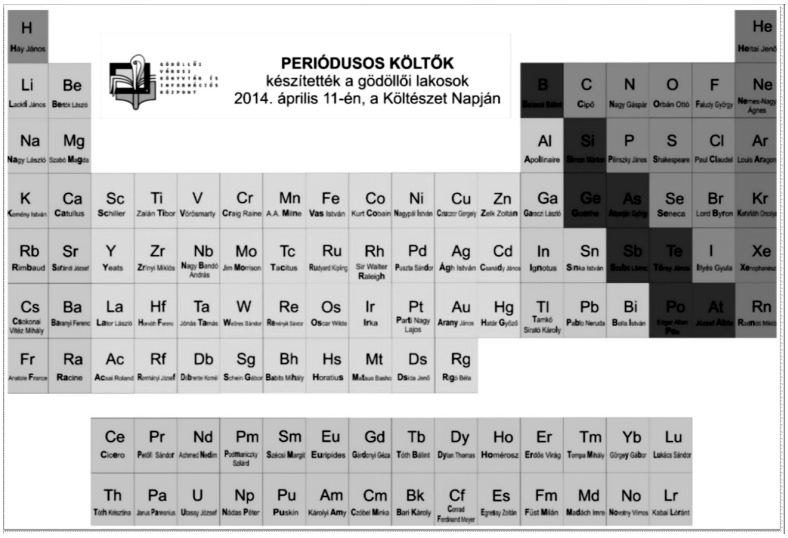
Például a fenti rejtély megoldása az „*Iskola a határon*” volt.

10. ábra

A gödöllői könyvtár bejegyzéseinek Facebook statisztikája
(Forrás: A GVKIK tulajdona)

Az innovatív megoldásokra, az olvasók interaktivitásra buzdítására, a kreatív nyelvhasználatra számos példa akad a gödöllői városi könyvtár marketingtevékenységében. A „*Periódusos költők táblázata*” az egyik nagy kedvencünk, amely 2014-ben készült a Költészet Napjára, a főtéri verses ház falára. Az üresen hagyott kockákban csak az elemek vegyjelei voltak felírva, a járókelők tetszés szerint alakíthatták át azokat egy-egy ismertebb költő monogramjává, odaírva a teljes nevet is. A játék egész nap zajlott, a végén elkészült a periódusos költők táblázata, mely azóta a közösségi oldalakon is nagy karriert futott be, egy-egy kortárs költő örömmel fedezi fel magát rajta.

11. ábra

Periódusos költők, készítették a Gödöllői Városi Könyvtár Verses Házában a gödöllői lakosok (2014)
(Forrás: A GVKIK tulajdona)

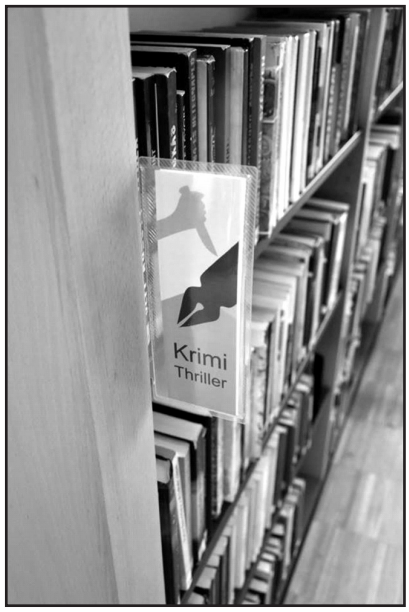
Az alábbi zanzásított feladvány már 2017-es, egy jó példa arra, hogyan kell igazodni az olvasók saját nyelvhasználatához. Ez a játék tíz ismert *Arany János* verset, balladát tömörített össze egyetlen rövid, szlenges mondatban. A fiataloknak ki kellett találniuk az eredeti címet. A játék sikerét jelzi, hogy a *Nagy Könyves Beavatás* vetélkedőben is felhasználtuk.

12. ábra
Arany János – A walesi bárdok feladványa kamaszoknak
(Forrás: A GVKIK tulajdona)

Az egységes grafikára, arculatra mindig nagy hangsúlyt fektettünk. Igyekszünk minden könyvtári plakátot, szóróanyagot jól felismerhető, egyszerű dizájnnal elkészíteni, ahogy azt az alábbi képsor is mutatja, mely különböző programokat foglal egységes keretbe.

Az egységes grafika nem csak a szóróanyagokon, de a könyvtári feliratokon, őrjegyeken is megjelenik a gödöllői könyvtárban. A színkódokkal ellátott részlegek egységes képpel, de más-más színnel különböztetik meg magukat, az őrjegyek és feliratok sem a hagyományos könyvtári szakzsargont követik, hanem olvasóbarát kiírásokat tartalmaznak.

14. ábra
A felnőtt könyvtár színe a zöld, a zenei részlegé a kék
(Forrás: A GVKIK tulajdona)

13. ábra
„Art-járó sorozat" a gödöllői városi könyvtárban
(Forrás: A GVKIK tulajdona)

15. ábra
A szakkönyveknél a feliratok mellett ikonok segítik eligazodni az olvasót
(Forrás: A GVKIK tulajdona)

A célcsoportokkal való együttműködés, a közös munka, kommunikáció, a véleményük megismerése, beépítése a szolgáltatásokba, a hiteles megjelenés, az olvasás szeretete, reklámozása azt eredményezte, hogy a gödöllői városi könyvtár köré mára kiépült egy „szeretetmárka". A kemény munka meghozta gyümölcsét, ami nemcsak számokban, statisztikai adatokban nyilvánul meg, de abban is, hogy az elkötelezett olvasóink maguk reklámoznak minket. És becsüljük meg ezt a fajta reklámot, mert bármilyen furcsának tűnik, még a 21. században is a legjobb reklám a szájhagyomány útján terjedő hír, melynek nap, mint nap tanúi vagyunk, elsősorban a közösségi oldalakon, ahol rengeteg elismerő, pozitív bejegyzés, hozzászólás érkezik velünk kapcsolatban. Az olvasók innentől kezdve helyettünk végzik el a munkát.

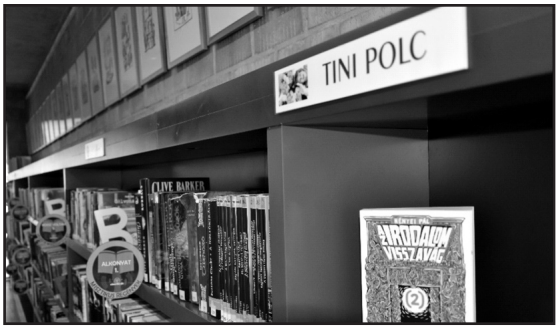
Egy kitüntetett célcsoport: a kamaszok

A gödöllői városi könyvtárban a célközönségre épített marketing még épp hogy csak elkezdődött. Léteztek olyan célcsoportok, melyekkel már hagyományosan kialakult a közös munka, amit rendszerszerűen meg kellett tervezni. Volt viszont olyan célcsoport, mely újonnan került be a könyvtár stratégiai tervezésébe, ez pedig nem más, mint a kamaszoké. 2015-ben vettük észre, hogy erősen csökkenőben van e korosztály jelenléte a könyvtárban, és valamit tennünk kellett ez ellen. Elsőként egy olyan nagyszabású digitális vetélkedőt indítottunk el *Olvasók Diadala* névvel, mely kifejezetten ennek a korosztálynak kínált olvasnivalót, élményeket. A vetélkedő olyan sikeres volt, hogy azóta minden évben hasonló léptékű játékot szervezünk, valamint a gödöllői városi könyvtár bekerült az országos *Nagy Könyves Beavatás* szervezőgárdájába, mely játéknak az Olvasók Diadala volt az egyik minta modellje.

2016-ban a vetélkedő során feldolgozott könyvekből létrejött az interaktív könyvválasztó adatbázisunk, a *Könyvsú-go* (https://konyvsu-go.gvkik.hu/), mely a fiatalok számára érthető és érdekes tematikus elrendezésben kínál olvasnivalót oly módon, hogy a könyveknél szerepelnek a diákok által írt ajánlók, vélemények. A Könyvsú-go adatbázis folyamatos fejlesztés alatt áll, a Nagy Könyves Beavatás által feldolgozott könyvekkel együtt jelenleg 450 kötetet tartalmaz.

Mindezen tevékenységek azt is jelentették, hogy megjelent könyvtárunkban egy nagyon aktív, fiatal olvasói réteg, akikkel rendszeressé vált a kommunikáció, és így elkezdődhetett a közösségformálás. 2016-ban több kiscsoport is megalakult, részben a vetélkedő játékosainak részvételével. Első kamaszklubunk a „*Papírolvasók*" volt, és mint neve is jelzi, olvasókörként működik azóta is. Ezzel majdnem egy időben jött létre az „*Íróka*", mely diák prózaíró kurzusnak indult, majd az évek során komoly közösséggé formálódott, jelenleg a harmadik évadnál tart, és több csoportban is folyik a munka párhuzamosan. Szintén ebben az évben alakult meg a Nagy Könyves Beavatáshoz egy újabb kiscsoport, illetve egy teljesen új érdeklődési kört kiszolgáló „*Anime klub*". Legújabb csoportunk 2017-ben alakult meg, ez egy angol társalgási klub, ahova hetente járnak a fiatalok.

A kisközösségek, klubok heti, havi rendszerességgel találkoznak nálunk, vezetőjük minden esetben könyvtáros. Évente egyszer az összes kamasz kiscsoport számára szervezünk egy „itt alvós bulit", ahol a kisközösségek megismerkedhetnek egymással is.
Időközben megindult a gyermekkönyvtárban egy külön állományrész kialakítása számukra, a tini polcokat teljesen a Könyvsú-go tematika alapján rendeztük be, tizenhárom témába sorolva az ifjúsági könyveinket. Így külön polcon vannak a szerelmes, a misztikus, a rázós, stb. kötetek, a dizájn elemek pedig megtartották az eredeti Olvasók Diadala arculatát.

16. ábra
Tinipolcok a gödöllői városi könyvtárban
(Forrás: A GVKIK tulajdona)

A gyűjtemény kialakításával egy idejűleg megkezdődött könyvtárunkban a 12–18 éves korosztálynak szóló könyvtári órák, foglalkozások kidolgozása. A 2017/18-as tanévben már teljesen új témák várták az osztályokat, előkerült például a slam poetry, vagy az információkeresési technikákról szóló foglalkozás is.
2018-ban lehetőséget kapott könyvtárunk, hogy külön önkormányzati költségvetésből, illetve pályázati forrásból megvalósítsa régi álmát: kialakítsa és berendezze az új kamaszkönyvtárat. A részleg egy funkcióját vesztett épületrészben kapott helyet. A korábban *Infohíd*ként működő helyiség mára kiürült, hiszen megszűnt az olvasók igénye a számítógéphasználatra, illetve ezeket az állomásokat más helyiségekbe tettük át, mobil megoldásokkal. A híd elhelyezkedése szimbolikus: a gyermek és felnőtt könyvtárat összekötő folyosó tökéletes a kamaszok számára, távol van a nagyobb forgalmú helyektől, elzárt, ugyanakkor üvegablakaival mégis a tágasság érzetét kelti. Kialakítása, tervezése során megkérdeztük a kisközösségeket is, sok hasznos ötletet kaptunk tőlük, külön tervezőpályázat is indult számukra.

17. ábra
A gödöllői könyvtár új részlegének tervezőpályázata
(Forrás: A GVKIK tulajdona)

A *Kamaszhíd* felavatására 2018. október 12-én került sor, egész estét, éjszakát felölelő programsorozattal, ahol bemutatkoztak a már működő közösségek is, de voltak vendég előadók, írók, színészek is. Célunk az, hogy megtartsuk ezt az interaktív olvasó réteget, amely ez alatt a pár év alatt kialakult a könyvtárban. Igyekszünk nemcsak a tervezésnél, de a működtetésnél is támaszkodni rájuk, bevonni őket a mindennapos munkába. Szeretnénk rendszeressé tenni azt a kezdeményezésünket, hogy a kamaszok számára rendezett programokon ők maguk vigyék a főszerepet. 2018-ban az Ünnepi Könyvhéten volt vendégünk *Böszörményi Gyula*, ahol a beszélgetést már fiatal olvasóink vezették, mi könyvtárosok a közönség soraiban ültünk, és figyeltük, milyen fantasztikus a hangulat. A jövőben is így képzeljük el a közös munkát, és reméljük, ez a szoros kapcsolat segít minket abban, hogy ez a gyorsan fluktuáló korosztály folyamatosan jelen legyen könyvtárunkban.
A gödöllői városi könyvtár új kamaszkönyvtára tehát azután alakul meg, hogy létrejött a közösség, a szolgáltatásfejlesztés. Talán furcsának tűnik ez a sorrend, de azt jelzi számunkra, hogy nem a gyűjtemény a fon-

tos, nem az, hogy legyen egy fizikai hely számukra, könyvekkel. Az is kell, de ennél sokkal lényegesebb, hogy kínáljunk számukra programokat, indítsunk rendszeres foglalkozásokat, keressük meg őket és működjünk velük együtt. Használjuk ki az alkotási kedvüket, adjunk kiállító teret számukra, megmutatkozási lehetőséget. Vonjuk be őket a mindennapi munkába, bízzuk rájuk a könyvtár kamaszblogját, honlapját, keressünk önkénteseket, adjunk számukra kedvezményeket.

Építsünk szeretetmárkát!

Jegyzetek, irodalom

KOTLER, Philip: Marketingmenedzsment. KJK-Kerszöv, Budapest, 2004

https://www.youtube.com/watch?v=sS7bdbdcgHE

https://www.youtube.com/watch?v=sSXgf54ef5E&list=UUkcoQJHfPPs6oGr3el0IrUg&index=16

https://www.youtube.com/watch?v=hMdnXt_NHb4&index=15&list=UUkcoQJHfPPs6oGr3el0IrUg

https://www.gvkik.hu/10kicsipelikan/

https://konyvsu-go.gvkik.hu/

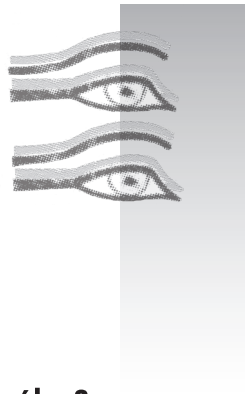
https://www.facebook.com/godolloi.konyvtar/

A Gödöllői Városi Könyvtár 2018 novemberében Könyvtári Minőségi Díjat nyert.

A pályázat során két innovatív szolgáltatásukat mutatták be a szakértőknek. Választásuk az Olvasók Diadala című olvasóvetélkedőre és a könyvtár irodalmi körének, az Irka szolgáltatásainak bemutatására esett. A teljes pályázati anyag elolvasható a könyvtár honlapján.

A Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ kollektívája a Könyvtári Minőségi Díjjal (Forrás: a GVKIK tulajdona)

A kultúra interaktív fogyasztói

Hogyan vonjuk be látogatóinkat a szolgáltatás folyamatába?

CZÉKMÁNY Anna

Mennyit változtak a múzeumok (legalábbis nagy részük) az első múzeumi boom, vagyis a 19. század óta? Rengeteget, válaszolhatnánk habozás nélkül. Ha azonban jobban eltűnődünk a kérdésen, a szempontrendszerek és módszerek szinte nyomasztó bősége sejlik fel előttünk, melyekben esetenként csak a cél a közös: a 21. századi múzeum alapvető karakterjegyeinek megragadása és (múzeum)történeti kontextusba helyezése. A múzeumelmélettel és múzeumi gyakorlattal foglalkozó munkákból egy olyan fogalmat emelnék ki, mely nem olyan régen bukkant fel a szakirodalomban és a közbeszédben, és igen hamar a memóriaintézmények egyik sokat hangoztatott, stratégiai céljává lépett elő: a *látogató-központúság*ot. Számos további kifejezés juthat még eszünkbe e fogalomhoz kapcsolódóan az interaktivitástól kezdve a társadalmasításig, de ezekre most nem térnék ki.

E magyarul kissé esetlenül hangzó fogalomnál megkerülhetetlen, hogy a látogató/befogadó és a múzeum viszonyával is foglalkozzunk, s ezáltal pedig közös kapcsolódási pontra leljünk a kortárs múzeum és a könyvtárak szolgáltatásai között. Mindkét intézménnyel szemben implicit vagy explicit elvárásként fogalmazódik meg ugyanis, hogy programkínálatukkal minél több látogatót/használót invitáljanak tereikbe, és alakítsanak ki aktív közösséget intézményeik köré.

A Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM) múzeumpedagógusaként nem a látogató-központúság lassan könyvtárnyira duzzadó definícióiból szemezgetnék, vagy a hozzá kapcsolódó fogalmak láncolatának felfejtésére tennék kísérletet a továbbiakban, hanem inkább arra a perspektívaváltásra hívnám fel a figyelmet, mellyel képesek vagyunk kimozdítani a látogatót korábbi, hagyományosan passzív, szemlélődő szerepéből. A PIM tágan értelmezett múzeumpedagógiai kínálatának (portfóliójának) ismertetésével azt mutatom be, milyen utakon indultunk el, hogy a múzeumunk agora típusú közösségi térként is funkcionáljon. Remélem, e rövid bemutatkozás inspiráló lesz a *könyvtáros kollégák* számára is.

Látogató-központúság

A 19. századi múzeumok befogadója adott fejlődési sorba rendelt, objektív jelentéssel bíró tárgyakból létrehozott tárlattal szembesült, s szerepe nem volt kevesebb, mint hogy érzékelje és (lehetőségeihez

mérten) értelmezze azt a kényszerítő erőt, mely a kiállított tárgyakat az adott térbeli struktúrába rendezte, s hogy egyenként is felfejtse a kiállított anyagok egyedi, egyszeri és mindenki számára (szinte) azonos jelentését, megtapasztalja kiválasztottságuk okát és önmagáért való értéküket. A tárgyakról, melyeket kimenekítettek a tömegtermelés sodrásából, úgy vélték, rendelkeznek a szemlélőtől független, immanens jelentéssel, a tárlatban pedig, a rendező szakértelmének köszönhetően, e tárgyak benső tartalmuk okán nyerték el megfelelő helyüket.

A 21. századi múzeumokban nehéz az „objektív jelentést" idézőjelek nélkül használni. A tárlatok jelentős része egyre nyilvánvalóbbá teszi, hogy a tárgyak értékét a szemlélők határozzák meg, és ez személyes, közösségi, társadalmi, politikai, gazdasági preferencia/döntések eredménye, a kiállítás pedig valamely témának, történetnek egy adott, de nem kizárólagos érvényességű olvasata. A befogadó már nem szorgalmas dekódoló, akire „örök értékek" és azok kapcsolódási lehetőségeinek megfejtése vár, hanem maga is társalkodó, aki tudja: egy értelmezést, egy narrációt, egy színrevitelt szemlél, mikor a múzeumba tér, s joga, lehetősége van, saját interpretációjának kialakítására. A múzeum egyre inkább a közönsége felől kezdi el értelmezni önmagát. S ezzel a súlypont-eltolódással szinkronban, s ettől semmiképpen nem függetlenül, a múzeumok egyre pontosabban törekednek meghatározni, hogy mely közönségrétegek felé nyitnak, miként törekednek a közösségépítésre, s ezáltal reflektáltabban viszonyulnak saját lehetséges társadalmi szerepvállalásukhoz is.

Múzeumpedagógiai foglalkozások

Habár a tárlatokhoz és a múzeumhoz kapcsolódó tárlatvezetések és foglalkozások évtizedek óta részei a magyarországi múzeumok többségében létező szolgáltatás-kínálatnak, azonban módszertanuk és célrendszerük az idők során folyamatosan módosult. A mi esetünkben az elsődleges cél, a telosz már nem egy adott mennyiségű lexikális tudás átadása a programokon résztvevő, jellemzően a közoktatásban tanuló diákoknak, hanem olyan kreatív helyzetek teremtése, melyekben a tanulók lehetőséget kapnak saját viszonyulásuk, értelmezésük megtapasztalására és képviseletére az élményközpontú, preferáltan csoportos játékok alkalmával.

A *Vonzások és választások* című foglalkozásunkon például a diákok úgy ismerkednek meg a Petőfi-életrajz fordulópontjaival a *„Ki vagyok én? Nem mondom meg..." Petőfi választásai* című tárlatban, hogy Petőfi-korabeli szövegekre támaszkodva, de az életrajzi kronológia monotonitásából kiszakadva, új perspektívából fedezhetik fel a kultusszá merevített költő emberi, izgalmas, átélhető sorsát. A diákok négy csapatot alkotva játszanak, a tárlat más és más termében. Az egyik csoport egy vis maior tantestületi értekezletet visz színre, ahol a diákok által választott tanár-karakterek kapnak szót, és azzal foglalkoznak, Petőfi miért döntött úgy, hogy iskolai tanulmányai lezárása előtt távozik az oktatási intézményből. Segédanyagként Petőfi diáktársainak, illetve tanárainak visszaemlékezéseiből kapnak részleteket, illetve egy rövid profilt a költőről (hányadik iskolája ez, miért kényszerült távozni az előzőekből stb.). A másik csoportnak az a feladata, hogy színre vigye Petőfi és *Szendrey Júlia* viharos jegyességének döccenőit egy „talk show" keretében. Kimondott izgalommal olvassák a kamaszok *Szendrey Ignác* meglehetősen bonyolult tartalmú és nehézkes stílusú levelét, Szendrey és Petőfi üzenetváltásainak részleteit, illetve a beszámolót a költő futó kapcsolatáról *Prielle Kornélia* színésznővel. Miután a csapatok felkészültek, közösen haladunk végig a tárlaton, együtt élvezve az összes (jellemzően) szellemes produkciót, és a múzeumpedagógus kiegészítő információiból megismerve a Petőfi-életrajz vonatkozó érdekességeit, a tárlat kapcsolható tárgyait. A játék kiváló lehetőség arra, hogy egy kultikussá emelkedett költőhöz személyes viszonyt alakítsanak ki a diákok, hogy megsejtsék, Petőfi és művészete nem a távoli tisztelet tárgya, hanem hétköznapjaik része is lehet.

Az *Önarckép álarcokban* című, bicentenáriumi Arany-tárlatban is hasonló perspektívaváltás és élményalapú, interiorizálható tudás megszerzése a múzeumpedagógiai foglalkozások célja. A kortárs irodalomtudományi kutatásokat, illetve az emlékkiállítás tradicióját is reflektáltan kezelő, azokat térbe is fordító tárlat alkalmat nyújt arra, hogy a diákok személyes viszonyt alakítsanak ki a költővel, illetve egyes, kiválasztott műveivel. A fiatalok csapat keretek között játszva, mint a Petőfi-kiállításnál, színre vihetik, elképzelhetik Ágnes asszony bírósági tárgyalását, közelebb kerülve így a ballada szerkesztettségéhez, a bűn és bűnhődés kérdésköréhez, megtapasztalhatják, milyen szempontokból lehet egy eseménysort rekonstruálni, ill. értelmezni, s ezek a perspektívák milyen különböző végkövetkeztetésekhez vezethetnek. Egy másik csapatnak Toldi márkát (brandet) kell tervezni, s azon gondolkodni, mit jelent számukra Toldi alakja, melyik a legjellemzőbb karak-

terjegye, melyet kiemelve „termékké” formálnának. Elképesztően ötletes, színes megoldások születtek kezdve az edzőteremtől, egészen a zenelejátszóig, mely a hangulatnak megfelelő részleteket szavalna a Toldiból.
A múzeumpedagógiai foglalkozások fő célja tehát, hogy a diákok személyes élménnyel gazdagodjanak az alatt a kilencven perc alatt, melyet a múzeumban töltenek, és ráérezzenek, hogy az irodalmi szövegek, költői sorsok nekik is segíthetnek mindennapi élethelyzeteik kifejezésében és reflektált értelmezésében. Vagyis: segíthetnek élni. Tehát mi nem „olvasókat nevelünk”, hanem lehetőséget teremtünk egy újfajta, kreatív viszonyulás megélésére.

A foglalkozásokon túl…

Mit tesz a Petőfi Irodalmi Múzeum négy főállású múzeumpedagógusa, ha nem a napi – átlagosan két-három – csoportjával együtt járja a tárlatokat? Milyen célközönséget és milyen eszközökkel törekszünk elérni? Milyen fontosabb társadalmi problémákkal tudunk foglalkozni? Milyen online felületeken és hogyan próbáljuk elérni választott célközönségünk egy részét? Vagyis miben más a Petőfi Irodalmi Múzeum múzeumpedagógiai osztályának kínálata, mint más múzeumé? Mik azok a sajátosságok, melyek, divatos szóval élve, a mi „brand”-ünkhöz tartoznak?

- **Kiknek?**

Bár szép elképzelés, de a gyakorlatban kevéssé megvalósítható, hogy a múzeum programjai mindenkihez szóljanak. Közintézményként természetesen mindenki számára nyitva állunk, de az egyes programok, ill. programsorozatok kidolgozásánál és elindításánál, a pályázatok meghirdetésénél, tudnunk kell, kit, hogyan és miért szeretnénk megszólítani, milyen célt szeretnénk elérni a kezdeményezésünkkel.

- **Tudományközi műhely – a tehetséggondozás felé**

A „látogató-központúság” fogalmához hasonlóan, a tehetséggondozás is meglehetősen szerteágazó, mármár gyűjtőfogalom. A szociálisan hátrányos helyzetű gyerekeknek esélyt teremtő kezdeményezésektől, a kiemelkedő képességű fiataloknak nyújtott segítségtől és képességeik kibontakoztatásáig sok mindenre kiterjed.
A Petőfi Irodalmi Múzeum a *Bölcs Kavics* egyesülettel kooperálva tehetséges diákoknak szervezett szakköri foglalkozásokkal a diákok interdiszciplináris, kísérletező gondolkodását törekszik erősíteni. A 2018-ban indított, *Bölcs Kavics Űrbázis* című, kéthavi rendszerességű, hétvégi, két órás foglalkozásokon a 8–12 éves gyerekek a művészet, az irodalom és a fizika határterületein kalandoznak. Megismerkednek például azzal, milyen irodalmi klasszifikáció lehetséges, ha robotokról esik szó, s maguk is megteremthetnek egy apró, mozgó lényt. Az interdiszciplinaritás nem csupán egy vonzó, esetenként már üresen csengő hívószó, de lehetőség arra, hogy a résztvevők a kapcsolódási pontok feltérképezése, a hálózatban gondolkodás felé mozdulhassanak el. A Bölcs Kavics Űrbázis foglalkozásokon egy rövid vetítéssel kísért témafelvetést, majd kísérleteken keresztül, saját alkotások létrehozásával jutnak tapasztalati élményhez arról, milyen színes és izgalmas lehetőségeket, felfedezéseket tartogat a tudományközi együttműködés.

- **16+**

Hány, de hány disztrópikus eszmefuttatást olvashattunk arról, hogy az olvasás veszít jelentőségéből, s hogy a múzeumot a középiskolás fiatalok a lehető legritkábban választják szabad idejük hasznos eltöltésének színhelyéül. Árnyalt elemzésektől a nosztalgikus sóhajokig igencsak széles a választék, s legalább ilyen sokrétű a kérdés maga, mely azt firtatja, mi változott a fiatalság és könyvek és olvasás viszonyában (ha egyáltalán), illetve milyen programokkal szólíthatja meg egy az olvasás/irodalom/könyv köré szerveződő közintézmény a felnövekvő generációt, hogyan válhat számukra otthonos, véleményüket, kérdésfelvetéseiket és problémáikat (re)prezentáló intézménnyé?
Az Iskolai Közösségi Szolgálat erre kiváló lehetőséget kínál, habár a PIM által kínált kezdeményezés nevezhető fiatal önkéntességnek is, ugyanis a résztvevők maguk döntenek úgy, a kötelező ötven óra befejeztével, folytatják a megkezdett munkát, és ötleteikkel, programjavaslataikkal, eseményeikkel tovább gazdagítják a múzeum kínálatát. Egy önkéntesünk például hónapokon keresztül fényképezte a múzeumot kívülről, aztán a tárlatokat az épületben, és bepillanthatott a raktárakba is. A képeiből berendezett egy tárlatot, melyhez a teret és a nyilvánosságot a múzeum biztosította, de a koncepció kidolgozásától, a meghívó megszerkesztéséig és a megnyitó beszéd összeállításáig minden a 16 éves fiatalember felelőssége volt. A PIM helyszínt és lehetőséget, vagyis a szó szoros és átvitt értelmében teret adott annak, hogy

egy középiskolás fotókban elmesélje, miként látja az épületet annak egyre bizalmasabb és titkosabb zugai felé haladva.
A (*már nem) Y-generáció* című, havonta tartott rendezvényt is a fiatalok állítják össze: ők találják ki, hogy milyen témákról és kikkel szeretnének beszélgetni. Az egyetlen szabály az volt, hogy egy (vagy több) irodalmi műről beszélgetve bontsák ki a témát.
Azok a fiatalok, akik ma már több mint az ötszázadik órájukat töltik a múzeumban, mindannyian jelentkeztek az Iskolai Közösségi Szolgálatra, és éltek azzal a felkínált lehetőséggel, hogy a múzeum gyűjtőköréhez kapcsolható művészi, tudományos törekvéseiket megpróbálják megvalósítani a múzeum kínálta infrastruktúra segítségével. Egyszerre kb. 15–20 önkéntes fiatal kapcsolódhat – szinte munkatársként – a múzeum életébe, és az együtt munkálkodásnak köszönhetően olyan új perspektívából szemlélik a múzeum hétköznapi működését, mely revelatív, illetve belőlük idővel kialakulhat egy olyan szűkebb közösség, akik értik, hogy a múzeum a demokratikus vélemény-nyilvánítás és a kérdezés egyik fontos helyszíne.

- **18+**

A múzeumpedagógia szűken vett kompetencia-területén kívülre kalandozva, a felnőtteknek elsődlegesen tudományos, interaktív felfedező alkalmakat kínálunk (pl. havi rendszerességgel városi sétát, rendhagyó esti tárlatvezetést). A kortárs irodalomtudomány aktuális szempontjait, meglátásait integráló, városi és múzeumi kalandok egyfelől pozicionálják a múzeumpedagógiát (avagy andragógiát) a múzeumszakmai hierarchiában és a tágabb közösségi értékrendszerében is. Másfelől olyan közönségréteget érhetnek el ezek a programok, amelynek tagjai jellemzően visszatérnek a múzeum más eseményeire is.
A *Budapest 100* rendezvénysorozathoz a PIM is csatlakozott a felnőtteknek szóló városi sétával, mely az utcán fellelhető szövegek (fragmentumok) segítségével tár fel történeteket a Károlyi-palota környékéről, s a gyűjtött szövegekből a csoport tagjai megalkothatták a maguk városi poémáit.

- **Pedagógusoknak**

Bármelyik közintézményre gondolunk – legyen az könyvtár vagy múzeum –, ahová a pedagógusok elviszik a diákcsoportokat, felmerül a kérdés: hogyan léphetünk kapcsolatba a pedagógus kollégákkal? Egyfelől tájékoztatni szeretnénk őket a kínálatunkról, másfelől meg akarjuk ismerni az igényeiket, hogy pontosabban érzékeljük elvárásaikat, és hogy valós együttműködést ajánlhassunk számukra.
A tájékozódáshoz és kapcsolattartáshoz jó szolgálatot tesznek a havi rendszerességgel megjelenő hírlevelek és a folyamatosan frissített honlaptartalmak (a facebook és instagram jelenlét). Az internetes felületek számtalan más lehetőséget is tartogatnak. A pedagógusok online jelentkezhetnek be a foglalkozásainkra, amivel jelentősen lerövidíthetik az előzetes egyeztetés folyamatát, és itt visszajelezhetnek, milyennek tartották a foglalkozást/tárlatvezetést. Tíz perc alatt megválaszolható kérdőívünkben azt firtatjuk, milyen élmény volt (kiemelkedő, avagy kevésbé izgalmas) a diákoknak és neki, pedagógusként a kiállításokat megismerni, illetve, milyen javaslata lenne, hogy teljesebbé válhasson a múzeumi élmény, hogy a kiállítások valóban segítsék pedagógiai céljai elérést.
A visszajelzésekből megtudtuk, hogy a pedagógusok hasznosnak tartják, ha letölthető tananyagok, illetve ahhoz kapcsolódó játékok is támogatják a múzeumi látogatás előkészítését és lezárást.
2018 tavaszán dolgoztuk ki az első játékcsomagot a svábhegyi Jókai-kiállításhoz kapcsolódva, s azóta bővítettük a kínálatot Arany- és Petőfi-anyagokkal.
A látogatást megelőző és követő órai tevékenységek hatalmas lehetőséget rejtenek mind a pedagógusnak, mind a múzeumpedagógusnak, hiszen egyfelől a pedagógus képet kaphat a PIM múzeumpedagógiai szempontjairól és módszertanáról, míg a múzeumpedagógus megtudhatja, milyen ismeretekkel, információkkal rendelkeznek azok a diákok, akik a foglalkozásra érkeznek. Ez az együttműködés természetesen nem az információmennyiség maximalizálását szolgálja, hanem azt, hogy a formális és informális oktatás valóban összekapcsolódjanak.
S túl azon, hogy folyamatos párbeszédet kezdeményezünk a pedagógus kollégákkal, kéthavi rendszerességgel szoktunk olyan szakmai rendezvényeket szervezni nekik, amelyeken jobban megismerhetjük mindennapi munkakörülményeiket, pedagógiai céljaikat és módszereiket, és mi is bemutathatjuk, véleményeztethetjük velük saját pedagógiai módszertani rendszerünket és praxisunkat.

A közintézmény társadalmi felelőssége

A múzeumok személyi, szakmai és anyagi lehetőségeiktől függően sokféle össztársadalmi kérdésre is reflektálni tudnak.

A Petőfi Irodalmi Múzeum bár nyitott mindenfajta kooperációra, mely fontos társadalmi problémák megoldásában múzeumi szerepvállalást sejtet, két célcsoport mellett köteleződött el, kezdeményező szerepet vállalva a szociálisan halmozottan hátrányos helyzetű (roma) fiatalok esetében a korai iskolaelhagyás kockázatának csökkentésében, illetve a középsúlyos értelmi fogyatékossággal vagy autisztikus spektrumzavarral élő fiatalok támogatásában.
A PIM múzeumpedagógusai közül senkinek nincs speciális szakirányú végzettsége, de mindkét célt kooperációban törekszünk elérni, együtt dolgozva a partner szervezetek gyógypedagógus, pedagógus, pszichológus végzettségű munkatársaival.
A kezdeményezések célja tehát: egyfelől láthatóvá tenni a közös, társadalmi együttélésünk minőségét alapvetően meghatározó problémákat, kijelölni a hozzájuk kapcsolható, előremutató kommunikációs és viselkedési stratégiákat, és megfelelő programsorozat kidolgozásával, a csoportcél artikulálásával közösséggé válásuk támogatása, és a múzeum „otthonos" térré formálása számukra.

Együttműködés a Kalyi Jag Roma Nemzetiségi Iskolával

A Kalyi Jag második esély iskolába olyan 16 és 22 év közötti roma származású fiatalok járnak, akik korábban már átlagosan két másik közoktatási intézményből távoztak (kiestek).
A 2017–2018-ban megvalósuló, fél éves projektmunka elsődleges célja volt, hogy két irodalmi szöveget alapul véve a heterogén kulturális és etnikai identitás megélésének hatékony (re)prezentálására legyenek képesek a résztvevő fiatalok, hogy egy közösségi kiállítás létrehozásával használják fel a múzeum tereit, és mutassák be, miként látják a világot és benne önmagukat.
A projektmunkába bekapcsolódott diákok három, egyenként 10–15 fős csoportban dolgoztak a projekten. Az egyik csoport a színház- és drámapedagógia eszközeivel törekedett megjeleníteni saját élet- és identitás-problémáit, kérdéseit, kételyeit, vállalásait, a másik csoport képzőművészeti eszközökkel, egy közösen létrehozott kollázs megalkotásával, a harmadik pedig a kreatív írás és olvasás eszközrendszerével a szavak valóságalakító szerepére igyekezett ráirányítani a figyelmet.
A projekt egyik legfontosabb tanulsága az volt, hogy fél év alatt – értékelő és utánkövető rendszer hiányában – gyakorlatilag semmilyen olyan fejlemény (eredmény) nem mutatható fel, mely segítséget jelentene a diákoknak abban, hogy értékesebb énképet formáljanak magukról. A kitűzött célokat követő együttműködési program minimális hossza legalább egy év, optimális esetben azonban öt-hat évre kellene tervezni a folytatást. A múzeumpedagógusoknak is mindenképpen kooperációban kell elképzelniük az ilyen típusú projekteket. A múzeum feladata, hogy legitimációs potenciáljával érvényes megszólalásként ismertesse fel a marginalizált csoportok megnyilatkozásait, és saját kommunikációs eszközrendszerét is használja fel annak érdekében, hogy minél szélesebb közösség számára váljanak elérhetővé ezek a megnyilatkozások. A múzeumpedagógusok a helyzethez igazodó módszereikkel segítsenek elérni, hogy a diákok stabil önképet tudjanak magukról kialakítani. Az együttműködésbe bevont civil szervezet feladata lenne a logisztikai háttér biztosítása, a szervezési feladatok ellátása, és az együttműködési struktúra kialakítása, egy a felsőoktatási partner a tudományos hátterét biztosítaná a projektnek, mely elengedhetetlen a folyamatos változáshoz, a problémák újragondolásához (s nem utolsósorban a felsőoktatási intézményben tanuló diákok téma iránti alap-attitűdjének körvonalazásához, meghatározásához).

Értelmi fogyatékkal, illetve autisztikus spektrumzavarral élők egy irodalmi múzeumban

Két év alatt öt foglalkozást dolgoztunk ki a *Para-fitt SE* civil szervezettel együtt középsúlyos értelmi fogyatékkal élő, illetve autisztikus spektrumzavaros tíz és huszonöt év közötti gyerekek és fiatalok számára.
A programok legfőbb célja az volt, hogy a múzeumpedagógia eszközeivel vegyünk részt ezen fiatalok – lehetőségeikhez képest – önállóbb életviteléhez szükséges kompetenciáinak fejlesztésében. A talán túlzóan ambiciózusnak ható cél pontosan kijelölte a foglalkozások két fókuszpontját, a finommotorikus mozgáskészség, illetve az önkifejezés (s ezzel a kooperációs készség) fejlesztését, elsődlegesen szövegek segítségével.
Közel egy év előkészítés és együtt gondolkodás után a Para-fitt vezetője javasolta, hogy közösen hirdessünk meg olyan integrált eseményeket, melyek a fogyatékkal élő emberek közösségi együttlétbe bevonásával és az együttműködés során szerzett pozitív tapasztalatok segítségével támogatják az értelmi fogyatékkal élő emberek integrálódását. Együttműködést ajánló gesztusával alapvetően megváltoztatta a

szervezet és a múzeum addigi viszonyát. A múzeum már nem csupán múzeumpedagógiai szolgáltatást nyújtó intézményként értelmeződött, hanem olyan, legitimációs potenciállal bíró térként, mely lehetőséget teremt egyfelől a csoportok megmutatkozására, másfelől közösségteremtésre is. A múzeum szolgáltató közintézményből a csoport láthatóvá válását és a róluk szóló társadalmi gondolkodásmódot, viszonyulási keretrendszert is reflektáltan befolyásoló közösségi intézménnyé vált, vagyis de jure és de facto is közintézménnyé lett.

2017 szeptemberében indultak havi rendszerességgel integrált családi napjaink, illetve városi sétáink...

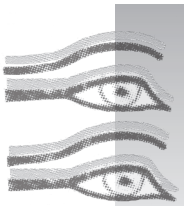
*

E rövid összefoglalóból kimaradtak olyan fontos kezdeményezések, mint az önkéntesség, az országos pályázatok szervezése, nemzetközi együttműködések, illetve az üzleti szféra felé tett nyitás, azonban a társadalmasítás gondolatához, ahhoz az elképzeléshez, mely célként alakítja a PIM múzeumpedagógiai osztályának munkáját, hogy a múzeum közösségteremtő és megtartó tér és erő legyen, így is elérkeztünk.

A PIM Múzeumpedagógiai és Felnőttképzési főosztályának munkatársai:
Czékmány Anna (hátrányos helyzetű fiatalok)*, Kádár Anna* (tehetséggondozás)*,*
Kodolányi Judit (pedagógus rendezvények, továbbképzés), *Sóki Diána* (tárlatvezetések, városi séták)

Múzeumpedagógiai kínálat:
https://pim.hu/hu/tanulas/iskolaknak/tarlatvezetesek-foglalkozasok
E-mail: muzeumped@pim.hu

Digitális tartalmak egyenlő esélyű hozzáférésének biztosítása

A Cselekvő Közösségek Wiki

NAGY Andor

Bevezetés

A Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján 2011-ben 490 578 ember élt valamilyen testi vagy szellemi fogyatékossággal Magyarországon.[1] A 2011. évi népszámlálás országos adatai szerint ez a szám a 9 985 722 fős[2] teljes népesség 4,9%-a, tehát láthatjuk, hogy a társadalom egy jelentősebb rétege érintett, ami mellett nem mehetünk el szó nélkül, sőt, törekednünk kell arra, hogy a fogyatékkal élők is egyenlő eséllyel élhessék mindennapjaikat.

Amikor akadálymentesítést hajtunk végre egy épületen vagy egy elektronikus szolgáltatás kialakításán, akkor nemcsak a tartós fogyatékkal élők számára hozunk létre kényelmes környezetet, hanem az ideiglenesen megváltozott képességű emberek számára is, ezért amikor akadálymentesítést végzünk, akkor valójában az említett 4,9 százaléknál lényegesen több ember életét könnyítjük meg.

A fizikai akadálymentesítés lehetőségeiről az emberek többségének határozott elképzelései vannak, és a jogszabályok is világosan leírják, hogy az akadálymentességnek miképpen kell megvalósulnia, a rámpák, liftek, mozgáskorlátozottaknak fenntartott parkolók és a Braille-írással[3] készült feliratok mindenki számára láthatók és egyértelmű a funkciójuk.

Ezzel szemben a webes felületek akadálymentességének kérdésköre jóval ingoványosabb terület, amelyet az elmúlt másfél évben végzett munkám során igyekeztem feltérképezni. Az Országos Széchényi Könyvtár munkatársaként 2017 januárja óta dolgozom webtartalom-fejlesztő munkakörben, ugyanis ekkor kezdődött el a Cselekvő Közösségek Wiki[4] kialakításának folyamata, és én kaptam azt a feladatot, hogy koordináljam a technikai és tartalmi fejlesztést. A wiki a Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás EFOP-1.3.1-15-2016-00001 elnevezésű projekt – amely a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, az NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. és az Országos Széchényi Könyvtár konzorciumi együttműködésében valósul meg –[5] keretében jött létre.

A Cselekvő Közösségek Wikinek két fő célja van:

1. A projekt eredményeinek elérhetővé tétele a nagyközönség számára is közérthető módon.
2. Azáltal, hogy lehetőséget ad a közvetlen visszacsatolásra és önálló tartalmak létrehozására, valamint a meglévők szerkesztésére és kommentálására, képes aktívan bevonni a közönséget.

1. ábra
A Cselekvő Közösségek Wiki főoldala (https://cskwiki.hu)

A portált úgy terveztük meg, hogy a Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt szakmai grémiuma által létrehozott lektorált tartalmak akkor is elérhetőek maradjanak eredeti formájukban, ha azokat a Cselekvő Közösségek Wiki felhasználói a jövőben továbbfejlesztik. Ezt úgy értük el, hogy minden, általunk létrehozott szócikknek két változatát tettük közzé: egy lektoráltat és a közösség által is szerkeszthetőt. A „Lektorált" menüpontban található az összes olyan szócikk, amelyeket én készítettem el a projekt munkatársai által létrehozott, lektorált tartalmakból. Ezek nem szerkeszthetők bárki által, viszont minden itt lévő szócikknek van egy másolata a „Közösségi" kategóriában. A szócikkek e változata egy egyszerű regisztrációt követően bárki által szerkeszthető, kiegészíthető. Ide kerülnek azok a szócikkek is, amelyeket a Cselekvő Közösségek Wiki felhasználói önállóan hoztak létre. E szócikkek esetében nem történik külön szakmai lektorálás (csak egy előzetes moderálás), a Wikipédiához hasonlóan mi is a közösségre bízzuk ezeknek a szócikkeknek a gondozását.

Elméleti háttér

Az Európai Uniós pályázatok keretében megvalósuló projekteknél a legtöbb esetben megkövetelik az akadálymentességet, a fizikai terek akadálymentesítésének kritériumai pedig a magyar jogrendszerben is jól körülhatároltak. Az 1997. évi LXXVIII., az épített környezet alakításáról és védelméről szóló törvény 2.§-a alapján az épített környezet akkor minősül akadálymentesnek, „*ha annak kényelmes, biztonságos és önálló használata minden ember számára biztosított, ideértve azokat az egészségkárosodott egyéneket vagy ember csoportokat is, akiknek ehhez speciális létesítményekre, eszközökre, illetve műszaki megoldásokra van szükségük*."[6] A törvény Az akadálymentesség Európai eszméje című kézikönyv[7] ajánlására épít, amelyet az Európai Unió Bizottsága 1996-ban fogadott el irányadó dokumentumként. A törvény műszaki előírásai elsősorban a középületek, közszolgáltatást nyújtó épületek kialakítására vonatkoznak, és elsősorban a mozgásukban korlátozottak igényeit veszik figyelembe.

Ezt a törvényt Magyarországon az 1998. évi XXVI. számú Esélyegyenlőségi Törvény[8] követte, amely a fogyatékossággal élők egy jóval szélesebb csoportja számára kívánta megteremteni az esélyegyenlőséget.

A 2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossággal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről[9] már sokkal haladóbb szellemiségben értelmezi a fogyatékosságot, és kimondja, hogy a fogyatékosság nem betegség, hanem a társadalmi sokszínűség része. A törvény megalkotása azért jelentős eredmény, mert már nem csupán a fizikai akadálymentesítésre szorítkozik, hanem kimondja, hogy az „*egyetemes tervezés*" szellemében kell kialakítani mind a materiális területeket, mind pedig a szolgáltatásokat, rendezvényeket, programokat is, mégpedig oly módon, hogy azok mindenki számára a lehető legteljesebb mértékben hozzáférhetőek legyenek anélkül, hogy ez speciális előkészületeket igényelne. Említést tesz az interneten elérhető felületek akadálymentességének szükségességéről is, ám sajnos nem részletezi, hogy ezt milyen módon képzeli el: „*ösztönzik a tömegtájékoztatást, beleértve az információk internetes szolgáltatás útján terjesztőit, hogy szolgáltatásaikat fogyatékossággal élő személyek számára hozzáférhetővé tegyék*"[10]. Egy 2007-es törvény esetében nem meglepő, hogy nem tér ki bővebben is a webes felületek akadálymentesítésének mikéntjére, mivel az első olyan részletes technikai leírást, amely a webes felületek akadálymentesítésének lépéseit rögzíti, csak 2012-ben minősítették szabványnak. A szabvány a ISO/IEC 40500:2012 kódszámot kapta[11], és alapja a Web Akadálymentesítési Útmutató 2.0 (WCAG 2.0)[12]. Az ajánlást a World Wide Web Konzorcium (W3C)[13] dolgozta ki, az első változatát még 1999-ben[14].

A W3C olyan nemzetközi szervezet, amelynek elsődleges feladata a web fejlődését segítő szabványok kidolgozása. A szervezetnek vannak főállású munkatársai, de a fejlesztési folyamatokba az internetes közönség is bekapcsolódik, és közel 400 tagszervezettel[15] működik együtt. A W3C munkáját a francia székhelyű Európai Kutatási Konzorcium az Informatikáért és Matematikáért[16], az Egyesült Államok-beli MIT Computer Science and Artificial Intelligence Laboratory[17] és a japán Keio Egyetem[18] munkatársai koordinálják.

Web Akadálymentesítési Útmutató (WCAG) 2.0

A WCAG 2.0 (Web Content Accessibility Guidelines 2.0) meghatározza, hogyan lehet a webes tartalmakat könnyen befogadhatóvá, értelmezhetővé tenni a hátrányos helyzetű internethasználók számára. Ez nagyon sok embert érint, pl. a hallási, látási, testi, kognitív, neurológiai vagy más problémával élőket, illetve a megváltozott képességű idős embereket is. Egy akadálymentesített weboldal természetesen az átlagos felhasználóknak is kedvez, hiszen ezek a weboldalak minden esetben különleges tudatossággal vannak felépítve és első pillantásra is könnyen átláthatók.

Az akadálymentesség szintjei

A W3C szabványa az akadálymentességnek három szintjét határozza meg[19]:

- *A szint* (alapszint),
- *AA szint* (emelt szint),
- *AAA szint* (legmagasabb szint).

Az alapszinten akadálymentes weboldalak úgy vannak kialakítva, hogy a legtöbb ember számára elhárúljon minden olyan akadály, amely ellehetetleníti a weboldal tartalmának értelmezhetőségét. Ilyen megoldás lehet például, ha a webtartalom-fejlesztő a képeket úgynevezett helyettesítő szövegekkel látja el (alt attribútumok), hogy a felolvasóprogramok számára is értelmezhetővé váljon a képek tartalma.

Az emelt szintű akadálymentességet megvalósító

weboldalak (AA szint) már nem csak arra törekednek, hogy a legalapvetőbb akadályok is elháruljanak a fogyatékossággal élő weboldalhasználó előtt, hanem úgy áll össze az oldal szerkezete és tartalma, hogy a böngészés ne csak lehetségessé váljon a képességeikben korlátozott weboldalhasználók számára, hanem kényelmes is legyen.
A legmagasabb szintű akadálymentességet elsősorban azokon a weboldalakon valósítják meg, amelyek tartalma kifejezetten a fogyatékkal élőknek szól, ám nem javasolják, hogy egy weboldal összes aloldala a AAA szint kritériumai szerint legyen felépítve, mivel vannak esetek, amikor rontja a felhasználói élményt, ha megpróbálunk megfelelni valamennyi követelménynek.

A Web Akadálymentesítési Útmutató 2.0 alapelvei

A WCAG 2.0 útmutató négy alapelvet határoz meg:

– *észlelhetőség*,
– *működtethetőség*,
– *érthetőség*
– *robusztusság*.

Ezeken az alapelveken belül fogalmazza meg az akadálymentesség három szintjének való megfelelés kritériumait. Minden kritérium mellett zárójelben szerepel, hogy megvalósítása az akadálymentesség melyik szintjéhez járul hozzá. A legmagasabb szintnek (AAA) természetesen teljesítenie kell az AAA, AA és A szint elvárásait is, az emelt szintnek pedig már csak az AA és az A szintekre vonatkozó feltételeknek kell megfelelnie.
A következőkben az említett négy fő alapelv célját ismertetem, néhány kézzelfogható példával szemléltetve.

◎ Észlelhetőség

Az észlelhetőség fejezet azokat a technikai és tartalmi elvárásokat fogalmazza meg, amelyek ahhoz járulnak hozzá, hogy a weboldalakon megjelenő tartalmakat (pl. szöveg, kép, hang) a felhasználók érzékelni tudják. A legegyszerűbb megoldás, amely már az alapszintű akadálymentességet megvalósító weboldalaknál is jelen van, az a nem tisztán szöveges tartalmak szöveges alternatívával való ellátása. Azon felül, hogy minden szövegnek jól olvashatónak kell lennie (pl. megfelelő betűméret, betűtípus és kontraszt alkalmazásával), szükség lehet szöveges alternatíva biztosítására az audiovizuális tartalmaknál, illetve a speciális karaktereknél, szimbólumoknál is (pl. százalék- és kukacjel). Ezeknek többféle technikai megvalósítása elképzelhető, pl. sok esetben eleve elkerülhetjük a felesleges multimédiás tartalmak és szimbólumok alkalmazását, de ha ez nem megoldható, akkor az úgynevezett alt attribútumba is leírhatjuk szövegesen, hogy mit ábrázol az adott objektum. Ezek az alt attribútumok a felhasználók számára közvetlenül nem láthatók, de megjelenthetnek pl. akkor, amikor az egérkurzort az objektum fölé húzzák, illetve a különböző szövegfelolvasó szoftverek is képesek értelmezni és felolvasni ezeket.

◎ Működtethetőség

A második alapelv a működtethetőség. A fejezetben felsorakoztatott kritériumok azt szabályozzák, hogy egy weboldalnak hogyan kell úgy működnie, hogy a legtöbb ember számára könnyen kezelhető legyen. Példának okáért vannak, akik nem képesek egeret használni az oldalon belüli navigációhoz, számukra lehetővé kell tenni, hogy billentyűzet segítségével is elérhető legyen az összes funkció.
Fontos továbbá az is, hogy a weboldal minden felhasználó számára biztosítson elegendő időt a tartalom befogadására. Egy meghatározott időn belül automatikusan bezáródó aloldal például biztosan nem tekinthető akadálymentesnek, ahogyan egy megállíthatatlan videó sem az.
Kerülni kell az olyan színek és villanások használatát is, amelyek egyeseknél epilepsziás rohamot idézhetnek elő. Az akadálymentesítési útmutató részletes tájékoztatás nyújt erre vonatkozóan.
Ugyancsak nagyon fontos, hogy a weboldal biztosítson segítséget a fogyatékkal élő felhasználók számára a navigálásban, a keresett tartalom megtalálásában és az oldalstruktúrán belüli pozíciójuk meghatározásában. Ilyen segítség pl. az oldalcím, fejlécek alkalmazása és a szövegen belül elhelyezett hivatkozások céljának egyértelmű megfogalmazása.

◎ Érthetőség

A harmadik alapelv az érthetőség. A weboldalon megjelenő tartalmaknak egyaránt érthetőnek és értelmezhetőnek kell lenniük mind a kisegítő szoftverek, mind az emberek számára. Az oldal nyelvének például algoritmikusan meghatározhatónak kell lennie a felolvasó- és fordítószoftverek optimális működése végett, és kerülni kell az olyan kifejezések és rövidítések használatát, amelyek megnehezítik az érthetőséget.
Ezen felül azoknak a funkcióknak is akadálymentesen kezelhetőnek kell lenniük, amelyekkel a fel-

használó küld be valamilyen tartalmat pl. a regisztrációja során.
Az érthetőség alapelve alapján a weboldalaknak mind megjelenésükben, mind működésükben kiszámíthatóknak kell lenniük. Kerülni kell többek között az automatikusan megnyíló oldalakat, a felugró ablakokat és minden olyan tartalommegjelenítési és navigálási megoldást, amely zavaró lehet.

- Robusztusság

A negyedik alapelv a robusztusság, amely azokat az – elsősorban – technikai elvárásokat fogalmazza meg, amelyek révén nagy eséllyel biztosítható a weboldal és a kisegítő szoftverek kompatibilitása. Így például kerülendők az ismétlések, de javasolt a címkék és technikai attribútumok alkalmazása.

Az akadálymentesítés nehézségei, eredmények

A Cselekvő Közösségek Wiki megtervezése során a WCAG 2.0 emelt szintű (AA) akadálymentességi kritériumainak való megfelelést tűztük ki célul, amit sikerült is elérnünk. A fejlesztés folyamatába akadálymentességi szakértőt vontunk be, aki fogyatékossággal élő személyek segítségével alakította ki az oldal szerkezetét, tartalmi alapjait. A fejlesztés során a legnagyobb nehézséget az jelentette, hogy Európai Uniós projekt lévén nemcsak az akadálymentességi, hanem az Európai Unió projektjeként létrejövő, elektronikus felületekre vonatkozó kritériumoknak is meg kellett felelnünk, továbbá a Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás EFOP-1.3.1-15 projekt belső Arculati Kézikönyvében rögzített szempontokkal is egyeztetnünk kellett a wiki arculatát.
Így tehát három teljesen eltérő kritériumrendszert kellett összhangba hoznunk. Egy szemléletes példa a különböző logók elhelyezésének bonyolultsága. A Széchenyi 2020 Kedvezményezetti Arculati Kézikönyve[20] előírja, hogy a projektoldalakon el kell helyezni a Széchenyi 2020 program logóját, a Magyar Kormány logóját, az Európai Unió logóját, a támogatási alap elnevezését és a „Befektetés a jövőbe” szlogent. Ezeken felül a projekt belső szabályzata alapján meg kellett jelenítenünk a konzorciumi partnerek logóját, továbbá a projekt saját logóját is. A felsorolt 10 kötelező tartalmi elemen felül a Cselekvő Közösségek Wiki saját tervezésű logóját is szerettük volna megjeleníteni a weboldalon. A Széchenyi 2020 Kedvezményezetti Arculati Kézikönyvének és a projekt belső arculati kézikönyvének a logók méretére és elhelyezésére vonatkozó utasításait még viszonylag egyszerű volt összehangolni, ám a WCAG 2.0 AA akadálymentességi szintjének már sokkal nehezebb volt megfelelni. Minden olyan elem, amely nem tartozik szervesen a weboldal tartalmához, rontja a weboldal használhatóságát és érthetőségét. Továbbá, mivel az Európai Unió logójánál egyetlen logó sem lehet nagyobb a weboldalon belül, ezért két választása marad a fejlesztőnek: vagy az összes többi logó lesz nagyon apró (ami akadálymentességi szempontból aggályos), vagy az Európai Unió logója foglal el egy jelentős részt a weboldal hasznos felületéből, ami szintén nem kedvez az akadálymentességnek.
Végül köztes megoldást választottunk és úgy terveztük át a Cselekvő Közösségek Wiki logóját, hogy az kis méretben is jól látható legyen.
Ez csak egy példa a számos leküzdendő probléma közül, amelyekkel mindenki szembesül, aki akadálymentes weboldal készítését tűzi ki céljául, ráadásul egy akadálymentes weboldal átadása még nem jelenti azt, hogy az oldal a jövőben is akadálymentes marad, ugyanis az erről szóló tanúsítványt mindig egy konkrét időpontra állítják ki. Ugyanakkor lehet és kell is arra törekedni, hogy a weboldal akadálymentes maradjon, de ehhez ügyelni kell arra, hogy az oldalon elhelyezett tartalmak formázása is megfeleljen az akadálymentesség kritériumrendszerének. Egy módosítatlan WordPress tartalomkezelő rendszer[21] grafikus szerkesztőfelülete nem alkalmas akadálymentes tartalmak előállítására, ugyanis ahhoz speciális formázásra van szükség, pl. a lábjegyzet elemeinek a <*dt*>HTMLtag-ek közé kell kerülniük, az idézeteket pedig a <*blockquote*> vagy <*q*> HTML tag-ek közé kell helyezni (terjedelmüktől függően). A Cselekvő Közösségek Wikihez készítettem egy erről szóló részletes technikai útmutatót[22] a tartalmat előállító felhasználók munkájának segítésére.
A fejlesztés eredményeképp végül egy olyan weboldalt kaptunk, amely megfelel minden, a modern weboldalakkal szemben támasztott elvárásnak, ezen felül megvalósítja az emelt szintű akadálymentességet (erről tanúsítványt is kaptunk), és mind a projekt, mind az Európai Unió vonatkozó szabályozásának is hiánytalanul eleget tesz.

Jegyzetek

1. TAUSZ Katalin [et al.]: 2011. évi népszámlálás: 17. A fogyatékossággal élők helyzete és szociális ellátásuk. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 2015. http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_17_2011.pdf.[2018. jún. 6.]

2. Központi Statisztikai Hivatal. „Magyarország népességének száma nemek és életkor szerint, január 1.” https://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/orszag.html.[2018. jún. 6.]
3. Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége. „Braille-írás” http://www.mvgyosz.hu/braille-iras. [2018. jún. 20.]
4. Cselekvő Közösségek Wiki. „Főoldal”, https://cskwiki.hu [2018. jún. 20.]
5. Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás EFOP-1.3.1-15-2016-00001 projekt. „Főoldal” http://cselekvokozossegek.hu. [2018. jún. 6.]
6. Jogtár. „1997. évi LXXVIII. törvény”, https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700078.TV. [2018. jún. 14.]
7. MaartenWijk (szerk): *Az Akadálymentesség Európai Eszméje* (Budapest, MEOSZ, 1996).
8. Jogtár. „1998. évi XXVI. törvény“, https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800026.TV. [2018. jún. 14.]
9. Jogtár. „2007. évi XCII. törvény” , https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700092.TV [2018. jún. 14.]
10. i. m.
11. International Organization for Standardization. „ISO/IEC 40500:2012“, https://www.iso.org/standard/58625.html. [2018. jún. 15.]
12. World Wide Web Consortium. „Web Akadálymentesítési Útmutató 2.0”, http://www.w3c.hu/forditasok/WCAG20 [2018. jún. 15.]
13. World Wide Web Consortium. „A W3C bemutatása”, http://www.w3c.hu/forditasok/w3cfacts.html [2018. jún. 20.]
14. World Wide Web Consortium. „Web ContentAccessibilityGuidelines 1.0”, https://www.w3.org/TR/WAI-WEBCONTENT [2018. jún. 20.]
15. World Wide Web Consortium. „CurrentMembers”, https://www.w3.org/Consortium/Member/List [2018. jún. 20.]
16. ERCIM. „Home”, https://www.ercim.eu [2018. jún. 25.]
17. MIT Computer Science &Artificial Intelligence Lab. „About”, https://www.csail.mit.edu/about. [2018. jún. 25.]
18. Keio University. „AboutKeio”, https://www.keio.ac.jp/en/about [2018. jún. 25.]
19. World Wide Web Consortium. „Az 1. követelmény értelmezése” http://www.w3c.hu/forditasok/UNDERSTANDING-WCAG20/conformance.html#uc-conf-req1-head. [2018. jún. 25.]
20. KALÓZ Emília: *Széchenyi 2020 Kedvezményezetti Arculati Kézikönyv.* Budapest, Miniszterelnökség, 2018. https://www.palyazat.gov.hu/download.php?objectId=78637 [2018. jún. 25.]
21. WordPress. „Kezdőlap”, https://hu.wordpress.org [2018. jún. 27.]
22. Cselekvő Közösségek Wiki. „Wiki szócikkek akadálymentesített formázása”, https://cskwiki.hu/wiki-szocikkek-akadalymentesitett-formazasa [2018. szept. 22.]

Cselekvő Közösségek Wiki – egy online közösségi enciklopédia
(Forrás: A szerző tulajdona)

A jövő könyvtári terei

VIRÁGOS Márta

KITEKINTÉS

Bevezető

Magyarországon a felsőoktatás radikális átalakulása számos olyan problémával szembesítette az intézményeket és az oktatói gárdát, amelyek az eddigi oktatásszervezéssel és az eddig alkalmazott oktatási módszerekkel nem kezelhetőek, így jelentős szemléletváltásra van szükség. Ez azt jelenti, hogy a hagyományos oktatásközpontú szemlélettől elmozdulva a hallgató személyes igényeit figyelembe vevő adaptív tanulás, a felfedezésen alapuló és problémamegoldó oktatási modell bevezetése lehet eredményes.[1]

A tanulás hagyományos helyszínei és támogatói a könyvtárak. A hallgatók azonban ma már erőteljesen támaszkodnak a technikára, saját mobil eszközeikkel, különféle alkalmazásokkal kívánják elérni a szükséges tartalmat, ezért a könyvtáraknak meg kell újulniuk, és a könyvtárosoknak is új kihívásoknak és feladatoknak kell megfelelniük.

A *Fokozatváltás a felsőoktatásban* című felsőoktatási stratégia kiemelt feladata a hallgatói sikeresség növelése. A tanuláshoz szükséges irodalom közrebocsátása mellett a könyvtárosoknak egyre több segítséget kell adniuk a hallgatóknak nemcsak az információs források közötti eligazodáshoz, de bizonyos hiányzó tanulási készségek elsajátításához is. Szervezett oktatással és személyre szabott tanácsadással segítik őket az egyre nagyobb önállóságot feltételező tanulási feladatokban, az információ kereséséhez és felhasználásához szükséges készségek fejlesztésében. A felsőoktatási intézményekkel szembeni igények, többek között

a külföldi hallgatók arányának növekedése fontos feladatot ró a könyvtárra, mint a tanulási szolgáltatásokat biztosító, és általában a campus-élet minőségét befolyásoló szervezetre is. Ehhez kapcsolódik az a mind a *Digitális Oktatási Stratégiá*ban, mind a Fokozatváltásban kijelölt cél is, hogy az intézmények biztosítsanak akadálymentes épület- és informatikai infrastruktúrát az egyetemi közösségeknek.
A könyvtáraknak ehhez igazodóan kell átalakítaniuk és rendelkezésre bocsátaniuk fizikai tereiket és információtechnológiai infrastruktúrájukat, alkalmassá kell tenni azokat a hallgatók egyéni és csoportos feladatmegoldása, gyakorlat- és problémaorientált tanulása, az egymással és az oktatókkal való konzultáció számára is.[2]

Az oktatás és a képzés terén folytatott európai együttműködés új prioritásai

Európára számos sürgős feladat vár: újra kell indítani a munkahelyteremtést és a gazdasági fellendülést, fenntarthatóvá kell tenni a növekedést, át kell hidalni a beruházási szakadékot, javítani kell a társadalmi kohéziót, és különös figyelmet kell fordítani a radikalizálódásra és az erőszakra. Ugyanakkor Európának kezelnie kell az olyan hosszú távú kihívásokat is, mint amilyen az elöregedés, a digitális korszakhoz való alkalmazkodás, valamint a globális, tudásalapú gazdaságban folyó versenyben való helytállás.
Az, hogy Európában alacsony szintűek az alapvető kompetenciák, visszaveti a gazdasági fejlődést, és nagyban korlátozza az egyének szakmai, társadalmi és személyes kiteljesedését. A foglalkoztathatóság javítása, az innováció fokozása és az aktív polgári szerepvállalás ösztönzése érdekében az alapvető kompetenciáknak együtt kell járniuk olyan más kulcskompetenciákkal és attitűdökkel, mint amilyen a kreativitás, a vállalkozói készség és a kezdeményezőkészség, a digitális készségek (ideértve a kódolást), az idegen nyelvi kompetenciák, a kritikus gondolkozás – többek között az elektronikus írástudás és a médiaműveltség révén –, valamint a növekvő ágazatoknak, például a zöld gazdaságnak megfelelő készségek.
2014-ben az Európai Unió megfelelő fórumain sor került az „*Oktatás és képzés 2020*" stratégiai keretrendszer átfogó félidős értékelésére, amelyben a tagállamok és a legfőbb érdekelt felek vettek részt. Az értékelés három fő szakpolitikai következtetése röviden a következő:
– Nagy értéket jelent egy integrált, az oktatás és a képzés minden szintjét átfogó keretrendszer. Mivel manapság fontos a rugalmasság és a tanulási tapasztalatok közötti átjárhatóság, szakpolitikai koherenciára van szükség a koragyermekkori neveléstől és az iskoláktól a felsőoktatásig, a szakképzésig és a felnőttkori tanulásig.
– Az *„Oktatás és képzés 2020"* négy stratégiai célkitűzése (és a jelenlegi uniós referenciaértékek) továbbra is érvényben maradnak, mivel azokat átfogó és előretekintő módon fogalmazták meg a 2009. évi EU-tanácsi következtetésekben. A szakpolitikai irányt azonban át kell állítani, hogy az figyelembe vegye mind a sürgető gazdasági kihívásokat, mind pedig azt a szerepet, amelyet az oktatás az alapvető értékek, az interkulturális kompetenciák és az aktív polgári szerepvállalás átadása terén játszik.
– Még intenzívebbé kell tenni az *„Oktatás és képzés 2020"* keretrendszernek az EU általános foglalkoztatási, növekedési és beruházási stratégiájában betöltött pozitív szerepét.[3]

A Tanács és a Bizottság közös jelentése, amely 2015-ben készült el, a felsőoktatásra vonatkoztatva a következő prioritásokat emeli ki:

1. A felsőoktatási rendszereknek hozzá kell járulniuk a tudásalapú gazdasághoz. A felsőoktatásnak eredményesen kell reagálnia a változó társadalom és munkaerőpiac igényeire azzal, hogy biztosítja, hogy a modernizáció az oktatás, a kutatás és az innováció közötti szinergiákra összpontosítson, továbbá azzal, hogy összekapcsolja a felsőoktatási intézményeket és a helyi közösségeket és régiókat, valamint innovatív megközelítéseket alkalmazzon a tananyag relevanciájának javítása érdekében, többek között az információs és kommunikációs technológiák (IKT) alkalmazása révén.
2. Támogatandó az innovatív pedagógiai módszerek és a digitális készségek és eszközök aktívabb használata. A digitális forradalom fokozza a digitális készségek és kompetenciák iránti keresletet, az oktatásnak és a képzésnek pedig figyelembe kell vennie ezt a szükségletet. Ehhez infrastrukturális beruházások, szervezeti változások, az oktatók számára pedig digitális eszközök és digitális kompetenciák szükségesek, és létre kell hozni digitális (és nyitott) oktatási segédanyagokat és jó minőségű oktatási szoftvereket. Innovatív és aktív pedagógiai módszereket kell bevezetni, amelyek részvételen alapuló és projektalapú megoldásokra építenek. A nyílt oktatási környezet képes elősegíteni az oktatási ágazatok közötti együttműkö-

dést, többek között a hátrányos helyzetű tanulók kapcsán is.
3. Fontos az oktatóknak nyújtott határozott támogatás. Az oktatókat fel kell készíteni arra, hogy kezelni tudják a hallgatók egyre nagyobb fokú sokféleségét és optimális módon használják az innovatív pedagógiai módszereket és az IKT-eszközöket. Ehhez folyamatos továbbképzést kell nyújtani a számukra.[4]

A jövő felsőoktatásának kulcsszavai: verseny, minőség, teljesítmény és siker

A felsőoktatás versenyképessége a nemzetközi tudáspiacon történő pozíciószerzésre való készséget feltételezi, valamint a ranglistán való előrelépés és a tartós helytállás képességét. Ezt a képességet az oktatási piacon a hallgatókért való versengésben való sikeres szereplés (hazai hallgatók vonzása, hazai tehetségek megtartása, külföldi hallgatók irányába vonzerő megléte), az elért tudáspiaci részesedés és jövedelmezőség megtartása és fenntartható növelése jelenti. Ide tartozik az oktatási, nemzetközi, tudományos kutatási tevékenységben, az innováció terén megszerzett pozíció megtartása és erősítése (kutatóegyetemek nemzetközi rangsorában elért helyezése), valamint a vonzerő a nemzetközi szabad tőke kutatási megbízásaira, kutatási együttműködési célú bevonására. Ezek a jellemzők nem egyenlő súllyal befolyásolják a versenyképességet, prioritásukat is meg kell határozni.

A versenyképességet befolyásoló tényezők közül a téma szempontjából a legfontosabbak:

– Az oktatás színvonala, minősége. A fogalmak tisztázása (mit is értünk színvonalon, minőségen, miként változik ez a képzési szint, a képzési terület szerint) elengedhetetlen. Más a minőség megítélése a professzor, a jól és a rosszul tanuló hallgató, a potenciális munkáltató, és az intézmény tulajdonosa szempontjából is. Nem szabad leszűkíteni a minőség fogalmát az akadémiai kiválóság kérdésére.
– A felsőoktatási infrastruktúra nagyobb tömegű hazai és külföldi hallgató befogadására való alkalmassága (kampuszok, kollégiumok).
– Az oktatási és tanulási technológiák fejlettsége.
– A kibocsátott diplomák mögötti tudásanyag, a kifejlesztett képességek viszonya a hazai és az európai munkaerőpiac igényeihez. A tudásanyag mögött tananyag, hatékony oktatási módszer, hallgatói motiváció, kreatív környezet és még számos tényező húzódik meg.[5,6]

Nem véletlen, hogy a felsőfokú oktatás területén az elmúlt években számos kritika fogalmazódott meg, melyek egyaránt érintették a képzések minőségét, tartalmát és szerkezetét. A versenyképesség fokozása szempontjából fontos a hallgatók kompetencia szintjének emelése, másrészt a korszerű tanulási stratégiák elsajátítása: ezzel elérhető lesz, hogy a hallgatók képessége és tudásszintje a munkaerőpiaci elvárásoknak megfeleljen.

Miért van egyáltalán szükség a felsőoktatásban új szemléletre, miért kellene máshogyan működtetni azokat az oktatási folyamatokat, amelyek évszázadokon át eredményesek voltak?

Az egyik ok a felsőoktatás expanziójából következik: egyrészt a felsőoktatásba bekerült hallgatók csoportja rendkívül sokszínűvé vált, másrészt viszont olyan hallgatók is érkeztek a felsőoktatásba, akik a hagyományos egyetemi oktatás keretein belül nem képesek önállóan eredményesen tanulni. A hallgatói sokszínűség kérdése a felsőoktatási mobilitás erősödésével pedig új dimenziót is kapott.

A másik fontos okot a munka világa oldaláról érkező elvárás jelenti: a képzett munkaerővel szembeni követelmények – túllépve az adott terület mögött álló tudományos eredmények ismeretén – új elemekkel, például az innovációra való képességgel, kreativitással, adaptációs képességgel, kezdeményezőkészséggel egészültek ki.[7]

A Magyar Kormány 2008-ban határozott úgy, hogy csatlakozik az Európai képesítési keretrendszerhez, és annak implementálásaként nemzeti szintű képesítési keretrendszert dolgoz ki és vezet be.

A szakértők által kialakított rendszert (Magyar Képesítési Keretrendszer, MKKR) a kormány 2012-ben elfogadta és előírta az annak bevezetéséhez szükséges fejlesztések elvégzését (a 2017/2018-as tanévtől került ténylegesen bevezetésre).[8]

A képesítési keretrendszerek lényegi újítása, hogy a képesítéseket nem az azokat kibocsátó iskolatípusok vagy a képzési idő hosszával kategorizálják, hanem képzési szintenként megfogalmazzák azokat a tudásokat, képességeket és más kompetenciaelemeket, amelyeket adott képesítések kiadásához szükségesnek tartanak. A különböző nemzeti képesítési keretrendszerek a képesítések kiadásához szükséges tudásokat, képességeket és más kompetenciákat ún. tanulási eredmények segítségével írják le. Összefoglalják, hogy adott képesítéssel rendelkező egyén mit tud, mire képes, mennyire önálló, és milyen egyéb kompetenciával rendelkezik.

(a) A szakmai kompetenciák megalapozását és fejlesztését támogató kompetenciák alcsoportjai

(b) Személyiségjellemzők, értékek, attitűdök, nézetek, motiváció főcsoportja alcsoportjai

1. ábra

A felsőoktatás általános kompetenciái

(Forrás: A felsőoktatás általános kompetenciái. Oktatási Hivatal. https://www.oktatas.hu/felsooktatas/projektek/tamop413_szolgfejl/projekt_eredmenyei/felsooktatas_altalanos_kompetenciai)

Az MKKR négy kategóriát állított fel, ezek:

– a kompetencia összetevőiként: a tudás; a képesség; az attitűd,
– valamint az adott szituációban jellemző: autonómia és felelősségvállalás.

A fejlesztési munkálatok során születtek meg párhuzamosan az általános kompetenciák, amelyeknek eddig nem voltak előzményei a hazai felsőoktatásban (nemzetközi használatuk azonban régóta ismert).

A felsőoktatásban szükséges definiált általános kompetenciák minden egyes képzési terület számára azonosak, de természetesen bármely képzési területről legyen szó, annak szakterület-specifikus kimeneti leírásaival és azok szintjével együtt értendők.

A 21. század hallgatói

Egy egyetem stratégiai célja egyértelműen az, hogy minél eredményesebben nyújtsa szolgáltatásait, polgárait pedig tértől és időtől függetlenül a lehető legmagasabb színvonalon tudja kiszolgálni. Ez a felsőoktatásba beérkező Z generáció számára a hagyományostól eltérő, innovatív tanulási környezet biztosítását jelenti. *Az innovatív tanulási környezet a valós és virtuális terek olyan szimbiózisát jelenti, amelyek optimális feltételeket nyújtanak a tanuláshoz, kutatáshoz, általános informálódáshoz és közösségi élethez.* Olyan feltételek, amelyek megteremtik az oktatáshoz, a tanuláshoz és a kutatáshoz kapcsolódó tudományos dokumentum- és információellátás, valamint egy magas szintű hálózati, technológiai alapú tartalomfejlesztés és kommunikáció környezetét.

Ahhoz, hogy az egyetemi környezetet fel lehessen készíteni az új igények kielégítésére, egyrészt számba kell venni az új oktatási módszerek alkalmazásához szükséges oktatási és tanulási terek kialakítási követelményeit, másrészt ténylegesen meg kell ismerni a Z generáció tanulási, információszerzési szokásait. Ennek a generációnak a tagjait az 1996 után született fiatalok alkotják, ők az információs kor gyermekei, együtt nőttek fel az internethasználat elterjedésével. A digitális bennszülöttek első hullámaként tartjuk számon őket.

Nagymértékben különböznek az előző generációktól, hiszen ők a világ első globális nemzedéke, a globális falu első gyermekei, akik ugyanazon a zenén, ételen, mozifilmen, és divatirányzaton nőnek föl. Ez a nemzedék a legkisebb létszámú, a legoktatottabb, a legkisebb családba született, a legidősebb anyák nevelik, és a leghosszabb várható élettartammal rendelkezik. Ők az X vagy az Y generáció gyermekei. A jövő generációja abban is különbözik a korábbiaktól, hogy egy digitális generáció, ők a „dotcom” gyerekek, beleszülettek a digitalizált világba, így minden digitális eszközt természetesnek vesznek, az emberek mindennapjainak nemcsak kiegészítéseként, hanem szerves részeként kezelik azokat. A mai

fiatalok virtuális közösségekben élnek, a világhálón töltik szabadidejük nagy részét, és kapcsolataikat is az internetes közösségi oldalakon építik ki, – félő azonban, hogy a virtuális térben nem tanulják meg a konfliktusokat megfelelően kezelni. A GfK-csoport kutatása szerint* a magyar fiatalok egynegyede érzi úgy, hogy nem tud beilleszkedni a szűk környezetébe, és sokkal könnyebben talál barátokra a virtuális térben. A Z generáció az információfeldolgozásban sokkal jobb képességekkel rendelkezik, mint az előző nemzedékek, viszont esetükben rövidül a figyelem időtartama, és az elvont gondolkodással szemben a képekben való gondolkodás kerül előtérbe. *Nagy Zoltán* médiakutató felsőoktatási intézményekben végzett felmérés alapján azt állapította meg, hogy egy 12 soros, egyperces olvasásnyi tartalommal a hallgatók alig 60%-a volt képes megbirkózni a kiszabott idő alatt, a tartalmat reprodukálni pedig csak 1/3-uk volt képes.[9] Összegezve megállapíthatjuk, hogy egy új hallgatói generáció jelent meg, akik digitális eszközökön nőttek fel a mindennapi környezetükben. Számukra fontos az azonnali információszerzés, széleskörű hálózati kapcsolatrendszerrel rendelkeznek, melyben szívesen osztják meg a megszerzett vagy az általuk generált tartalmakat. Az idősebb generáció – természetszerűleg az oktatói kar nagyobb hányada – egy analóg világban született, ezáltal bevándorlóvá vált az új világban, számukra folyamatos tanulás és fejlődés szükséges az új technológiák készségszintű használatához.[10]

A webtechnológiák innovációja mind az információszerzésben mind a tanulási folyamatban óriási átalakulást hozott. Az információszerzésben a technológia lehetővé tette a felhasználók számára, hogy passzív fogyasztókból az információ lényeges elemeinek létrehozásában is részt vehessenek, sőt a mobil technológia révén a személyre szabott információs csomagokhoz juthatnak.

A tanulási folyamatban a fejlődést az alábbi módon tudjuk érzékeltetni az *2. ábrá*n:

2. ábra

A tanulási folyamat fejlődési szakaszai

(Forrás:Oktatás-Informatika. 3. évf. 2011. 3-4.sz. 32-45 p. www.oktatas-informatika.hu)

A felsőoktatásban megjelenő oktatás tanuló-központú megközelítése a tanulás korszerű értelmezésére építve a hallgatók aktív tanulási tevékenységére fókuszál, kiemelve az oktatók tanulástámogató tevékenységét. Ez a megközelítés szemléletmódként értelmezhető, amelyben nem egy-egy módszer vagy technika használata válik fontossá, hanem egy olyan tanulási környezet létrehozása, amely támogatja a mélyreható tanulást, a valós élethelyzetekhez kapcsolódó feladatok megoldását, ezzel segítve a hallgatókat az új tudásrendszerek aktív létrehozásában. A tanuló (hallgató) központú kifejezés arra utal, hogy a tanulásszervezésben elsődleges az egyéni igényekre, tanulási sajátosságokra épülő tervezés és megvalósítás. Lényeges elem a közösségközpontúság: olyan tanulási formák alkalmazása, amelyek lehetővé teszik az egymástól tanulást, a tanulót aktivitásra ösztönzik és bátorító környezetet biztosítanak.

Nemzetközi kitekintés

Az új generációk oktatása tehát új, a korábbiaktól eltérő módszereket igényel. Ezt az utóbbi évtizedekben nemcsak oktatáskutatók fogalmazták meg, de a felsőoktatási intézmények vezetői is elismerték. Az Egyesült Államokban és Európa fejlett országaiban

* GfK Hungária Piackutató Intézet (2008): Életmód: a mai fiatalok aktívak és mobilak, http://www.gfk.hu/imperia/md/content/gfk_hungaria/pdf/press_h/press_20080612_h.pdf,

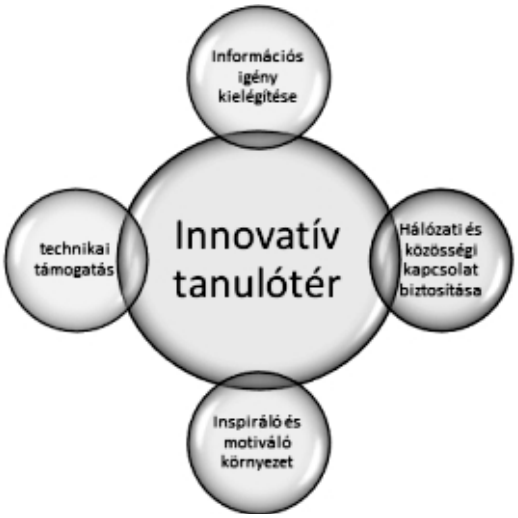
már évekkel korábban megfogalmazták, hogy az egyetemi oktatás versenyképességének egyik kulcseleme az, hogy az új, interneten elérhető eszközöket teljes mértékben a tanítás-tanulás folyamatába integrálják. Ezekben az országokban több felmérés és összefoglaló tanulmány készült, amelyek azt mutatták be, hogy milyen stratégiával és fejlesztésekkel tudták megvalósítani a teljes szemléletváltást a felsőoktatásban. Minden tanulmány egyetértett abban, hogy *akkor lehet eredményes a fejlesztés, ha a felsőoktatási intézmény minden érdekelt felet bevon a stratégia megalkotásába és végrehajtásába (oktatási szakember, informatikus, könyvtáros, akadémiai szféra).*

Az Egyesült Államokban a National Science Foundation (NSF) által támogatott „*Planning for Assessing 21st Century Spaces for 21st Century Learners"* tanulmány különböző oktatási profilú amerikai egyetemek projektjeit mutatja be.[11] Ahhoz, hogy eredményesen lehessen kialakítani az új oktató- és tanulótereket, fel kellett mérni az intézményben alkalmazott oktatási módszereket és a hallgatók tanulási szokásait. Az egyetemi oktatás technikai problémáit három területre lehet koncentrálni:

– „digitális" hallgató: a ma egyetemi hallgatója a valós és virtuális terek teljes szimbiózisát igényli, ahol optimális feltételek vannak a hallgatói léthez (tanulás, kutatás, közösségi élet, pihenés);
– „analóg" oktató: ők bevándorlók a digitális világba, ezért nagyobb hányaduknak nehézséget okoz a technológiák készségszintű használata;
– hiányoznak az oktatás-technológusok (pedagógiai módszertani és technológiai segítség) és sok helyen a modern, interaktív oktatási anyagok.

A problémák feltárása és elemzése után indult el a közös tervezés és megvalósítás, amely a sikeres esetekben az egész egyetemi campus épületegyüttesének korszerűsítését célozta meg: olyan tanulóterek (hub) kialakítására törekedtek, melyek biztosítani tudják a mai hallgatók információszerzési, tanulási és közösségi kommunikációs igényeit. A tanulmány a *3. ábrá*n bemutatott követelményeket támasztja egy modern tanulóközpont irányába.

Nagy-Britanniában az Egyesült Információs Rendszerek Tanácsa (JISC, Joint Information Systems Committee) 2006-ban adott közre útmutatót „*Designing spaces for effective learning"* címmel, amelyben elsősorban a tervezés szempontjaira helyezi a hangsúlyt. [12] Néhány fontos megállapítást az egyes intézmények részéről érdemes kiemelni:

3. ábra
Modern tanulótér
(Forrás: saját készítés, V. M.)

„*A tanulási módszer 21. századnak megfelelő kiépítésében az adott intézmény összes érdekelt szereplőjének részt kell venni, mert ez nem egy rövid távú átalakítást, hanem egy hosszú változási folyamatot jelent."* (JISC: E-learning Group, 2005)

„Nem lehetünk biztosak abban, hogy a megalkotott terek hogyan lesznek majd a jövőben hasznosítva. De lehetőséget teremtünk arra, hogy a változások megtörténjenek." (Tom Finnigan, Glasgow Caledonian University)

„A technológia gyorsabban változik, mint elképzelnénk. Egy új dizájnnak a holnap technológiáját kell tükröznie, ahelyett, hogy a maira építene."

A JISC útmutató a következő elvek figyelembevételét javasolja az új tanulóterek kialakításánál és tervezésénél:

– *rugalmasság***:** képes legyen alkalmazkodni a jelenlegi és a jövőbeni pedagógiai módszerekhez;
– *átrendezhetőség*: könnyen lehessen a technológiai cserét végrehajtani;
– *merészség*: mutasson túl a hagyományos és bevált technológián és módszereken;
– *kreativitás:* inspirálja az oktatókat és a hallgatókat;
– *támogató és motiváló:* segítse elő a különböző típusú használók tanulási készségének fejlődését;
– *többfunkciós:* segítse elő mindenki számára a tanulás folyamatát, elégítse ki a speciális egyéni és csoportos igényeket.

4. ábra
Learning Café at Glasgow Caledonian University
(Forrás: Glasgow Caledonian University Saltire Centre
https://hu.pinterest.com/studentcrowd/glasgow-caledonian-university/?lp=tru. Jisc.Infonet)

Nagy Britanniában az informális, közösségi és szociális funkciókat is betöltő tanulóterek (Learning Centers) kialakításának már körülbelül húsz éve van hagyománya. A kikapcsolódást, barátokkal való beszélgetést, kávézás közbeni internetezést egyszerre biztosító „tanuló kávézó" (Learning Café) megalkotásában úttörő szerepet játszott a Caledonian University (Glasgow) tervező csapata, akik azt a feladatot kapták, hogy az egyetemi élettér központja legyen az új könyvtár, ahol a hallgató a nap 24 órájában hasznosan töltheti idejét.

A 2009-ben átadott Saltire Centre azóta az egyetem tanuló és szociális központjaként szolgál, és minden típusú szolgáltatást tud nyújtani (tanulmányi tanácsadás), könyv- és laptopkölcsönzés, könyvtári szolgáltatásokhoz való hozzáférés, hálózati és wifi kapcsolat, egyéni és csoportos tanulóterek, formális és informális megbeszélések, rekreáció.[13]

Franciaországban az Egyetemi Rektorok Kollégiuma (Conférence des présidents d'université) adott ki 2011-ben egy hasonló jellegű, de jóval részletesebb útmutatót, mint a JISC. Hasonlóan az eddig említett anyagokhoz, ez is erősen hangsúlyozza az oktatás és a tanulás módszerének és jellegének változását, és világosan megfogalmazza a tanulási folyamat erős „szociális" (közösségi) jellegét. Követendő példaként több angliai egyetemet is bemutat: a Sheffield Hallam University (Sheffield), a Saltire Centre (Glasgow) és az Imperial College (London), amelyek esetében mindenhol az innovatív tanulóközpontok kialakítását hangsúlyozza. Az útmutatót az oktatási minisztérium elfogadta és ma már követendő módszereket és szabványokat jelent a felsőoktatás szereplői számára. [14]

A példák kiemelése nem véletlen, hiszen Európában az Egyesült Királyságban indult el leghamarabb a felsőoktatási könyvtárak funkcióváltása. Ennek legfontosabb kiváltó okai a következők:

1. az elektronikus információforrások számának jelentős növekedése, különösen a nyomtatott folyóiratok előfizetéséről az elektronikus változatra történő átállás;
2. az elektronikus tananyagok elterjedése;
3. a kutatók távolmaradása;
4. a projektmunka- és feladatmegoldás elterjedése;
5. a könyvtárosok aktív bevonása a tananyag modulok kidolgozásába és oktatásába;
6. a mobil eszközök alkalmazásának elterjedése;
7. jelentős könyvtári terek felszabadulása (katalógusok, referensz részleg, nyomtatott folyóirat-részleg).

A nyomtatott folyóiratok tárolásának megszűnésével óriási terek szabadultak fel a nagy egyetemi könyvtárakban, és ez jó lehetőséget nyújtott a terek átalakítására. Ehhez kapcsolódott az a pozitív folyamat, amely az elektronikus oktatási anyagok elkészítéséhez a könyvtárak intenzívebb részvételét és bevonását igényelte. És természetesen az új használói generáció (Y és Z) új tanulási és információszerzési

szokásai is sürgették a változtatást. A hallgatók körében végzett felmérések, interjúk válaszai szinte mindenhol azt az igényt fogalmazták meg, hogy az egyetemisták igénylik a könyvtárat mint fizikai teret, csak nem abban a formában, mint elődeik. Nekik egy teljesen behálózott és a nap minden órájában nyitva lévő „*élettérre*"van szükségük, egy olyan helyre, ami mindent szolgáltat: csendes tanulórészt, csoportos munkára (projekttervezésre) alkalmas helyet, kávézásra, evésre, újságolvasásra, barátokkal történő beszélgetésre alkalmas tereket, vagy éppen pihenésre, csendes elmélkedésre berendezett sarkokat. Álljon rendelkezésre kivetítő, okostábla, szkenner, másolóberendezés lehetőleg alapvető dokumentumkészítő felszereléssel (spirálozó, kapcsoló, lapvágó, stb.)[15]
A példaként szolgáló könyvtárak esetében a létrehozott terek mindegyike tulajdonképpen egy nagy felület, melyet rugalmasan lehet alakítani és változtatni mobil eszközökkel a használók aktuális igényeinek megfelelően.
A londoni Imperial College esetében hamar felmerült a hallgatói igény a könyvtár átalakítására. A hatalmas területet elfoglaló kötött folyóiratállományt (500 m^2) már senki nem használta, mert a könyvtár áttért az e-only előfizetésre. Viszont a csak mester- (és doktori) képzést folytató egyetem nagyon sok teamfeladatot és felkészülést kívánt a hallgatóktól, amihez csoportos munkára alkalmas fejlett technikával felszerelt „kabinokra" volt szükség. A mobil paravánokkal gyorsan és létszámigény szerint lehet kialakítani a kabinokat a beépített technika körül, ahogy látható az *5. ábrá*n.

5. ábra
Imperial College (London) folyóirat részlegének átalakítása
(Forrás: Imperial College (London) hallgatói tanulótér http://www.imperial.ac.uk/admin-services/library/about-us/strategy)

A team munkára alkalmas kabinok és tanulóhelyiségek kialakítására számos ötletes megoldást találunk. Sok felsőoktatási intézményben az egyetem valamelyik központi egységében (ami lehet a könyvtár is) hoznak létre több csoportos tanulóhelyiséget, ezek foglalása általában a tanulmányi rendszeren keresztül történik. A könyvtárak lehetőség szerint igyekeznek megoldást találni a különböző típusú használói terek biztosítására, amint a néhány következő példa is mutatja.

6. ábra
University of Edinborough Library
(Forrás: University of Edinborough Library. https://www.ed.ac.uk/information-services/students/study-space/group-space)

7. ábra
Kingston University London: team munkára alkalmas tér
(Forrás: Kingston University London: team munkára alkalmas tér és kávézó. New Library Buildings in Europe. Documentation 2010. Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche, LIBER Architecture Group.)

A közösségi terek kiemelt szerepet kaptak a hallgatók életében, hiszen alkalmasak a diákok tanórán kívüli

életterének betöltésére. Fontos szerepet játszanak akkor is, ha az egyetem vagy a könyvtár nem tud csoportos munkára alkalmas helyiséget biztosítani. Itt lehet tanulni is, a beszélgetés és az evés nincs tiltva, mint a könyvtár többi tanulóterében.

8. ábra
Essex University Library (UK): csoportos tanulóhelyiség (Forrás: Essex University Library (UK) http://libwww.essex.ac.uk/Users/visitors.htm)

9. ábra
A Kingston University London 24 órában nyitva tartó tanuló kávézója
(Forrás: Kingston University London: team munkára alkalmas tér és kávézó. New Library Buildings in Europe. Documentation 2010. Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche, LIBER Architecture Group. http://liber-lag.techlib.cz)

A Leuveni Egyetem megoldása rendkívül sikeresnek bizonyult a hallgatók körében. Az egyetem egy régi intézeti épülete került átalakításra és vált egy többfunkciós közösségi és tanulótérré. Az *„Agora*" névre keresztelt tanulóközpontban három funkció került kialakításra 580 ülőhellyel:

– Szociális (közösségi) tanulórész: a közösségi tér gyakorlatilag kávézó- és találkahelyként is funkcionál, de év közben rugalmasan alakítható akár csoportos vagy csendes tanulóhellyé is. (*10. ábra*)

10. ábra
Agora, University of Leuven
(Forrás: University of Leuven. Agora program. https://bib.kuleuven.be/english/facilities)

– Csendes tanulótér: a csendes tanulótér 2 nagy teremből áll, ide csak zárt üveges innivalót lehet behozni, a mobilok használata pedig tilos. *(11. ábra*)

11. ábra
Agora, University of Leuven
(Forrás: University of Leuven. https://bib.kuleuven.be/english/facilities)

– Csoportos tanulótér: a csoportos tanulórészleg különböző felszereltségű teremből áll, és maximum 4 órára lehet igénybe venni. (*12. ábra*)

12. ábra
Agora, University of Leuven
(Forrás: University of Leuven. https://bib.kuleuven.be/english/facilities)

– Nyolc hónap alatt 260 000 látogatót fogadtak, ez teljes mértékben igazolja a projekt sikerességét.

Magyarország

Magyarországon mind az Nftv. (2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról), mind a könyvtári törvény (1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről) értelmében a felsőoktatási könyvtár az intézmény központi tudásallokáló szervezete, történelmileg a tudásanyag koncentrációjában vállalt szerepe (gyűjtés, feldolgozás/rendszerezés, megőrzés, közzététel) ugyanaz. Ami óriási változást jelent, az az információkezelési technikák (technológia és módszer) gyors megjelenése, elterjedése és a hallgatók tanulási és információszerzési szokásainak megváltozása.

Az utóbbi években a felsőoktatási könyvtárakban itthon is jelentős funkcióbővülést érzékelhetünk, a változások alkalmazkodnak a használók egyre differenciáltabb igényeihez. Ezek közül két fontos könyvtárhasználati tényezőt emelhetünk ki: az egyik az újfajta tanulási, a másik a rekreációs igények együttes megjelenése.

A használók igényeihez igazodó terek esetében a magyar nyelvű szakirodalom is több éve foglalkozik a könyvtár mint „harmadik hely" fogalmával és szerepével, vagyis a könyvtár közösségi térként való funkciójával. Egyre több könyvtár törekszik arra, hogy kialakítson az intézményen belül kikapcsolódásra, találkozásra és beszélgetésre alkalmas körzetet. Erre az egyik legjobb példa a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kávézója, amely egyesíti magában ezeket a lehetőségeket. E terek szerepe és jelentősége nagyon fontos: egyrészt elősegítik a hosszú tanulási periódus időnkénti feloldását, másrészt jelentősen fokozzák a könyvtár népszerűségét, hiszen a szociális (mai terminológiával élve a könyvtár harmadik missziója) funkciót erősítik az intézményben. Az innováció és a fantázia működhet a tervezésben és a kialakításban. A felsőoktatási könyvtárak a különböző szakterületeken tanuló hallgatók tanulási és információszerzési igényeit elégítik ki és segítik. A magyar egyetemeken nincsenek egységesen elfogadott pedagógiai elvek, minden intézmény/kar az általa bevezetett módszertant alkalmazza. Vannak olyan helyek, ahol az elektronikus oktatási elvek jobban elterjedtek, de kivételes esetben találkozhatunk csak a tanulóterek kialakításának innovatív eszméjével.

A Z generáció könyvtári terei

A felsőoktatási könyvtárak zömében folyik már formális és informális felhasználóképzés, éppen ezért alkalmasak arra, hogy kezdeményezői legyenek innovatív terek kialakításának és az oktatási egységekkel való közös használatának. Könyvtárosok és belsőépítészek fogtak össze, hogy felmérjék, mi is ennek a hallgatói generációnak az igénye.

13. ábra
Új közösségi terek
(Forrás: New Library Buildings in Europe. Documentation 2014. Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche, LIBER Architecture Group. http://liber-lag.techlib.cz)

Michaela Lancaster a Demco Interior belsőépítésze fogalmazta meg nagyon találóan: *„Amikor egy könyvtár belső tereit tervezzük meg, a kérdés az, hogy* akarnak-e ott a hallgatók időt tölteni, *nem pedig az, hogy ott kell lenniük. A különbség óriási."*[16]

A Z generáció hallgatói fontosnak tartják a „menő" tervezést, olyan környezetben akarnak tanulni és időt tölteni, ami inspiráló és motiváló.

Torin Monahan (2002) használta először az „épületpedagógia" kifejezést, azt állítva, hogy a tér megtervezésének módja alakítja az abban a térben folyó tanulást. Ha a szándék például az, hogy az információban jártas, csapatjátékos és problémamegoldó végzősöket képezzünk, akik hatékonyan tudnak kommunikálni, akkor ennek nemcsak a tantervben kell megnyilvánulnia, hanem a tanulóterek és más kapcsolódó infrastruktúrák dizájnjában.

A külföldi példák, a hallgatók körében végzett felmérések, valamint a felhasználóképzés során szerzett tapasztalatok alapján az alábbi irányzatok különíthetők el:

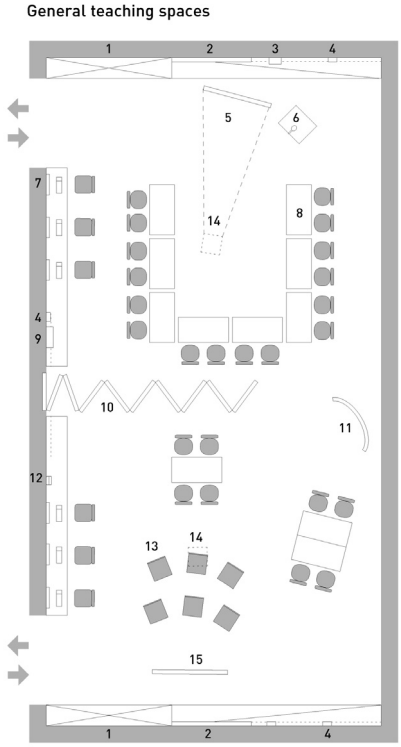
– Hagyományos formális oktatási módszer: tantermi előadás, ahol az előadó a hallgatókkal szemben állva adja át az ismereteket, az interaktivitás minimális a hallgatók és az oktató között.
– Hagyományos elrendezésű teremben interaktív oktatás, ahol a hallgatók bevonása megtörténik.
– Nem hagyományos elrendezésű teremben a hallgatók aktív részvétele kívánalom is, és megoldott.
– A hallgatók csoportos munkája előírás (projektek készítése).

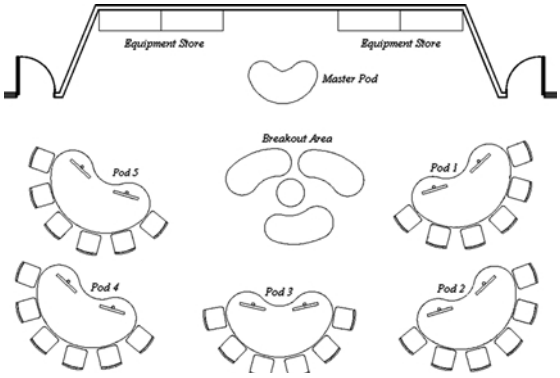
A hallgatók folyamatos egyéni felkészülése előírás.

A felsorolt szempontokat figyelembe véve az alábbi könyvtári tanuló-, és oktatóterek kialakítását érdemes megcélozni:

1. Interaktív oktatótér

Az interaktivitást elő lehet segíteni többféle elrendezéssel: egyrészt U-alak kialakításával, vagy egy teljesen mobil, szigetszerű rendezéssel (Pod kialakítással). Az utóbbi előnye lehet az, hogy szükség szerint további formák képezhetők belőle. A mobil kialakításnál az IT biztosítására kell külön figyelni. Alapfelszerelés az interaktív tábla és a projektor, WIFI. Az ábrákon alakítható terem valamint egy Pod rendszerű kialakítás látható.

14. ábra

Interaktív oktatói terek

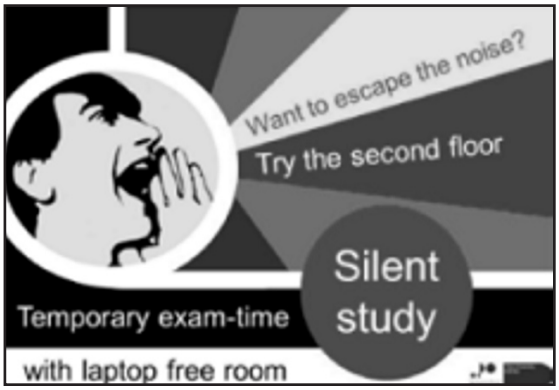
(Forrás: Designing Spaces for Effective Learning. JISC .www. jisc.ac.uk/media/documents/.../learningspaces.pdf)

2. Tanulóterek

Hagyományos elrendezés:

Itt a jó megvilágítást, a kényelmes széket és a tanuláshoz szükséges intimitás meglétét kell biztosítani. A hagyományos tereken belül fontos megoldani az egyéni, nagyon csendes kuckók kialakítását. A külföldi könyvtárakban megkülönböztetik a „silent" és a „quiet" zónákat. Az első a teljes csendet jelenti, ahol nincs telefon, beszélgetés és számítógép, tehát valóban az elmélyült tanulást szolgálja. A második zónában lehet csendesen beszélgetni, csoportos tanulásra szolgáló asztalok lehetnek és halk telefonbeszélgetés is engedélyezett. A zónákat jól értelmezhető jelzésekkel különböztetik meg.

15. ábra
Library, University of Plymouth
(Forrás: University of Plymouth. Designing Libraries. http://fglibrary.co.uk)

Csoportos tanulószobák:

4–8 fős terek kialakítására mindenhol szükség lenne a kampuszokon: egyrészt projektmunkák elkészítésére, másrészt vizsgára/dolgozatra való felkészüléshez. Ezeknek az egységeknek a kialakítása többféleképpen történhet. Ahol rendelkezésre áll nagy multifunkcionális tér, ott mobil fallal lehet kis szigeteket kialakítani, ahol nem, ott hangszigeteléssel kell leválasztani a hagyományos tanulótérből. Az alapfelszerelést kell jól meghatározni: PC, laptop, interaktív tábla vagy kivetítő, stb. A csoportos tanulóterek funkciója kettős: egyrészt a kiadott projektmunkák megvalósítására szolgálnak, másrészt a közös tanulást szolgálják (vizsgamegbeszélés, vagy vizsgára való felkészülés). Ebben az esetben nem szükséges egy technikailag teljesen felszerelt helyiség.

16. ábra
Bornemouth University Library
(Forrás: Bornemouth University Library. http://designinglibraries.org.uk)

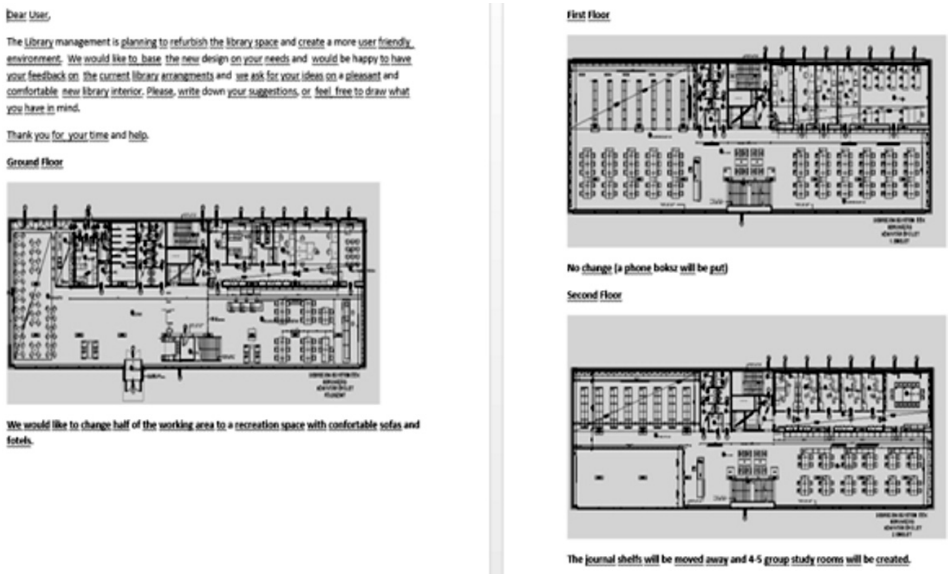
A rekreációs és közösségi terek is alkalmasak a tanulásra, de elsődleges funkciójuk a pihenés és a közösségi igények kielégítése.[17]

Felhasználók bevonása a tervezésbe

A könyvtárak szolgáltatásaik fejlesztése érdekében rendszeres konzultációt folytatnak felhasználóikkal, így természetes számukra, hogy a terek tervezésénél is kikérjék az olvasók véleményét. A legsikeresebb módszereknek a következők bizonyultak:
– brainstorming szervezése,
– kérdőív alapján ötletek gyűjtése,
– tervezési folyamatba való bevonás,
– tervpályázat kiírása.

Kérdőív alapján javaslatok gyűjtése

A DEENK Kenézy Élettudományi Könyvtárában több mint 2000 külföldi hallgató tanul, akik napjaik jelentős részét töltik a könyvtárban. Így logikus volt, hogy a könyvtár kikérje véleményüket a terek átalakításáról.

17. ábra
Kérdőíves tájékozódás a hallgatói igényekről a DEENK Kenézy Könyvtárában
(Forrás: Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár. www.lib.unideb.hu)

Tervezési folyamatba való bevonás

A Helsinki Egyetem Arabia kampuszán az Építészeti, Gépészmérnöki, Villamosmérnöki és Vegyészmérnöki karok kaptak helyet, a kari könyvtár pedig *Alvaro Aalto* után az Aalto Library nevet viseli. A legnagyobb épületben hatalmas tér szabadult fel egyrészt a laborok megszüntetésével, másrészt a hagyományos nyomtatott folyóiratok lemondásával. Az egyetem vezetése úgy döntött, hogy a diákok bevonásával tervezi és rendezi be a felszabadult területet. A projekt csoportban az Építészeti Kar két oktatója mellett hallgatók és két projektmenedzser vett részt. A terv mindenki tetszését elnyerte, így az egyetem biztosította a kivitelezéshez szükséges pénzügyi forrást. A könyvtár és az általa nyújtott szolgáltatások teljes mértékben kielégítik a Z generáció igényeit.

A másik példa hazai, a DEENK Böszörményi úti campusának könyvtára (a volt Agrártudományi Könyvtár) áttervezésének projektje. A campuson két kar folytat már oktatási és kutatási tevékenységet, és a Gazdaságtudományi Kar hallgatóinak száma jóval meghaladja a Mezőgazdasági Kar hallgatóinak számát. A könyvtár profilja is jelentősen megváltozott, mert a hagyományos mezőgazdaság-tudományi gyűjtemény mellett a közgazdaság- és gazdaságtudomány könyvtári állománya erősen növekedett. Azt is meg kell említeni, hogy a gazdaságtudományt tanuló hallgatók jóval aktívabb könyvtárlátogatók, mint a másik kar hallgatói. Az 1970-es években kialakított – akkor nagyon korszerűnek tűnő – olvasóterem mára már elveszítette vonzerejét. A könyvtár vezetősége a kar vezetésével úgy döntött, hogy pályázatot ír ki az olvasóterem átalakítására. A pályázat nyertesét jelentős pénzjutalommal kívánta honorálni a kiíró, hogy meglegyen a kellő motiváció.

18. ábra
Aalto University Library, Helsinki
(Forrás: Aalto Library Helsinki. https://www.glassdoor.co.uk/Photos/Aalto-University-Office-Photos)

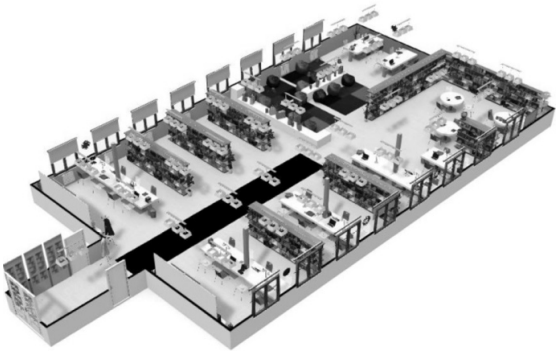
Tervezd át a BCK olvasótermét!

A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtára (DEENK),
a DE Gazdaságtudományi Kar (GTK) és
a DE Mezőgazdaság-, Élelmiszertudományi és Környezetgazdálkodási Kar (MÉK)
közös pályázatot hirdet.

Tárgya

A *DEENK Böszörményi úti Campus Könyvtár* csendes olvasótermének funkcionális és arculati áttervezése.

A kiírásra több pályamunka is beérkezett, a győztes tervet *Vadász Tamás* készítette és valóban újszerű, korszerű olvasótermet álmodott meg a jövendő olvasóknak.

19–20. ábra
Vadász Tamás tervei
(Vadász Tamás terve a szerző engedélyével.
www.lib.unideb.hu)

Konklúzió

Mind a felsőoktatási stratégia, mind a júniusban elfogadott Nftv. módosítás abba az irányba fogja elmozdítani az oktatás struktúráját a felsőoktatásban, hogy nagyobb hangsúlyt fektessenek az intézmények a korszerű és innovatív pedagógiai módszerek alkalmazására. Ehhez pedig át kell gondolni a rendelkezésre álló infrastruktúrát és végrehajtani azokat az átalakításokat, amelyeket a nyugati és amerikai egyetemek már megtettek, hogy sikeresen alkalmazkodjanak a jelen és jövő generáció tanulási igényeihez. Nem elég csak a korszerű technikát beszerelni, az oktatók pedagógiai/módszertani ismereteit is fejleszteni kell. A korszerű módszerek bevezetéséhez a felsőoktatási könyvtárak jelentősen tudnak hozzájárulni szolgáltatásaik és tereik megújításával.

Irodalom

1. KOPP Erika: Tanulásközpontú programfejlesztés = Felsőoktatási Műhely, 2013. 2. sz. 39–56. p.
2. A felsőoktatási könyvtárak stratégiai fejlesztési irányai 2018–2023.

   http://ekk.org.hu/content/szakmai-anyagok [2018. szept. 10.]
3. A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Az oktatás és a képzés terén folytatott európai együttműködés új prioritásai (SWD (2015) 161 final). Brüsszel, 2015. aug. 26.
4. Report to the European Commission on improving the quality of teaching and learning in Europe's higher education institutions. In: High Level Group. ISBN 978-92-79-39789-9

   DOI:10.2766/81897 (http://ec.europa.eu/education/library/reports/modernisation_en.pdf. April, 2014.) [2018. szept. 10.]
5. BARAKONYI Károly: Felsőoktatási versenyképesség és stratégia. = Educatio, 23. évf. 2014. 4. sz. 555–566. p.
6. CHIKÁN Attila: A felsőoktatás szerepe a nemzeti versenyképességben. = Educatio, 23. évf. 2014. 4. sz. 583–589. p.
7. KOPP Erika: Tanulásközpontú programfejlesztés i. m. 39–56. p.
8. DERÉNYI András – VÁMOS Ágnes: A felsőoktatás képzési területeinek kimeneti leírása – ajánlások. Oktatási Hivatal. https://www.oktatas.hu/felsooktatas/projektek/tamop413 [2018. szept.10.]
9. NAGY Zoltán: Felsőoktatási hallgatók olvasásértése. Interdiszciplináris pedagógia. A Kiss Árpád Emlékkonferencia előadásai. Kiss Árpád Archívum könyvsorozata. 1. köt. Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tanszék, 2001.

10. TARI Annamária: Z generáció. Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalomlélektani szempontok az Információs Korban. Tercium Kiadó, Budapest, 2011.

11. NARUM Jeanne L. (Ed.): Planning for assessing 21st century spaces for 21st century learners = Learning Spaces Collaboratory (LSC). 2013. http://www.pkallsc.org/assets/files/LSCGuide-PlanningforAssessing.pdf [2018. szept. 10.]

12. Designing spaces for effective learning. A guide to 21st century learning space design = JISC:E-learning Group.http://www.webarchive.org.uk/wayback/archive/20140616001949/http://www.jisc.ac.uk/media/documents/publications/learningspaces.pdf

13. Building on experience. Learning from the past to plan for the future: Documentation of new library buildings sin Europe. Edited by Inken Feldsien-Sudhaus. Universitatsverlag, Göttingen. 2008. 60–66. p.

14. Mettre en place un Learning Centre:Enjeux et problématiques. Rapport d'études. Conférence des présidents d'université. Caisse des Dépots. Paris, 2011.

15. FORREST, Charles – BOSTICK, Sharon L.: Welcoming, flexible and state-of-the art. Approaches to continuous facilities improvement = IFLA Journal, 39. vol. 2013. 2. no. 140–150. p.

16. Designing libraries – Designing college libraries for generation Z. http://designinglibraries.org.uk/index.asp?PageID=552 [2018. szept. 10.]

17. KHOO, M. J. –HALL C. –KUSUNOKI, D.: A really nice spot. Evaluating place, space and technology in academic libraries. = College & Research Libraries, 77. vol. 1. no. 51–70. p.

18. TURCSÁNYI–SZABÓ Márta: Fenntartható innováció a tanárképzésben – az elmélettől a gyakorlatig. = Oktatás-Informatika. 3. évf. 2011. 3-4. sz. 32–45 p. www.oktatas-informatika.hu

Konzultált szakirodalom

SOMMER, Dorothea, SCHIDT, Stefan CLEVSTRÖM, Stefan (Eds.): High quality design on a law budget. New Library Buildings. In: IFLA Publication 171. K. G. Saur, Berlin, 2016.

LATIMER. Karen, NIEGAARD, Hellen (Eds): IFLA Library buildings guidelines. Developments and Reflexions. K. G. Saur, München, 2007.

BEARD, Jill, DALE, Penny: Library design, learning spaces and academic literacy = New Library World, 111. vol. 2010. 11–12. no. 480–492. p.

HUNTER, Jonathan, COX, Andrew: Learning over the studying in informal learning spaces = New Library World, 115. vol. 2014. 1–2. no. 34–50. p.

A Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2018. évi Cselekvő közösségek különszáma

A Könyv , Könyvtár, Könyvtáros (3 K) ez év áprilisában online közzétett 2018-as különszámát a projekt által tavaly indított hagyományteremtő országos programsorozat, a Közösségek Hete inspirálta. A tematikus összeállítás a könyvtár közösségi szerepéről, partnerségi együttműködéséről és a már megvalósult programokról szól. Az írások útmutatásul szolgálnak a hosszútávú könyvtári közösségépítéshez is, illetve a bemutatásra kerülő példák közül több már sikeresen szerepelt a 2017-es Közösségek Hete programsorozaton is. Számos példaértékű kezdeményezés, ötlet, lehetőség bontakozik ki az írásokban, amelyek ihletforrásul szolgálhatnak azoknak a kollégáknak, könyvtáraknak számára is, akik már csatlakoztak a Közösségek Hetéhez, és bízunk abban, hogy felkeltik azoknak az érdeklődését is, akik eddig csak fontolgatták a részvételt.

A tematikus szám elérhetősége:
https://cselekvokozossegek.hu/tudastar/szakmai-folyoiratok-tematikus-kulonszamai/#tab-id-2

A kulturális közösségfejlesztés gyakorlata (blended) — akkreditált képzés az OSZK Könyvtári Intézetben

Az OSZK Könyvtári Intézet a **Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás** (EFOP-1.3.1-15-2016-00001) elnevezésű kiemelt projekt keretében sikeresen akkreditáltatta, és így meghirdeti **A kulturális közösségfejlesztés gyakorlata** (blended: 30 kontaktóra + 30 óra távoktatás) elnevezésű akkreditált továbbképzését.

A képzés célja,
hogy a résztvevők elsajátítsák a közösségfejlesztés alapismereteit, és képessé váljanak kulturális intézményeket célzó fejlesztési folyamatok generálására. A megszerzett kompetenciák birtokában a szakemberek jártasságot szereznek a társadalmiasított (közösségi részvételen alapuló) intézményi és az esélyegyenlőségi modellek alkalmazásában, illetve megismerik az intézményi önkéntesség támogatásának módszereit.

A képzés célcsoportja:
múzeumi, közművelődési, könyvtári, ill. egyéb kulturális területen és a civil szférában dolgozó szakemberek.

Részvételi feltétel:
min. érettségi, kulturális szakirányú végzettség, Közép-magyarországi régión (KMR) kívül működő kulturális intézményben vagy kulturális civil szervezetben betöltött munkakör.

A képzés megfelel a **TOP-5.3.1-16 és a TOP-6.9.2-16 Helyi identitás és kohézió erősítése** című pályázat kedvezményezettjei számára a pályázati felhívás 3.4.1.1. B. 5. f. pontja szerinti képzési kötelezettség előírásának.

A képzés elvégzésével megszerezhető dokumentum: tanúsítvány.

A képzés helyszíne:
Országos Széchényi Könyvtár (1014 Budapest, Szent György tér 4-5-6.)

A képzésen való részvétel
a projektnek köszönhetően **ingyenes** – a képzés során a projekt terhére elektronikus tananyagot, étkezést és szállást biztosítunk a résztvevők számára.

Képzési időpont:
csoport: 2019. február 13-14., február 27-28.
csoport: 2019. március 27-28., április 10-11.

A részvételi létszám korlátozott, ezért várjuk a részvételi szándék mielőbbi előzetes jelzését a következő e-mail címen:
toth.julia2@oszk.hu.

A végleges elektronikus jelentkezési lehetőség kialakítása folyamatban van, az érdeklődőknek erről újabb hírt és külön értesítést küldünk.

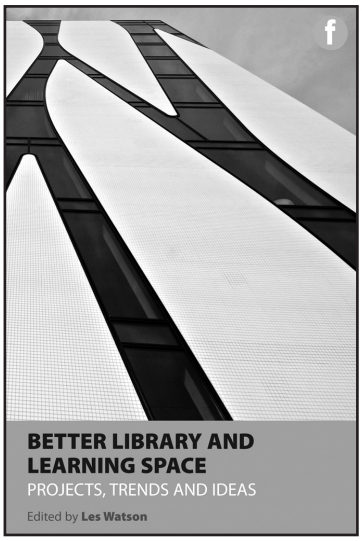
További információ:
Tóth Júlia: + 36 30 784 2156

Olvasótermekből tanulóterek: a könyvtárak mint az informális tanulás színterei

A Facet Publishing kiadásában 2013-ban megjelent, *Better library and learning space* című gyűjteményes kötettel az érdeklődő olvasó egy nagyívű körképet kap az elsősorban a felsőoktatási könyvtárak fejlődését meghatározó trendről, a könyvtári tanulóterek világáról. A nemzetközi példákat felsorakoztató, de több tanulmányban az Egyesült Királyságra fókuszáló tablón a téma egyik avatott szakértője, *Les Watson* kalauzolja végig az olvasót. Ugyan a köteten szerkesztőként látjuk a nevét feltüntetve, de minden nagyobb egység elején és végén olvashatunk tőle bevezetőket és összefoglalókat, emellett egyedüliként a kötet szerzői közül több tanulmányt is jegyez; mindezek révén egyfajta kommentátorként, a szövegek értelmezőjeként is fellép, jó meggyőző készséggel támogatva az olvasói interpretációt és egyúttal buzdítva is az ötletek kipróbálására, gyakorlatba ültetésére.

A kötet alapvető tézise, hogy az utóbbi egy-két évtized technológiai fejlődése majdnem feleslegessé tette a könyvtárakat: „az információ odakint van", s a távoli elérés – minden pozitívuma mellett – csökkentette a könyvtárak látogatottságát, aminek következményeit minden intézmény a saját bőrén is érzi. Emellett megváltozott a tanulás és a róla alkotott felfogásunk is: egyrészt az ismeretek passzív befogadásának kívánalmát felváltani látszik a tanulók szerepének felértékelése és a közös tudásalkotás eszménye, másrészt meghatározó az elektronikus források használata, egyre inkább saját eszközökön, amihez alkalmazkodva a tanulás színtereit is

Better library and learning space : projects, trends and ideas / ed. by Les Watson. - London : Facet, cop. 2013. - XXVI, 278 p. : ill. ; 23 cm
ISBN 978-1-85604-763-0

újra kell tervezni. Az egyetemeken általánosan megfigyelhető, hogy a hallgatók nem a kötelező vagy egyéb irodalom beszerzéséért látogatnak el a könyvtárba, hanem a nyugodt tanulás, valamint az egymással való találkozás lehetőségéért. Sokak által kedvelt módszer az együtt tanulás vagy éppen a csoportmunka a különböző projektekhez, amihez szintén a könyvtár szolgáltathat ideális helyszínt.
A könyvtári terek jelentőségének felértékelődése tehát az informális tanulás és az ahhoz szükséges tér fontosságának felismerésén nyugszik, ezért számos helyen a régi típusú olvasótermekből a mai elvárásokra szabott tanulótereket hoztak létre. Noha a kötetben ismertetett tanulóterek többsége felsőoktatási könyvtárakból származik, az alkalmazott megoldások kiterjeszthetők más könyvtártípusokra is, ahogy a tanulás is végig kell, hogy kísérjen minket egész életünkben.

A viselkedéslélektan és a tanuláspszichológia eredményeire építve éppen ezért ma kell megalkotni a holnap könyvtári tereit, abból kiindulva, hogy a könyvtár mint az informális tanulás színtere megújult szolgáltatásokkal és terekkel nélkülözhetetlenné teheti magát a használók számára, mi több, ténylegesen hozzájárulhat a tanulás hatékonyságához, a közös gondolkodáshoz és a párbeszédhez, támogatva és inspirálva az egész közösséget.

Könnyen belátható, hogy a szolgáltatások fejlesztése összefügg a tér fejlesztésével, átalakításával – a szolgáltatások biztosítása függ a tértől, sőt, a tér maga is egy szolgáltatás. A közterek minden közösség életében önértéket jelentenek, de – ha a gyűjtemény már nem is – külön vonzerőt is gyakorolhat a nagyszabású, nagy gonddal megtervezett, különleges külső és belső tér. Nem kell feltétlenül sztárépítészek és -belsőépítészek közreműködésével kialakított terekre gondolni, bár ez utóbbi mindenképpen előnyt jelent: a szerkesztő által csak hűha-faktornak nevezett tényező, azaz amikor egy új könyvtári tér szó szerint lenyűgözi az oda belépőt, mégiscsak nagyszabású és nagy költségvetésű projektekben érhető el. A kötet ennek ellenére amellett érvel, hogy a költségvetési megszorítások is inspirációt jelenthetnek a kísérletezés és az erőforrások jobb kihasználása számára. A modern, világos bútorok, a jó minőségű székek és asztalok, a természetes megvilágítás alkalmazása mindenesetre ma már alapvetőnek mondható; a design az, ami olyan többletet adhat a könyvtárnak, mely képes azt vonzóvá tenni a „fokozott felhasználói élményt” elváró és trendérzékeny közönség számára.
A gépészeti, világítástechnikai vagy a vezetékes és vezeték nélküli hálózati insfrastuktúrát érintő funkcionális kérdésekben támaszkodhatunk objektív iránymutatásokra (pl. az egyesült királyságbeli felsőoktatási könyvtárak tanulótereinek jó gyakorlatai alapján készített útmutatókat a Space Management Group ld. www.smg.ac.uk), ám az érzelmeinkre ható, megfoghatatlan tényezők, „puha faktorok” a kötet szerkesztője szerint fontosabbak: nem jósolható meg előre, milyen lesz egy új tanulótér hatása, sok múlhat a váratlanságon – ideális esetben a téralkotás pedig hozzájárulhat a közösség identitásához is. Emellett nem elég abból kiindulnunk, amit már ismerünk (technológia, digitalizáció, szociálpszichológia stb.), hiszen olyan gyors változások következhetnek be, hogy mire

egy (át)építési projekt befejeződik, elavulttá válik. A szerkesztő állítása szerint tehát a jó könyvtári tanulóterek tervezése inkább művészet, mint tudomány, hiszen elsősorban képzelőerőre és kreativitásra van hozzá szükség, ezért is célja a könyvnek az inspiratív példák csokorba gyűjtése (az első részben), némi elméleti háttérrel (a második részben), illetve a más szakterületek képviselőinek megszólaltatása az új perspektívák ihlető erejében bízva (a kötet harmadik részében).

Esettanulmányok az angolszász világból

A kötet első, leginformatívabbnak mondható nagyobb egysége hat fejezetben járja körül a tanulótereket a világ minden tájáról. A fekete-fehér képanyaggal illusztrált esettanulmányok közös elemeinek megragadására, keretrendszerbe illesztésére a bevezető az egyesült királyságbeli Joint Information Systems Committee 2013-as *Learning Spaces Infokit*jét ajánlja (www.jisc.ac.uk/guides/learning-spaces). Az első esettanulmány Egyesült Királyságból származó, talán a legemblematikusabb példája – amely projekt nem mellékesen a szerkesztő, Les Watson nevéhez fűződik – a Glasgow Caledonian Universityn lévő *Saltire Centre* (*1. kép*), mely 2006-os átadása óta referenciapontot jelent a könyvtári terekről folytatott diskurzusban. Az épület első szintjét egy reptér indulási oldaláról mintázták: mindenhol kivetítőket látunk, rajtuk fontos információkkal. A 0. szint osztatlan, aulaszerű terében szolgáltatópláza, multifunkciós tér, közösségi tanulótér, kávézó, elektronikusan állítható, guruló állványokon elhelyezett könyvtári gyűjtemény, valamint változatos ülőbútorok kaptak helyet, a tér egyedi arculatát mégis a felfújható, iglukra emlékeztető, félig nyitott szeparék kölcsönzik. A könyvtár öt, egymástól hangszigetelt szintje közül csak a legfelső nyújt teret a csendes egyéni tanulásnak, a többin egyaránt találunk számítógépekkel felszerelt kutatófülkéket, szemináriumi termeket, közösségi tereket, kiscsoportos tanulótereket és kávézót. A Saltire Centre közvetlenül az egyetem oktatási épületeihez kapcsolódik, fizikailag és szimbolikusan is összekötve a tanítás és a tanulás tevékenységeit, emellett otthont ad a hallgatóknak nyújtott szolgáltatópontoknak is, ezáltal a campus igazi középpontjaként funkcionál. Hasonló elvet követ a University of Exeter *Forum* nevű épülete (*2. kép*), amely egy plázára vagy csarnokra emlékeztető fedett utcán egyesíti a diákoknak nyújtott szolgáltatópontokat és a könyvtárat, ez utóbbi egy pufferzónával igény szerint is bővíthető. Ebben az átmeneti térben, amely a Forum felé nyitott, csoportos tanulásra van lehetőség, de például vizsgaidőszak alatt jobban el lehet különíteni, a csendesebb tanulást szolgálva. Kiemelhető még a University of Worcester és a worcesteri önkormányzat által közösen működtetett *Hive*, azaz 'kaptár' nevű könyvtár újonnan felhúzott épülete, amely arany- és faburkolatával, üvegfelületeivel és ragyogó fehér falaival igazán lenyűgöző látványt nyújt, és öt szintjén biztosít könyvtári szolgáltatásokat és teret az egyetemisták és a worcesteri lakosság számára, a következő megoszlásban: 0. szint: közösségi tér, fiatalok könyvtára, játék, film és zene; 1. szint: bejárat, gyermekkönyvtár, kávézó, kölcsönzés, önkormányzati ügyfélszolgálati pont; 2. szint: könyvtári gyűjtemény, interaktív várostörténet, business centre, tanulótér; 3. szint: a gyűjtemény többsége, tanulóterek; végül a 4. szint: lépcsőn vagy liften megközelíthető, csendes tér, amely a különgyűjteményeknek ad otthont.

1. kép
Saltire Centre. Glasgow Caledonian University
(Forrás: https://www.flickr.com/photos/edublogger/1277273719)

2. kép
Forum, University of Exeter
(Forrás: https://www.burohappold.com/projects/the-forum-university-of-exeter/)

Ugyanebben a kötetrészben megismerkedhetünk az információs terek/tanulóterek egyesült államokbeli evolúciójával is: ahogy elterjedtek a PC-k, a könyvtári számítógépeket egy jellegzetes térben helyezték el és tették elérhetővé mindenki számára. Ma már az „information commons" helyett a „learning commons" kifejezést használja a szakirodalom, s a számítógépes terminálokkal teli géptermek helyett oktatótermekről, médialaborokról, tanulóterekről beszélünk, ahol saját eszközöket is lehet használni, sok esetben 0–24 órás nyitva tartással. Maradva az USA-nál, az amerikai könyvtári tanulótereket taglaló fejezet érdekessége, hogy nem új könyvtárépületekkel, hanem az 1970-es, '80-as években épült könyvtárak átépítéseivel foglalkozik, elsősorban az enteriőrökre koncentrálva. Annak illusztrálására, hogy a közelmúlt könyvtárépítészete mennyire nem felel meg a mai elvárásoknak, a *Wells College Library*t említi a szerző (*3. kép*), amely túlméretezett geometrikus tartóelemeivel, gyér megvilágításával és kevés ülőhelyével egyenesen elriasztja a használókat.

3. kép
Wells College Library
(Forrás: http://www.flickr.com/photos/cpthorton/sets/72157632828124613)

A daytoni *Sinclair Community College* (*4. kép*) könyvtára ezzel szemben képes volt a '70-es évekbeli szürke betonfalakkal és élénknarancs bútorokkal rendelkező alagsori térből kihozni a maximumot: az átépítése után a fokozott világítás, a tükrökkel megsokszorozott fény, a belső kert, a visszafogott színvilág és a kevesebb könyvállvány révén népszerű, mozgalmas tanulótérré vált, amely egyaránt alkalmas az egyéni és a csoportos tanulásra. Ehhez hasonlóan az Ohio Universityn lévő *Alden Library* is áthelyezte a hangsúlyt a gyűjteményről a használókra: a cél az volt, hogy visszacsábítsák mind a hallgatókat, mind az oktatókat, és a „learning commons" koncepciót kiterjesszék a könyvtár egészére. Az átépítés után közösségi tanulóteret, oktatótermeket, nyílt és zárt csoportos tereket, konferenciatermet és multimédia labort hoztak létre, optimális tanulókörnyezetet teremtve mindenki számára, aminek következtében a könyvtár egyenesen az egyetem egyik fő vonzerejévé vált.

4. kép
Sinclair Community College Library
(Forrás: https://flickr.com/photos/sinclairlibrary/839961089)

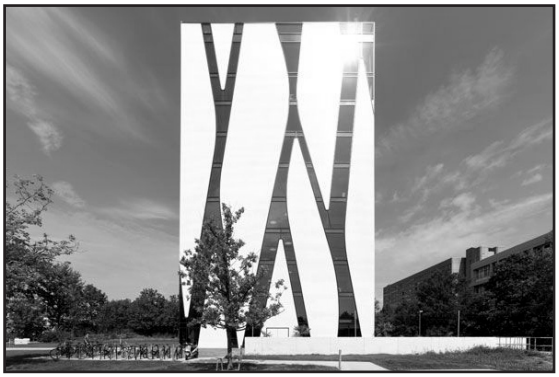
Európai trendek

Más szempontból érdekesek az európai könyvtárépítészetben kirajzolódó trendek. Mint az ezt taglaló fejezet leszögezi, Európában jelenleg a könyvtárépítés konjunktúráját éljük: soha nem adtak át ennyi új építésű, ilyen nagy gonddal tervezett könyvtárat. Ezen épületek mind kísérletek a könyvtár újraértelmezésére, összhangban a könyvtárak új szerepkörének kijelölésével, miszerint túl kell lépni a gyűjteményszervezés és a feldolgozás paradigmáján, és létre kell hozni az ideális környezetet az inspirációhoz, tanuláshoz, tudásmegosztáshoz és történetmeséléshez. Ami a felsőoktatási tanulótereket illeti, a delfti műszaki főiskola építészeti karának új könyvtára egy ideiglenes megoldásból született: 2008-ban egy tűzvészben teljesen megsemmisült az építészeti kar épülete, ezért egy régi, használaton kívüli épületet alakítottak át, üvegezett toldások, illetve egy fedett „főutca" gyors felhúzásával. Az új kari épület egy év alatt, 2009-re el is készült; közepén található a könyvtár (50 ezer kötettel, 100 ülőhellyel), de a wifi révén tulajdonképpen az egész épület könyvtárként funkcionál. Minden tér összekapcsolódik, így egy légtérben kap helyet a kutatómunka, a tervezés és a makettkészítés, szó szerint láthatóvá, sőt, kézzelfoghatóvá téve a tanulási folyamatot. A *BK City* néven emlegetett kari könyvtár (*5. kép*) tehát spontán tudott egy jól működő egyetemi tanulótérré válni – szemben a szerzők által negatív

példaként felhozott düsseldorfi orvosi egyetem *Ort des Austauschs, des Studiums und der Entwicklung*, röviden *O.A.S.E.* (’oázis’) nevű könyvtárával (*6. kép*), melynek 8 szintes új épülete megfelel szinte minden, kortárs tanulóterekkel szemben felállított kritériumnak (20 tanulóterem, 1 e-learning tér 30 számítógéppel, több közösségi tér és 476 hagyományos ülőhely, kávézó, fórum, interaktív táblák, sok konnektor, hangszigetelt termek, hívogató bútorok), mégsem kel életre: a terekben csend uralkodik, a szerzők szerint talán azért, mert az egész épületben tilos enni és inni, emellett nincsenek műalkotások sem a falakon, és a homlokzatot díszítő, véredényekre hajazó formák ellenére sincs valódi karaktere az épületnek. (Hozzátehetjük, hogy a síri csend az orvosképzés sajátosságaival, a rengeteg tárgyi ismeret elsajátításával is összefügghet.)

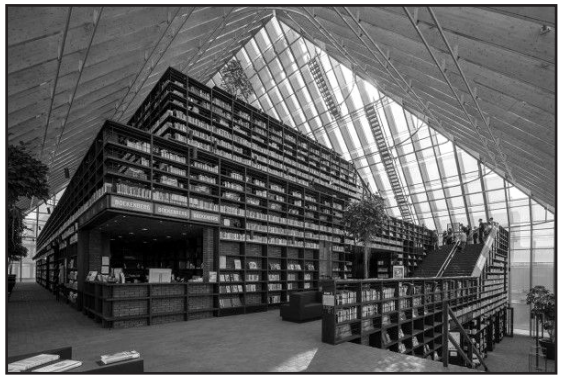

5. kép
BK City Library
(Forrás: https://www.flickr.com/photos/de_ijssel/4704344626)

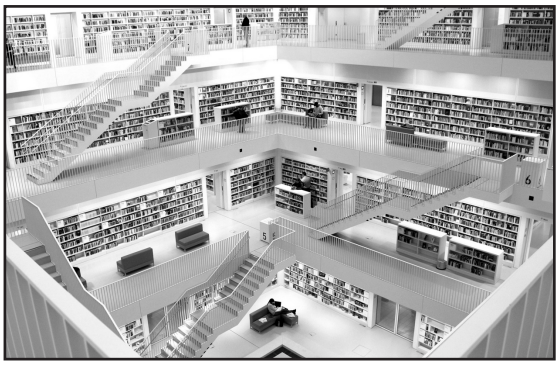
6. kép
Ort des Austauschs des Studiums und der Entwicklung (O.A.S.E.) Bibliothek
(Forrás: https://www.hpp.com/de/projekte/bautypologien/lehre-forschung/oase.html)

A városi könyvtárépítészet különleges tereire szintén egy holland és egy német példát olvashatunk ebben a fejezetben. Az előbbi a 2012-ben megnyílt spijkenisse-i *Boekenberg* (’könyvhegy’) (*7. kép*).

7. kép
Boekenberg Library Spijkenisse-ben
(Forrás: https://www.pinterest.com/pin/407575835009948960)

Tervezésekor azt a célt tűzték ki, hogy az unalmas kisvárost feldobó attrakció szülessen, ami maradéktalanul sikerült is: a téglafalú, üvegtetejű épület belsejében könyvekből emelt zikkurat magasodik, a polcok között spirálisan felvezető úttal a csúcsra. A könyvhegy belsejében irodák, gyerekkönyvtár, kiállítótér, valamint egy színház rejlenek, tetején kávézót és kilátót, a felvezető úton internetpiazzát találunk 24 számítógéppel. Különleges a könyvek elrendezése is: az állványok alsó négy polcán foglal helyet a használatban lévő állomány, felettük a gerincükkel befelé fordítva, puszta dekorációként és mementóként, elavult és referensz könyvek sorakoznak. A könyvtár így egyszerre hirdeti a könyv örök értékét és feleslegessé válását, ezzel együtt pedig különleges hangulatú hely, ahol az ember szívesen időzik. A konceptuális építészet másik példája a 40 méter magas, 11 szintes *Stuttgarti Városi Könyvtár*, amely 2011-ben nyílt meg (*8. kép*). Kívülről szürke kockát formáz – ezért könyvbörtönnek is gúnyolták –, belépve azonban hófehér, szakrális hangulatot árasztó „tudáskatedrális”, melynek a színeket egyedül a könyvek és az emberek kölcsönzik. Szimmetrikus és minimalista/üres terei a koncepció szerint gondolkodásra inspirálnak. A korszerű technológiát az önkiszolgáló kölcsönzés, az elektronikus vezérlésű könyveskocsik, a kölcsönözhető laptopok, az interaktív érintőképernyők és 60 PC biztosítják.

8. kép
Stuttgarti Városi Könyvtár
(Forrás: http://www.geheimtipp/stuttgart.de/stadtbibliothek-stuttgart/)

Összefoglalva az eddigieket, a trendek szerint a kortárs könyvtári tanulóterek legfőbb jellemzője a nyitottság és a rugalmasság. A tér nyitottsága a szellemiség nyitottságát kell, hogy tükrözze, megvalósítva a befogadó könyvtár eszményét. A nagy, nyílt terek általános receptjét azonban érdemes körültekintéssel alkalmazni, s kerülni kell a túlságosan egybenyitott aulákat; egyrészt mert túl zajos lesz az összhatás, másrészt a szociálpszichológia tanúsága szerint az emberek a nyílt terekben először a sarkokat, később a széleken lévő helyeket foglalják el, előnyben részesítve az ablakok és az ajtók közelségét, és csak végső esetben ülnek le középre, ösztönösen a biztonságot és a menekülési útvonalakat keresve. Megoldást jelenthet a zónák létrehozása, amely viszonylag alacsony költségvetéssel is kialakítható a bútorzat, növények és a könyvállványok segítségével, továbbá az alakíthatóság és az újratervezés lehetőségét is magában hordozza. Érdemes odafigyelni a színek lélektani hatására és a design során használt grafikai elemekre és/vagy műalkotásokra is, hiszen a belsőépítészeti elemek (pl. átriumok) mellett ezek kölcsönözhetik a térnek az említett hűha-faktort. A (tanuló)tér rugalmasságának elvi alapja az egyénenként eltérő tanulási és könyvtárhasználati szokások és a változó használói igények kiszolgálása. Az elkülönülő kutatófülkéktől az összetolható asztalokig, a görgős székektől a karosszékeken át a kanapékig érdemes minél többféle, lehetőleg moduláris bútorral felszerelkeznünk, illetőleg hagynunk, hogy a használók kedvük szerint mozgassák azokat. A rugalmasság az egyes termek terén is megnyilvánulhat, átalakítható, leválasztható vagy kibővíthető oktatótermek/konferenciatermek/számítógéptermek esetében, amihez extra székekre, táblákra, számítógépekre lehet szükség. Mindezek mellett alapvető a technológiagazdag tér (vezetékes és vezeték nélküli infrastruktúra, sok asztali és hordozható eszköz, okostáblák, kölcsönözhető laptopok stb.) és a szolgáltatásgazdag tér (önkiszolgálás lehetősége, bővíthető olvasószolgálati pult beépíthető székekkel, mozgatható/ideiglenes ügyfélszolgálati pontok) megvalósítása, illetve az online és fizikai tér összekapcsolása kölcsönösen egymásra való utalásokkal (pl. elektronikus könyvtár és fizikai könyvtár, távoktatás és oktatótermek, linkgyűjtemények és különgyűjtemények). A technológiai eszközöknek és infrastruktúrának (hálózati kapcsolat a helyi szerverekhez és a világhálóhoz, sávszélesség, elektromos hálózat, kapacitás, konnektorok száma) mindig korszerűnek kell lenniük, továbbá fontos, hogy a könyvtárosok is legyenek naprakészek a technológia terén, hogy képesek legyenek támogatást nyújtani a használóknak. Több említett könyvtár példáján látszik, hogy igyekeznek közel hozni egymáshoz az oktatás, a tanulás és az alkotás tevékenységeit – ez beleillik a könyvtárak hagyományos szerepkörébe, de egyúttal a rohamosan változó mai technikai környezethez és oktatási elvárásokhoz is igazodik, az alá-fölérendelt viszony helyett az együttműködést, a csoportos tanulást, az információs műveltség javítását helyezve a középpontba.

> A könyvtár fogalma tehát kitágul: nemcsak az a hely, ahol a könyvek vannak, hanem az a tér, ahol a könyvtári szolgáltatásokat igénybe lehet venni; felsőoktatási környezetben összeolvadva a campus többi részével, városi könyvtárak esetén pedig a párbeszédet elősegítve a közösségekben. A párbeszédet, melynek révén a tudás születik az inspiráción, az alkotáson és a megosztáson keresztül – utalnak a szerzők David Lankes *The Atlas of New Librarianship* (2011) című könyvének fő tézisére.

Hogyan bírhatjuk rá az embereket, hogy osszák meg a tudást? Hogyan lehet alkalmassá tenni a könyvtár tereit ezekre a funkciókra? – merül fel a kérdés, de nincsenek egyenválaszok, minden könyvtárnak a saját közösségére kell szabnia a tanulótereit. Az bizonyosnak látszik, hogy kreatív megközelítésekre van szükség, az építészetben pedig az olyan konceptuális megoldások, melyek magára a gyűjteményre és a könyvtár funkcióira reflektálnak (mint például az említett „könyvhegy"), sikerre vezethetnek.

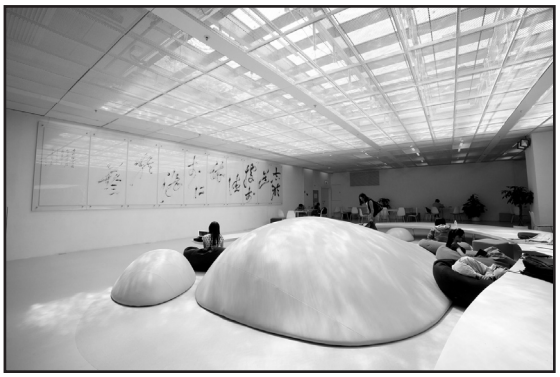
Kitekintés Ázsiára és Ausztráliára

Távolodva az amerikai és európai könyvtáraktól, a kötetben Ázsia és Ausztrália könyvtári (tanuló)tereiből is ízelítőt kapunk. A kínai könyvtárügy hat a legidegenebbül a nyugati olvasó számára, köszönhetően részben annak, hogy az e fejezetet jegyző brit szerző maga is kívülről közelít a témához. Ez a fejezet ellenpontozza a nyugati trendeket, hiszen egy zártabb társadalom könyvtárai gyökeresen eltérő küldetéssel bírnak. Nem állíthatjuk azt, hogy „az információ ott van mindenütt", hiszen egyrészt nincs minden diáknak számítógépe, másrészt gyakorlatilag állami cenzúráról beszélhetünk. Az olyan fogalmak, mint a „kutatás szabadsága" vagy „az oktató és a diák partnersége", sajátosan jelennek meg Kínában. Éppen ezért a könyvtárépítészeti fejlesztések a cenzúra, a centralizáció, az urbanizáció és a felsőoktatást jellemző hatalmas keretszámok erőterében valósulnak meg, a külső formára és a mennyiségre fókuszálva. A gigaegyetemek óriási könyvtárai több tízezer négyzetméteren terülnek el, ahol a könyvekkel megpakolt állványok és a konvencionális olvasói asztalok dominálnak, a nyugati egyetemeken megszokott közösségi tanulótereket, mozgalmas kávézókat pedig hiába keressük. A könyvtárak a csendes, fegyelmezett egyéni tanulás eszményét közvetítik, számos esetben a kontempláció keleti tradíciójának megfelelő megoldásokkal (pl. vízesés, bambuszkert). A nyugati és a kínai fejlődési utak kereszteződéséből származnak a hongkongi példák: itt a felsőoktatási keretszámok 2012-ben történt ugrásszerű 25%-os emelése – kiegészülve a dinamikus technológiai fejlődéssel – szült modernizációs kényszert a könyvtári területen. Az egyetemek deklarált célja, hogy a hallgatók magas szintű információs műveltséggel és digitális készségekkel rendelkező állampolgárokká váljanak, emiatt újra kellett gondolni a könyvtári szolgáltatásokat is: nemcsak több ülőhelyre van szükség, de új szolgáltatásokra, új technológiákra és új tanulóterekre is. Jellemző trend a könyveket tartalmazó termek és a munkaszobák alapterületének csökkenése. Ha ezeket zárhatóvá teszik, az oktatók és a hallgatók rendelkezésére bocsátott tanulóterekben kialakítható a 0–24 órás mindennapi nyitva tartás. Példaként álljon itt a *Hongkongi Egyetem Központi Könyvtára* (*9. kép*): 2012-ben, többéves tervezés után a harmadik szintet teljesen átalakították, és könyv nélküli (!), multifunkciós, rugalmas, hi-tech teret hoztak benne létre. Több mint 3000 négyzetméteren öt tematikus-funkcionális zónát alakítottak ki, ezek a következők: technológia zóna 80 számítógéppel; többfunkciós zóna guruló (babszem alakú) asztalokkal és székekkel, iPadekről vezérelhető hangrögzítőkkel, kivetítőkkel és digitális pódiummal; kikapcsolódás zóna magazinokkal és ételautomatákkal; együttműködés zóna: nagy tér érintőképernyős számítógépekkel, amiket a csoportok használhatnak, emellett 19, QR kód használatával foglalható terem csoportmunkára a legmodernebb technológiával felszerelve (interaktív tábla, webkamerák stb.); végül a tanuló zóna: az egyéni tanulást segítő, különböző fokban szeparált fülkékkel és kutatóállomásokkal, illetve egy technológiamentes „csendes teremmel".

9. kép
University of Hong Kong Main Library
(Forrás: https://www.hku.hk/press/news_detail_8581.html)

Említést érdemel még a *Hongkongi Kínai Egyetem Könyvtára* (*10. kép*)**,** melynek új szárnyát 2012-ben adták át, s melyben egy 2000 négyzetméteres tanulóteret alakítottak ki „Learning Garden", azaz 'tanulókert' néven. Noha ez az alagsorban található, mégsem sötét, mivel egy medence található felette, amin átszűrődik a fény. A helyiség domináns fehér színe (egész falakat beborító fehér írótáblákkal), és a közepén kanyargó, amorf asztal olyan benyomást tesznek a látogatóra, mintha egy kerti ösvény terülne el előtte; a váratlan kanyarokat vető felület egyúttal elkülönülésre és csoportmunkára is alkalmas. A „tanulókertben" a keleti kertépítészeti tradíciókra való utalások jól megférnek a 21. századi technológiával: a tanulótér IT zónával, illetve kisebb-nagyobb különtermekkel egészül ki, mindez pedig 24 órás nyitva tartással szolgálja az egyetemi közösséget.

10. kép
Learning Garden Chinese University of Hong Kong Library
(Forrás: https:www.cpr.cuhk.edu.hk/en/press_detail.php?id=1829)

Az ausztráliai könyvtárakkal foglalkozó fejezet kissé kilóg a sorból, hiszen itt nem felsőoktatási tanulóterekről, hanem közkönyvtárak térhasználatáról olvashatunk. A kontinenst jellemző nagy távolságok rányomják a bélyegüket a könyvtári ellátásra, a cél ezért az egyenlő hozzáférhetőség megteremtése, hogy településtől és időzónáktól függetlenül mindenki tudja a könyvtárban elérhető online forrásokat használni. Ezzel egy időben a könyvtár fizikai valójában, térként is megerősödik mint az utolsó ingyenes közterület. A digitális forradalommal a könyvtáraknak tehát újra ki kellett találniuk szerepeiket, illetve a teret is, amelyet elfoglalnak – földrajzi és szociális értelemben egyaránt. A digitalizáció előrehaladtával egyre kevésbé a könyvek állnak a könyvtár középpontjában, így például a *Queenslandi Állami Könyvtár*ban a referensz részleg oly mértékben összezsugorodott, hogy a tájékoztató könyvtáros már csak egy iPaddal a kezében válaszol a kérdésekre. Számos ausztrál közkönyvtár ingyenes, befogadó, közösségi nappaliként, a Ray Oldenburg-féle „harmadik helyként" pozicionálja önmagát, ahová a szülők pizsamában is lehozhatják esténként a gyerekeiket, s amely a helyi közösség igényeit szolgálja, hogy belépve mindenki azt érezhesse: ez „a mi helyünk".

Elméleti megközelítések

A kötet második nagyobb egysége négy fejezetből áll, melyek rendre a technológia, a tanulás, a tér és a tervezés kérdését járják körül. Az elméletibb fókuszú, ám rövid terjedelmű írások természetesen csak bepillantást engednek ezekbe a témakörökbe, a mindegyiket jegyző szerző-szerkesztő Les Watson érezhetően inkább gondolatébresztőnek, mintsem tanulmánynak szánta őket. A technológiával foglalkozó fejezet Kevin Kelly (2010) nyomán a *technium* fogalmával írja le mindazon eszközöket és rendszereket, melyeket feltalált az emberiség. Ilyen értelemben a könyvtár is egy technológia, mely az információk tárolására szolgál.

> A cél tehát nem az, hogy a könyvtár győztesként kerüljön ki a technológiával szemben vívott küzdelemben, hanem az, hogy képesek legyünk megtalálni a könyvtár mint technológia következő fejlődési fokozatát, melynek fókuszában nem a működés áll (operacionális megközelítés), hanem a használói igények és a használók választási lehetőségei.

Ez a perspektíva segíthet könyvtári kontextusba helyezni a technológia kérdését: a régi és a legújabb technológiák együtt élhetnek, legyen szó bár vezetékes és vezeték nélküli hálózatokról, könyvtári PC-kről, az olvasók saját eszközeiről („Bring Your Own Device"), kölcsönözhető eszközökről, vagy éppen az új technológiai megoldásokról (3D nyomtató, interaktív tábla, holografikus kivetítő stb.). A technológia lehet a használóval való kommunikáció eszköze is, példaként említhetők az elektronikus jelzések és az interaktív kijelzők – a QR kódok és Bluetooth használatával pedig információs pontok alakíthatók ki. Az információtechnológia átszőheti a könyvtári térben uralkodó fényviszonyokat és hangokat is: a szabályozható fény befolyásolja a hangulatot, de például a „Ssss!" hangot kiadó ajtók is frappáns és egyben informatív megoldást jelenthetnek (*Saltire Centre*). A hologram dekorációs elem lehet: például a University of Londonon lévő *Bedford Library* előterének padlóján lévő hologram halastóból elúsznak a halak, ha valaki keresztülsétál rajta. A rendelkezésre álló Big Data technológia a használói visszajelzések összegyűjtésében és elemzésében lehet a segítségünkre a jövőben, 2013-ban ennek előkészítésére indult a JISC *Library Analytics and Metrics Project*je.

A következő fejezet a 21. századi tanuláselméletekből indul ki, melyekben közös, hogy a részvételiséget és a tudás megalkotását állítják a középpontba. Ebben az új paradigmában az egyéni képességeken és a párbeszéden alapuló tanuláson van a hangsúly, az érzelmi tényezők elismerésével. Brown and Duguid (2000) szerint minden tanulás beszélgetéssel kezdődik, a tudás pedig szociális interakció eredménye. A

beszélgetés lehet tanári magyarázat, diákok párbeszéde egymással, szituációs tanulás csoportban, valamint egyéni tanulás belső párbeszéddel. A könyvtáraknak minél többféle párbeszéd lehetőségét, azaz minél többféle tanulási mód lehetőségét biztosítaniuk kell, az új könyvtári tanulótereknek pedig ezt a sokféleséget kell tükrözniük. Az enteriőrök, amiket alkotunk, hatással vannak a bennük tartózkodókra, így a tanulás érzelmi vonzataira is, aminek jelentőségét a szakirodalom nem győzi hangsúlyozni. Ami az oktatás és a könyvtár kapcsolatát illeti, Freeman (2005) szerint a könyvtár a tanterem kiterjesztése – így a kísérleti pedagógiáknak is helyet kell adnia, az együttműködést és az interaktivitást elősegítve. A tömeges oktatás és a távoktatás korában pedig még inkább felértékelődik a könyvtár mint informális tanulótér szerepe.

Összefoglalva: a könyvtáraknak a tanulás támogatására sokféle módot és teret kell adniuk, hogy rugalmas választási lehetőséget biztosítsanak, és támogatniuk kell az egyéni és csoportos tanulást és kreativitást, a forrásokkal, illetve az egymással való interakciót, hogy ösztönözhessék a jövő tudásának megalkotását.

A térről szóló fejezet alaptétele, hogy a tér „beszél hozzánk", értékeket és érzelmeket közvetít. A szöveg meg is nevezi azon alapértékeket, melyeket a 21. századi könyvtáraknak/tanulótereknek tükrözniük kell, ezek a változatosság, a választás lehetősége és a sokszínűség – mindezt olyan „design gesztusok" is képviselhetik, mint például a kerek asztalok, melyek elősegítik a párbeszédet. A viselkedéspszichológia eredményei szerint a tudatküszöb alatti faktorok, a színek, formák, enteriőrök eltérően hatnak ránk, ám a térnek mindenkit meg kell szólítania, az egyéni reflexió és a csoportmunka/párbeszéd híveit egyaránt, ideális esetben kíváncsiságot keltve, felfedezésre hívva a belépőt. A fejezet érdekessége, hogy Oldenburg neves elméletére reflektálva, nem tesz egyenlőségjelet a könyvtár és a „harmadik hely" közé, hanem a könyvtári tanulótereket az „első hely" (otthon), a „második hely" (munkahely) és a „harmadik hely" (informális, közösségi tér) metszéspontjában helyezi el; a szerző szerint a könyvtári tanulótérnek ötvöznie kell az otthon kényelmét a munka (tanulás) komolyságával és a közösségi élet kötetlenségével. Rizzo (2002) nyomán a szerző a könyvtári tanulótér négy fokozatát különbözteti meg: aktív közös terek – interaktív együttműködésre, csoportmunkára és egyéni munkára alkalmas terek – kevésbé aktív tanulóterek és olvasótermek egyéni kutatáshoz – félreeső terek kontemplációhoz, elmélyült gondolkodáshoz. Ezek aránya az utóbbi évtizedekben eltolódott, így állhatott elő az a helyzet, hogy a mai könyvtárak nem csendes épületek pár hangos szobával, hanem hangos épületek pár csendes szobával; nem a könyvtárosok birodalmai, hanem a használókéi (Lankes, 2012). Mindenesetre az enteriőr megtervezésekor kulcsfontosságú a különböző súlypontú terek dinamikus egyensúlya és a rugalmasság, illetve az, hogy a különböző zónák ne szigetelődjenek el egymástól, és ne tudják bizonyos használói csoportok kisajátítani az egyes tereket. A könyvtár törekedjen arra, hogy az emberekkel, a technológiával és a forrásokkal való interakció és az élmények kontinuumját nyújtsa! A gyakran alkalmazott nagy, nyílt terek, melyek a 20. században az egyterű irodákban jelentek meg, s a könyvtárakba a számítógépek megjelenése kapcsán kerültek bevezetésre, nem jelentenek mindenre gyógyírt, sőt, az egymás melletti számítógépekkel telezsúfolt tér lehangoló is lehet, ezért fontos a rugalmas és inspiratív kialakítás. (Ám ennek ára van: a tér állandó átrendezése, menedzselése sok energiát emészt fel.)

A zónák, fülkék, szeparék kialakítása viszonylag könnyen teremthet félig nyitott, félig zárt tereket, amivel többféle olvasói igényt is képesek leszünk kiszolgálni, s dinamikus, a kihívásokra válaszolni képes teret hozhatunk létre, mely a szolgáltatások széles spektrumát kínálja.

A kötet ezen egységét záró fejezet a projekttervezéshez kíván ötleteket adni, a SWOT-analízis mellett a PEST-analízis (szempontok: Political, Economic, Social, Technological) eszközét javasolva. Érdemes szem előtt tartani, hogy mind a projekteknek, mind az épületek különböző összetevőinek is megvan a maguk életciklusa – van, ami hosszú távú (magának az épületnek a fő struktúrái, falai, födémei), és van, ami rövid távú és változékony (pl. bútorok, technika), ez pedig befolyásolja a projektek lefutását is, amire nem árt időben felkészülnünk. A szerző azt indítványozza, hogy a Disney által megalkotott „imagineering" kifejezés értelmében a projekttervezés racionalitását ötvözzük a képzelőerővel, hiszen nem az építészeti és belsőépítészeti részletkérdéseken múlik, hogy működni fog-e a könyvtár vagy a tanulótér, hanem a térben testet öltött ötleteken. Mindeközben vegyük komolyan az adatgyűjtést, az adatok analízisét és szintézisét is, így jobban meg tudjuk ítélni,

mi működik és mi nem. A visszacsatolás származhat videofelvételekből, Facebook-kommentekből (akár buzdíthatjuk is arra a használókat, hogy fotózzák le, ami tetszik/nem tetszik nekik), az élmények „mérésére" pedig alkalmazhatjuk *Csíkszentmihályi Mihály* Élményértékelő Mintavételi Eljárását. A Big Data technológiák remélhetőleg az adatbőség feldolgozásában segíthetnek. A kötet egész érvrendszerét megkérdőjelező, ám kétségkívül őszinte mozzanat, hogy a szerkesztő-szerző Painter [et al.] (2013) kutatásait idézve rámutat: nem áll rendelkezésre szisztematikus longitudinális vizsgálat a tanulóterekkel kapcsolatban, azaz – bár pozitív visszajelzések érkeznek az oktatók és a hallgatók részéről – nincs objektív bizonyíték arra, tényleg hatékonyabbá teszik-e a tanulást az informális könyvtári tanulóterek. Ennek bizonyítása vagy cáfolása egy előttünk álló feladat, melyben az is tisztázásra vár, pontosan milyen adatokat kellene gyűjteni és milyen módszerekkel. A kísérletezés mindenesetre nem árthat: ha nem tudunk vagy nem akarunk teljes átalakítást végezni, először a kávézót rendezzük át, vagy a folyosókon, esetleg az udvaron helyezünk el felfújható bútorokat vagy képernyőket, de a mozgás koncentrációra gyakorolt pozitív hatását elemző tanulmányokra építve kísérletezhetünk a testhelyzethez alkalmazkodóan mozgó bútorokkal is. Végezetül vonjuk be minél többféle terület szakembereit, gyerekeket és fiatalokat is a tervezési folyamatba, így növelve a szempontok számát és felszabadítva a kreatív energiákat is.

Körkép a jövő könyvtári tereiről

A kötet harmadik nagyobb egységében különböző könyvtári, oktatási és design szakemberek kapnak lehetőséget arra, hogy megosszák a könyvtári terekkel kapcsolatos tapasztalataikat, reflexióikat és vízióikat. A nézőpontok sokfélesége mindenképpen pozitívum, bár az óhatatlanul vissza-visszaköszönő tételmondatok némileg redundánssá teszik ezt a kötetrészt, amit a szerkesztő, Les Watson kötetzáró, összefoglaló fejezete tovább erősít. A teljesség igénye nélkül a következőkben az új szempontokat behozó fejezetek közül kiemelhető a volt rektor és JISC-tisztségviselő *David Baker* összegzése a felsőoktatási könyvtárak helyzetéről. A brit University Leadership Council 2011-es jelentését idézve a szerző azt állítja, hogy a mobil technológiák terjedése feleslegessé teheti a hagyományos könyvtárépületeket és könyvtári szolgáltatásokat, illetve a hagyományos szervezeti keretek valószínűleg el fognak halványulni a jövőben.

> A régi struktúrák helyett a támogató szerep lesz a lényeges (oktatásé, távoktatásé, kutatásé), virtuális és fizikai szolgáltatásokkal – sőt, a fizikai szolgáltatások el fognak törpülni a digitális hozzáférés mellett. Már ma is biztosítható a legtöbb könyvtári szolgáltatás épület nélkül: a könyvtárépület végső soron csak a szervereknek és a személyzetnek kell, néhány egyéb szolgáltatástól eltekintve (különgyűjtemények tárolása, tanuló- és munkatér). A vezetésnek el kell gondolkodnia, hogy minek lehet majd nevezni a szolgáltatások összességéért felelős intézményeket; a könyvtár mint kifejezés valószínűleg nem lesz bent a névben. Az egyetemi campusokon azonban a jövőben is szükség lesz olyan terekre, ahol tanulni és kutatni lehet – a szerző pedig felteszi a kérdést, hogy ezt könyvtárnak nevezhetjük-e…

Jo Dane oktatási szakember a távoktatás/e-learning szempontjából vizsgálja a könyvtári tanulóterek szerepét. Egy 2013-as ausztrál felmérést idézve (Woods Bagot, 2013) megfontolásra kínálja, hogy az egyetemisták a következő szempontokat értékelik az egyetemi könyvtárakban: elsőként a hozzáférést a számítógépekhez, ezt követi a tanulásra alkalmas csendes helyek biztosítása, harmadik helyen áll a könyvekhez nyújtott hozzáférés, végül utolsó szempontként a csoportos tanulóterek lehetősége. Állítása szerint az egyetemi könyvtár az elmúlt húsz évben alkalmazkodott a pedagógiai és a technológiai újításokhoz, és a könyvtárosok a tanulás kurátoraivá váltak, akik az oktatási rendszer minden szintjén támogatják az oktatást és a kutatást. Minden mai tanuláselmélet egyetért abban, hogy a hatékony tanulás a következő jellemzőkkel bír: szociális, kontextusba ágyazott, értékelő, perspektivikus, elmélyült és aktív. A tömeges nyílt online kurzusok (Massive Open Online Course, MOOC) azonban nem képesek mindezt szolgálni: előnyük bár, hogy nagyon sokan iratkozhatnak be rájuk ingyenesen, mégis hátrányukul róható fel, hogy hiányzik a kapcsolat a hallgatótársakkal és nem nyújtanak lehetőséget a csoportos tanulásra. Részben ebből fakad, hogy jellemzően alacsony a kurzust elvégzők aránya. Mit adhat tehát a campus, közelebbről pedig az egyetemi könyvtár a MOOC-ok korában? A válasz: az együtt tanulás és a hatékony tanulás élményét. A szerző azt indítványozza, hogy a könyvtárak alakítsanak ki olyan hangszigetelt fülkéket, ahol a diákok egyénileg vagy kisebb csoportokban nézhetik/hallgathatják a tartalmakat, melyeket visszatekerhet-

nek és megvitathatnak. Mindezt továbbgondolva az egész egyetem is lehet egy „fordított osztályterem", ahol az előadások mehetnek videoközvetítéssel, a hangsúly pedig átkerül a szemináriumokra. Az elitképzés és a tömeges oktatás ilyetén keresztezésében nagy szerepe lesz a campuson történő informális tanulásnak, amiben tehát kulcsszerep hárul az egyetemi könyvtárra.

Sheila Corrall és *Ray Lester* könyvtári és információs szakemberek közös tanulmányukban nem a hallgatóknak, hanem a kutatóknak nyújtott könyvtári szolgáltatásokkal foglalkoznak. A kiindulópont sajnos az, hogy a felmérések szerint a kutatók nincsenek jó véleménnyel az egyetemi könyvtárakról. Míg az oktatásban lezajlott változások nagymértékben hatottak a könyvtárakra és a könyvtári terekre, ugyanez nem mondható el a kutatásban lezajlott változásokról: az az általános percepció, hogy az egyetemi könyvtárak az alsóbbévesek oktatását szolgálják és túl hangosak, ezért a kutatók jelenleg főként távoli eléréssel használják a könyvtár e-forrásait, és kevés kutató látja a munkájában partnernek a könyvtárat. A bölcsészettudományok terén rendszeres a könyvtárlátogatások száma, de még ezen a területen is visszaesésről beszélhetünk. Mindezek miatt az egyetemi könyvtárak újrapozicionálására van szükség: bővíteni kell a kutatóknak nyújtott jelenlegi szolgáltatásokat (kiadói tevékenység, bibliometria, intézményi repozitóriumok). Az e-research előretörésével előtérbe kerülhet digitális és adatgondozás, a digitális és adat-tájékoztatás, valamint a digitális és adatírástudás kérdése is. Az adatintenzív tudományos kutatás lehetőséget ad arra, hogy a könyvtár megerősítse pozícióját, növelje láthatóságát az adatok kezelésével és megőrzésével kapcsolatban, ehhez azonban jobban meg kell értenünk a tudományos kutatás munkafolyamatait, ciklusait, és a szolgáltatásokat ezek köré kell építenünk. Elvárás, hogy e szolgáltatásokat a könyvtárak a hallgatóktól elkülönítetten nyújtsák a kutatók számára – ez pedig a fizikai térre is vonatkozik. Több felsőoktatási könyvtárban nyílt vagy fog nyílni a közeljövőben „research commons", azaz kutatókat kiszolgáló tér az adatintenzív interdiszciplináris kutatások elősegítésére, digitális bölcsészeti projektek megvalósítására, szöveg- és adatbányászatra, illetve a kutatók támogatására olyan kérdésekben, mint a pályázatírás, a szerzői jog vagy az open access publikálás. A „research commons" tehát olyan „hely mint szolgáltatás", ahol egy fizikai térből lehet hozzájutni minden kellő információhoz és támogatáshoz, speciális és a lehető legkorszerűbb hardverekkel és szoftverekkel ellátva. A cél az, hogy magas szintű szakértői támogatást nyújtsunk a kutatások minden szakaszában, együttműködve az egyetem informatikai részlegével, kutatócsoportjaival, doktori iskoláival, valamint az egyetemi kiadókkal. További előny, hogy a „research commons" révén az „embedded/liaison librarian" (beépített/kihelyezett könyvtáros) sem szakad el teljesen a könyvtártól, hiszen így az adott tanszék mellett a könyvtári „research commons" lesz a másik munkaállomása. A kutatók számára fenntartott tér céljaira elkülöníthetünk egy emeletet a könyvtárból, de lehet központi helyen is, hogy az egyetemi kutatásokat ilyen módon népszerűsítsük, amihez ismeretterjesztő előadások vagy „civil tudomány" (citizen science) rendezvények is kapcsolódhatnak. A csúcstechnikára támaszkodó, használóközpontú, szakértő könyvtárosokkal működő „research commons" révén az egyetemi könyvtárak tehát láthatatlan szervezetekből a kutatók kulcsfontosságú partnereivé léphetnek elő.

Az európai könyvtári trendeket bemutató szerzőpáros, *Joyce Sternheim* és *Rob Bruijnzeels* szintén azt a kérdést feszegeti, hogy egyáltalán szükség van-e könyvtárépületre a jövőben. Amellett teszik le a voksukat, hogy szakítani kell a hagyományos könyvtárképpel és a megszokott, unalmas polcsorokkal, amelyek nem csábítanak tanulásra és felfedezésre. Két holland projektet mutatnak be a közelmúltból, melyek újragondolták a könyvtár funkcióját, illetve könyvtár és tér kapcsolatát. Az egyik a „Context Library", melynek révén a használók maguk alakíthatnak ki – és oszthatnak meg egymással – egyéni „utakat" a közkönyvtár gyűjteményében. Ugyanis a hagyományos könyvtári elrendezés (szakrend) nem segít abban, hogy az egyén számára jelentőséggel bíró kapcsolatokat találjunk a gyűjteményben. Mivel az RFID technológia segítségével minden egyes könyvhöz el lehet jutni az olvasótermekben, így a könyvek között virtuálisan megteremtett kapcsolatokkal létrehozott „utak" segítségével a gyűjtemény „kinyílik", újszerű módon mutatkozik meg. A „Context Library" nevű projekt lehetővé teszi, hogy felszabaduljunk a könyvtári szakrend alól, és a saját asszociációinkat és érdeklődésünket követsük, a működésbe lépő jelentésképzés révén pedig saját narratívákat és gyűjteményeket hozhatunk létre és oszthatunk meg egymással. Az elképzelést továbbgondolva José Remijn 2012-es projektjében tizenéveseknek hozott létre tematikus, interaktív felfedezőutakat az *Amszterdami Közkönyvtár*ban, ahol a fiatalok a megtalált könyveknél QR-kódok haszná-

latával juthattak további információkhoz, kapcsolódó kép- és videodokumentumokhoz, illetve továbbvezető utak ajánlásaihoz. A másik ismertetett projekt „A város mint könyvtár" nevet viseli. 2009-ben Rotterdamban, a használaton kívüli Hofplein vasútvonal mentén alakítottak ki egy „kiterjesztett könyvtárat", ahol az épületek, intézmények és emberek mind a könyvár részeként funkcionáltak. A projekt a tudás egy újszerű architektúráját engedte láttatni a város szövetébe ágyazva, demonstrálva, hogy információ úgyis elhagyta a könyvtárépületet.

Közös az említett projektekben, hogy szakítottak a hagyományos könyvtárképpel, és az egyéni élményekre és felfedezésekre, illetve a szociális interakciókra helyezték a hangsúlyt. Mindkét projekt egyfajta utazásra hív, összekötve az embereket a tudással, történetekkel és egymással. A szerzők szerint a jövőben a könyvtár sokféle formát ölthet: egyrészt ott lesz a „láthatatlan könyvtár", amely bárhonnan és bármikor elérhetően kínálja szolgáltatásait, illetve a „látható könyvtár", amely szintén nem feltétlenül egy épület, hanem egy hely, ami inspirál, egy hely, ahol a tudással találkozunk.

Kyle Dickson oktatási szakember más megközelítésben, a médialaborok felől értelmezi a jövőt meghatározó könyvtári trendeket. Véleménye szerint a 21. századra a média vált a társadalom összekötő közegévé, amelybe egyre inkább mindenki bekapcsolódhat. A multimédia korát éljük, amely elmossa a határokat kép, videó és szöveg között. A *Partnership for 21st Century Skills* keretrendszer szerint a médiaírástudás (passzív és aktív egyaránt) a 21. század alapvető készsége („3. írástudás"). A diákoknak ennek megfelelően képesnek kell lenniük a különböző formátumú tartalmak értelmezésére és elkészítésére is. Az Abilene Christian Universityn lévő *Brown Library*ben mindezeket szem előtt tartva 2010-ben nyitotta meg kapuit az a médiastúdió/tanulóstúdió, amely már a tanulóterek utáni következő lépcsőfokot képviseli az alkotás, a tanulás és az együttműködés elősegítésére. Közel 820 négyzetméteren szolgálja ki az egyetem és az egyetemisták igényeit, különböző médiaszerkesztő szoftvereket és fénykép- és videokészítéshez használatos hardvereket (pl. kölcsönözhető kamerák, állványok, reflektorok) bocsátva a rendelkezésükre. A központi stúdió felszerelései (függönyök, zöld vásznak, reflektorok stb.) igény szerint installálhatók a könyvtár többi helyiségében is. Közkedveltek a rugalmas időbeosztási, gyakorlási lehetőségek, így például előadások, prezentációk tartása előtt bárki felveheti és visszanézheti a beszédét. A médiastúdióban kezdő és haladó kurzusokat is tartanak digitális fotózásban és videók készítésében: egy év alatt tucatnyi oktató részvételével közel 500 diákot értek el a workshopokon. A diákok az elsajátított készségeket tanulmányaikhoz (is) használják, például idegen nyelvi hangalámondást készítenek nyelvkurzusokhoz, az üzleti kurzusokhoz pedig reklámokat. A cél az, hogy a tanulók multimédia alkotásai az intézményi repozitóriumokba kerüljenek, így megvalósulhat az alkotás és a tanulás körforgása. Az együttműködés elősegítését olyan low-tech és hi-tech eszközök szolgálják, mint a hagyományos fehér írótáblák (130 négyzetméternyi felületen), a laptopok és tabletek kijelzőjét tükröző LCD-kijelzők, valamint az LCD-kijelzős asztalok Bluetooth billentyűzettel és egérrel, melyeket a csoportok tagjai felváltva tudnak használni. A tanulóstúdió megalkotói a tanítás és a tanulás új formáit kívánták kiszolgálni, nemcsak az analóg világ hagyományainak továbbvitelével, hanem ténylegesen megfelelve a digitális korszaknak. Olyan támogató fizikai teret sikerült így létrehozni, ahol a használók üzeneteket alkothatnak az egész világ számára.

Ami az építészeket, belsőépítészeket és designereket illeti, az egyik szerző, *Colin Allan* nem győzi hangsúlyozni, hogy míg a klasszikus könyvtárépületek a könyvek köré, azok raktározásához alkalmazkodva épültek, egy mai könyvtár (vagy inkább médiatéka) tervezésekor már más szempontokat kell figyelembe venni. Az, hogy nem a könyvek, hanem a használók kerülnek a középpontba, a teherhordó falak és födémek vastagságára és megoszlására is rányomja a bélyegét: a vékonyabb falak hatással vannak az egész épület szerkezetére és megjelenésére. A tendencia végpontját jelzi, hogy a *Helsinki Központi Könyvtár* 2012-es építési pályázatának kiírása meg sem említi a könyveket. Felsőoktatási kontextusban a tanulók elvárásai egyre nőnek, miközben az oktatási intézmények versengenek értük egymással. Ezért olyan könyvtárépületeket kell tervezni, amelyek népszerűek: inspirálóak, kényelmesek és rugalmasak. Fontos annak az eldöntése a tervezés elején, hogy szobákat vagy tereket alkossunk: bár a nagy, nyílt terek tervezése könnyebb, a személyes térigény miatt lényegesek a kisebb termek, fülkék is. Funkciótlan folyosók helyett érdemes előnyben részesíteni a galériákat, erkélyeket, lépcsőházakat és a külső tereket, amelyek szintén találkozási pontot jelenthetnek. A sokféle

osztatú tér, sokféle teremméret és sokféle belmagasság változatossá, mozgalmassá teszi az épületet, és növeli a használók választási lehetőségeit, ráadásul könnyíti a tájékozódást is.

> A könyvtárépítészet újrafelfedezése a szemünk előtt zajlik. A könyvtártervezési projektekben érintetteknek ezért előremutatóan kell gondolkodniuk, tekintettel a gazdasági megszorításokra is, hogy valami igazán innovatívat és újat hozhassanak létre a jövő tanulói számára.

Val Clugston belsőépítész szerint tanulságos lehet más szférák tér-alkotását is szem előtt tartani a könyvtári enteriőr megtervezésekor, így inspirációt meríthetünk a bevásárló- és szórakoztatóközpontok, valamint az úttörő techcégek (Google, Facebook) által alkalmazott megoldásokból. Az emberközpontú design az antropológia, a várostervezés és a környezetpszichológia megközelítésmódjait átvéve megfigyelésből, interjúkból és fotónaplókból építkezve törekszik a használók igényeihez idomulni. Ezt kiegészítheti a designerek, könyvtárosok és használók közötti együttműködés a projekt során. Az általános alapelvek a tanulóterek tervezésekor a következők legyenek: rugalmasság, alakíthatóság, átrendezhetőség akár napi szinten; multifunkcionális tér; sokféle választási lehetőség a sokféle tanulási stílushoz és igényhez alkalmazkodva; elegendő tér biztosítása a kényelem érdekében; a formális és informális tanulás terei közötti határok eltörlése; közösségi terek integrációja a könyvtárba; valamint a közösséghez tartozás érzését erősítő terek megalkotása. A közösségépítés történhet a küszöbökhöz, bejáratokhoz kapcsolódó „passzív" terekben is: itt van a legtöbb falragasz, információ, spontán találkozás – a tervezéskor ezt érdemes kihasználni. A tér által keltett pozitív érzelmi hatás szintén hozzájárul a közösségi identitás (és a könyvtári brand) megteremtéséhez. A designereknek pedig nincs más dolguk, mint felfedni a hely identitását, és kommunikálni azt a közösség felé.

A zárszó előtti utolsó fejezetben *Paul White* bútortervező festi le vízióját a jövő könyvtári tereit meghatározó bútorokról. Meglátása szerint úgy kell elképzelnünk a könyvtári teret, mint egy színpadot, a bútorokat pedig mint kellékeket, melyeket újrarendezhetünk egy következő „előadáshoz" (programhoz, rendezvényhez). Az emberléptékű, kényelmes bútorok a jövőben is velünk maradnak, ahogy az emberek is mindig keresni fogják a közösséget, és tanulniuk is kell valahol. Már a kortárs könyvtárakban is megvalósult trend – ahogy előtérbe kerül az önkiszolgálás – az olvasószolgálati pult megszűnése (helyette csak egy „help point" vagy cirkáló könyvtárosok látják el ezt a feladatot). A „közösségi nappali" funkcióhoz puha ülőbútorok, a büfékhez kávéházi asztalok és székek kapcsolódnak, az egyéni vagy kiscsoportos kutatómunkához csendes terek kellenek hagyományos kutatófülkékkel és magas háttámlájú ülőbútorokkal, csoportmunkához pedig a három főre szabott munkaasztalok az optimálisak, melyeket akár össze is lehet tolni. A használók által hozott saját eszközökhöz konnektorokkal rendelkező székekkel és laptoptartókkal alkalmazkodhatnak a könyvtárak. Ha a felsorolt tendenciákat kivetítjük a jövőbe, digitális önkiszolgáló kioszkokat, hangvezérelt és gesztusvezérelt interaktív infopontokat kapunk. Sőt, a jövő könyvtáraiban akár maga az asztalfelület lehet a képernyő/kijelző, és 3D-s hologramokat kivetítő székekkel vagy csoportmunkára szabott interaktív digitális falakkal és felületekkel is találkozhatunk. Valószínűleg technológiában gazdag, de mindig az emberekre szabott megoldások fognak születni a bútortervezésben. A könyvtáraknak és az oktatási intézményeknek pedig mindig új technológiákat és ötleteket kell bevetniük, hogy maximálisan relevánsak tudjanak maradni közösségeik számára.

Konklúziók

Összegzésképpen elmondható, hogy a könyvtárak az elmúlt húsz évben a digitalizációval és a fizikai könyvtárak lehetséges eltűnésével néztek szembe, mivel a digitális gyűjtemény a fizikai helyébe lép, és a saját eszközökről való univerzális hozzáférés feleslegessé teszi, hogy bárki is bemenjen a könyvtárba. Ez a kötet amellett érvel, hogy a könyvtár legalapvetőbb tulajdonsága, hogy a tanulás tere, és ha ennek megfelelően fejlesztik, akkor a jövője biztosítva van. A trend magyar kontextusban való értelmezésekor nem feledkezhetünk meg arról a tényezőről, hogy a felsőoktatási könyvtárak részben a költségtérítéses hallgatók magas számaránya miatt igyekeznek minél inkább elébe menni a fokozott használói igényeknek, illetve Nyugat-Európában és az USA-ban a válság kapcsán előtérbe került a közszolgáltatásokba való újdonsült befektetés szempontja, ezért is jellemzőek a fejlesztések könyvtári téren.

A *Better library and learning space*-t példaanyagának széles merítése és közérthető, számos részkérdésbe bepillantást engedő szövegei miatt haszonnal forgathatja minden érintett szakember: könyvtárve-

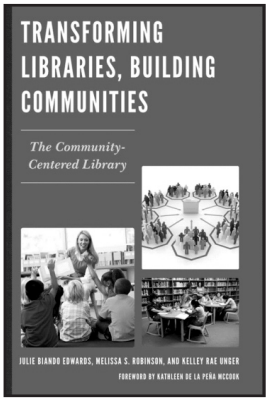
zetők, könyvtárosok, könyvtároshallgatók, kutatók, oktatási szakemberek, építészek, belsőépítészek és designerek egyaránt. A kötet nagyvonalúan továbbutalja az olvasót a rendelkezésre álló – a fejezetvégi bibliográfiákban részletezett – szakirodalomhoz az épülettechnikai paraméterek és az oktatással foglalkozó háttérkutatások terén, és inkább az irracionális dimenziókra és az inspiratív ötletekre koncentrál. Sugalmazása szerint elsősorban képzelőerőre és minél körültekintőbb használói igényfelmérésre van szükség, ha a helyi közösség igényeire szabva szeretnénk egy tanulótér megtervezésébe fogni.

A felsorakoztatott gyakorlati példákból összeáll egy átfogó kép a tanulóterekről, amely a használóval való partneri viszonyra, a választás szabadságára és a használói igények magas szintű kiszolgálására épül, ami egybenyitott terekben, nappalira vagy kávézóra emlékeztető, egyéni és csoportmunkára és kötetlen együttlétre is alkalmas világos enteriőrökben, valamint úttörő technológiai megoldásokban érhető tetten. A korszerű könyvtári tanulóterek gyakorlatba ültetése persze jelentős pénz-, idő- és energiabefektetést igényel, de általuk a könyvtár mint intézmény átléphet a 21. századba, ahol falai a szó fizikai és átvitt értelmében is leomlanak, egyrészt a digitális gyűjtemények és a virtuális szolgáltatások, másrészt a nyitott, befogadó terek révén.

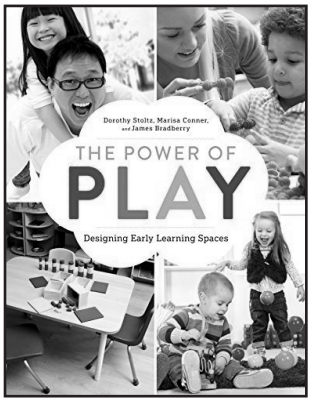
Természetesen kommunikálni kell a használók felé, hogy a gyűjteményt egyre inkább a virtuális térben, a közösség élményét vagy éppen a nyugodt tanulás lehetőségét pedig a fizikai térben találhatják meg, így a jövőben a láthatatlan (virtuális) könyvtárra és a látható (fizikai) könyvtárra is, más-más okokból, de továbbra is szükség lesz. A kötet elolvasása meggyőzhet minket arról, hogy a tanulóterek nemcsak babzsákfoteleken ülő és laptopjaikra meredő vagy egymással trécselő egyetemistákat jelentenek, hanem az óhatatlanul végrehajtandó könyvtári paradigmaváltás fő csapásirányát. Hiszen ha a munkahely komolyságát az otthon kényelmével és az informális találkozóhely kötetlenségével ötvözve sikerül minél több embert becsábítanunk a könyvtárakba (a kényelem, a praktikum és a többször emlegetett hűhafaktor, azaz a lenyűgöző épületbelső által), a nekik nyújtott szolgáltatások és a közösségben remélhetőleg beinduló szinergiák valóban elősegíthetik az élethosszig tartó tanulás, az alkotás és a tudásmegosztás kultúrájának megteremtését, ami nemcsak a könyvtáros szakma puszta túlélését, de az egész közösség javát is szolgálja.

Szabó Piroska

A projekt keretében beszerzett hasonló tematikájú könyvek a Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtárából

EDWARDS, Julie B. – ROBINSON, Melissa S. – UNGER, Kelley R.: Transforming libraries, building communities. The community-centered library. Lanham, The Scarecrow Press, 2013. 230 p.

STOLTZ, Dorothy – CONNER, Marisa – BRADBERRY, James: The power of play. Designing early learning spaces. Chicago, ALA, 2015. 204 p.

FROM THE CONTENTS:

- INTRODUCTION TO THIS SPECIAL ISSUE
- PUBLIC SPACES AND COMMUNITIES. THE PORTABLE READING ROOM
- THE ROLE AND OPPORTUNITIES OF LIBRARIES IN THE WELL-BEING OF COMMUNITIES
- CREATIVE USERS – KNOWLEDGE SHARING AND CREATIVE SPACES IN LIBRARIES
- CREATING A LOVE BRAND WITH DEVOTED CONSUMERS
- INTERACTIVE CONSUMERS OF CULTURE. HOW TO INVOLVE VISITORS IN SERVICES
- EQUAL CHANCES IN ACCESS TO DIGITAL CONTENT. THE WIKI OF THE ACTIVE COMMUNITIES PROJECT
- THE LIBRARY SPACES OF THE FUTURE
- FROM READING ROOMS TO LEARNING SPACES. LIBRARIES AS PLACES OF INFORMAL LEARNING
- BETTER LIBRARY AND LEARNING SPACE. PROJECTS, TRENDS AND IDEAS

HIRDESSEN A KÖNYVTÁRI FIGYELŐBEN!

KÖZLÉS MEGÁLLAPODÁS SZERINT.
ÉRDEKLŐDNI LEHET A SZERKESZTŐSÉG
CÍMÉN ÉS TELEFONJÁN.

A TARTALOMBÓL:

KÖZTEREK ÉS KÖZÖSSÉGI TEREK. A HORDOZHATÓ OLVASÓTEREM A KÖNYVTÁR SZEREPE ÉS LEHETŐSÉGEI A KÖZÖSSÉGI JÓL-LÉTBEN ALKOTÓ HASZNÁLÓK – TUDÁSMEGOSZTÁS ÉS KREATÍV „PISZKOS" TEREK A KÖNYVTÁRBAN SZERETETMÁRKA ÉPÍTÉSE ELKÖTELEZETT FIGYASZTÓKKAL A KULTÚRA INTERAKTÍV FOGYASZTÓI. HOGYAN VONJUK BE A LÁTOGATÓINKAT A SZOLGÁLTATÁS FOLYAMATÁBA? DIGITÁLIS TARTALMAK EGYENLŐ ESÉLYŰ HOZZÁFÉRÉSÉNEK BIZTOSÍTÁSA. A CSELEKVŐ KÖZÖSSÉGEK WIKI A JÖVŐ KÖNYVTÁRI TEREI OLVASÓTERMEKBŐL TANULÓTEREK: A KÖNYVTÁRAK MINT AZ INFORMÁLIS TANULÁS SZÍNHELYEI